

Prva številka//poljudni članek: Čudoviti svet ptičjih selitev//ornitološki potopis:
Albanija//varstvo ptic: HE na reki Muri spet aktualne//določevalni kotiček: Detli//
portret ptice: Kmečka lastovka//portret ornitologa: dr. Tomi Trilar//ptičje zgodbe za
otroke: Utrip reke//mi za ptice in naravo: <http://www.pravo-za-naravo.si>

Svet ptic: 01,'10

revija Društva za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije//letnik 16, številka 01, marec 2010//ISSN: 1580-3600

→ SVET PTIC:

revija Društva za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije, letnik 16, številka 01, marec 2010/ISSN: 1580-3600 prej Novice DOPPS// ISSN: 1408-9629

spletna stran revije:

<http://www.ptice.si/projekti/svetptic>

izdajatelj:

Društvo za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije (DOPPS – BirdLife Slovenia®), p. p. 2990, SI-1000 Ljubljana

© Revija, vsi v njej objavljeni prispevki, fotografije, risbe, skice, tabele in grafiki so avtorsko zavarovani. Za rabo, ki je zakon o avtorskih pravicah izrecno ne dopušča, je potrebno soglasje izdajatelja.

Revija nastaja po velikodušnosti avtorjev, ki svoje pisne in slikovne prispevke podarjajo z namenom, da pripomorejo k varovanju ptic in narave.

naslov uredništva:

Društvo za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije (DOPPS – BirdLife Slovenia®), Tržaška cesta 2 (p. p. 2990), SI-1000 Ljubljana, tel.: 01 426 58 75, fax: 01 425 11 81, e-pošta: dopps@dopps.si, spletna stran: www.ptice.si

glavna urednica:

Barbara Vidmar

e-pošta: barbara.vidmar@dopps.si

uredniški odbor: Marjana Ahačič, Luka Božič, Katarina Denac,

Andrej Figelj, Tomaž Mihelič, Jakob Smole, dr. Al Vrezec

lektoriranje: Henrik Ciglič

art direktor: Jasna Andrič

oblikovanje: Mina Žabnikar

prelom: Camera d.o.o.

tisk: Schwarz d.o.o.

naklada: 2500 izvodov

izhajanje: letno izidejo 4 številke

Člani DOPPS prejmejo revijo brezplačno. Revijo sofinancirajo družba Mobitel, Grand hotel Union d.d., Ministrstvo za šolstvo in šport, Ministrstvo za okolje in prostor in Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije.

Revija je vpisana v register javnih glasil pod zaporedno številko 1610. Mnenje avtorjev ni nujno mnenje uredništva.

Prispevke lahko pošljate na naslov uredništva ali na elektronski

naslov: barbara.vidmar@dopps.si

Za objavo oglasov pokličite na društveni telefon ali pošljite e-mail na naslov uredništva.

Poslanstvo DOPPS je varovanje ptic in njihovih habitatov z naravovarstvenim delom, raziskovanjem, izobraževanjem, popularizacijo ornitologije in sodelovanjem z drugimi naravovarstvenimi organizacijami.

predsednik: Rudolf Tekavčič

podpredsednik: dr. Damijan Denac

upravni odbor: dr. Tatjana Čelik, Peter Krečič, mag. Iztok Noč,

Tanja Šumrada, predstavnik zaposlenih, predstavnik sekcij

nadzorni odbor: dr. Franc Janžekovič, dr. Peter Legiša, Bojan

Marčeta, dr. Tomi Trilar

direktor: Andrej Medved

IBAN: SI56 0201 8001 8257 011

DOPPS je slovenski partner svetovne zveze naravovarstvenih organizacij BirdLife International.

Fotografija na naslovnici: Pribe (*Vanellus vanellus*) lahko na selitvi februarja oziroma marca opazujemo v večjih jatah, v katerih je nekaj sto, včasih tudi tisoč osebkov, ki se jim običajno pridružijo še škorci (*Sturnus vulgaris*). V času svatovanja jih z lahko prepoznamo po njihovem vrtoglavlju letu, zaobljenih krilih in značilnem »vesoljskem« oglasanju.

foto: Peter Maris, Nizozemska

pokrovitelj DOPPS

GRAND HOTEL UNION D.D.
Miklošičeva 1, Ljubljana, Slovenija

4

17

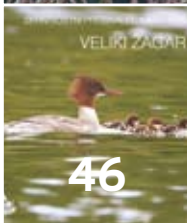
20

34

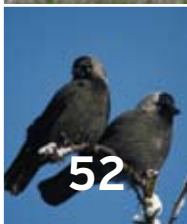
38

46

51

52

56

4

Ptice naših krajev

// Al Vrezec

6

Čudoviti svet ptičjih selitev

// Urša Koce

12

Albanija

17

HE na reki Muri spet aktualne

// Željko Šalamun

20

Direktiva o habitatih in Slovenija

// Peter Skoberne

23

Detli, napotki za določanje v naravi

// Tomaž Mihelič

26

Kmečka lastovka

// Jernej Figelj

34

Dr. Tomi Trilar, ornitolog

// Marjana Ahačič

38

Pobarvajmo kalina

// Maja Marčič

40

Utrip reke

// Katarina Denac

42

So se selivke že vrstile?

// Eva Vukelič

44

11. Srečanje mladih ornitologov Slovenije – SMOS 2009

// Tanja Šumrada

46

Veliki žagar – spoznajmo ptico v naši soseski

// Blaž Blažič

48

Ornitološka šola za učitelje 2010

// Tanja Šumrada

51

Ustanovitev pomurske sekcije

// Mojca Plantan in Monika Podgorelec

52

Reševanje kolonije kavk v Črenšovcih

// Željko Šalamun

53

Atlas ptic mesta Ljubljane

// Urša Koce in Tomaž Mihelič

54

Praznovanje 30. obletnice ustanovitve DOPPS

// Andrej Medved

56

Izlet članov Planinskega društva Piran v Škocjanski zatok

// Bojana Lipej

57

Siva čaplja in jezerska brezzobka

// Mirko Šetina, prevod Borut Rubinič

Včasih nas težke življenjske preizkušnje pripeljejo na pot, na katero nismo nikoli niti pomislili, da bi stopili, kaj šele, da bi si upali sanjati o njej. Prav takšna preizkušnja me je nekega deževnega jesenskega jutra pripeljala pred vrata DOPPS-a. Ko sem stopila skozi njega, me je čakal povsem drugačen svet od tistega, ki sem ga poznala do takrat. To je bil svet ljubiteljev ptic, nasmejanih obrazov ter prijaznih ljudi, ki dobro vedo, kaj in kje je njihov cilj. Šele ko sem stopila v prostore društva, ki so bili takrat še na Prvomajski ulici v Ljubljani, sem spoznala, kako majhno in omejeno je bilo do tistega trenutka moje obzorje. Že prvi dan sem se lahko čudila zavzetosti in znanju ljudi, ki so me obkrožali. Občutek sem imela, kot da sem stopila v krog prijateljev. Zame je bilo nepojmljivo veselje, ki so ga pokazali, ko so tisti dan na društvu dobili povsem nove CDje, na katerih smo širšim množicam ljudi predstavili omrežje Natura 2000. Kdo pa je takrat, razen redkih izjem, sploh vedel, kaj je to?!

Moji nekdanji sošolci so se nekaj dni kasneje norčevali iz mene: »Na društvu za opazovanje ptic si zaposlena! Kakšna služba pa je to? A sploh kaj delate?« Še danes je marsikdo začuden, ko mu povem, da je na DOPPS-u redno zaposlenih kar 20 ljudi. Verjemite, veliko premalo za vse delo, ki bi ga lahko opravili in ki nas še čaka. V letih, ki so sledila, sem mnogokrat od sogovornikov slišala, da imamo mi, ki delamo v društvu, »takšne fajn službe«. Iz teh pogovorov sem tudi zvedela, da veliko ljudi hodi na delo le zaradi mesečnega zaslužka, češ, saj tistih osem ur se že nekako preživi.

Barbara Vidmar, koordinatorica članstva in glavna urednica
(foto: Željko Šalamun)

Pri nas v društvu prav gotovo ni tako. Tukaj smo zaradi drugih razlogov. Zato, ker si želimo, da bi bil današnji in jutrišnji svet boljši, tako za ptice in naravo kot za nas, ljudi. Delo, ki ga opravljamo, je velikokrat bolj naporno od marsikaterrega drugega, da niti ne naštevam vseh prostovoljnih ur, ki jih naredi prav vsakdo od nas, pa naj bo takrat petek zvečer, sobota, nedelja, praznik ...

A vendar, prelep je občutek, ko se spomladi fantje in dekleta vrnejo utrujeni s terena in tudi z nami, ki večino dni preživimo v pisarni, delijo dogodivščine, ki jim jih je prinesel tisti dan; kaj lahko občutiš drugega kot le ponos, ko je spet dobljena nova naravovarstvena »bitka«; ni lepšega, kot takrat, ko se človek s skupinskega popisa vrne domov, zadovoljen, da je skupaj z drugimi somišljeniki ponovno, tudi to leto, naredil nekaj dobrega za boljšo, naravi prijazno prihodnost. Zgodbo o vsem tem »pripoveduje« tudi fotografija, ki je nastala na mojem prvem popisu koscev in kotorn pred skoraj šestimi leti, na kateri utrujeni, a zadovoljni, fotografu poziramo ob topu iz prve svetovne vojne. Za boljši jutri se ne bojujemo s topovi, temveč z znanjem, dejanji in besedami, s katerimi skušamo ozavestiti tudi druge, saj morda tega, kar vidimo in imamo danes, jutri ne bo več. Združimo torej moči in širimo obzorje!

Petra Vrh Vrezec, ki se v tem času posveča radoštim materinstva, mi je zaupala nalogo, da vas letos popeljem med vrsticami naše društvene revije. Vabim vas v našo družbo. Če boste z nami, potem je vaša pot prav gotovo prava in vaš svet bo nedvomno dobil povsem nove razsežnosti. Z vašim prispevkom pa bo ta ista pot prav gotovo tudi lepša in bolj gladka za vse druge.

PTICE NAŠIH KRAJEV

// ureja Al Vrezec

Naslov urednika rubrike za kopije objavljenih prispevkov:

Al Vrezec, Nacionalni inštitut za biologijo, Večna pot 111, SI-1001 Ljubljana, Slovenija,
e-mail: al.vrezec@nib.si

Bela štorčija (*Ciconia ciconia*)

Od leta 1986 se število gnezd na Dolenjskem povečuje, glede na najdbe obročkanih ptic pa se dolenjske štorčije selijo tja do juga Afrike; mladiči, izvaljeni v dolenjskih gnezdih, so bili kot gnezdilci najdeni po vseh koncih Slovenije, poreklo dolenjskih ptic pa ni zgolj slovensko, pač pa tudi avstrijsko in hrvaško [Hudoklin, A. (2009): *Scopolia* Suppl. 4: 194-195].
foto: Željko Šalamun

Siva gos (*Anser anser*)

Na edinem slovenskem gnezdišču v Renških glinokopih sta v letu 2008 uspešno gnezdila kar dva para, ki sta speljala vsaj 10 mladičev [Šinigoj, E. & Figelj, J. (2009) v Rubinič, B. (ur.): *Ptice v Sloveniji* v letu 2008. – DOPPS, Ljubljana].
foto: Tomaž Mihelič

Mandarinka (*Aix galericulata*)
Tuje rodne in udomačene oblike plojokljunov, npr. mandarinka, moškatna bleščavka, siva gos in mlakarica, so se v letih 2007 in 2008, čeprav maloštevilno, redno pojavljale na reki Dravi pri Mariboru [Logar, K. (2009): Dipl. delo, Biotehniška fakulteta, Univ. v Ljubljani, Ljubljana].
foto: Ivan Esenko

Belorepec (*Haliaeetus albicilla*)
V Sloveniji se število teh orlov povečuje s trendom okoli 10 % letno, danes pa slovensko populacijo že ocenjujemo na 8 – 11 parov; najdenih je bilo že 6 gnezd [Vrezec, A., Bordjan, D., Perušek, M. & Hudoklin, A. (2009): *Denisia* 27: 103-114].
foto: Chris Gomersall / rspb-images.com

Južna postovka (*Falco naumanni*)

Obročkovalski podatki pričajo tudi o nekdanjih selitvenih poteh; na primer avstrijske južne postovke so se selile prek SV Slovenije, naše ptice pa proti jugu prek Italije [Božič, I.A. (2009): *Scopolia* Suppl. 4: 23-110].
foto: Arie de Knijff / Saxifraga

Kosec (*Crex crex*)

V SV Sloveniji je kosec že praktično izumrl; nekateri večji vlažni travniki v Dravinjski dolini so tako postali še zadnja pribežališča vrste v tem delu Slovenije [Božič, L. (2009) v Bedjanič, M. (ur.): *Narava v občini Poljčane*. – Občina Poljčane, Poljčane].
foto: Leon Kebe

Beločeli deževnik (*Charadrius alexandrinus*)
Gnezditvena populacija v Sečoveljskih solinah, kjer gnezdi prek 30 parov, očitno narašča, ptice pa v zadnjih letih tudi redno prezimujejo v manjših skupinah [Škornik, I. (2009): *Proteus* 72 (4): 150-158].
foto: Igor Brajnik

Kozača (*Strix uralensis*)
Odzivnost kozače na lastni posnetek je sicer za polovico manjša kot pri lesni sovi, a se kozača dobro odziva tudi na posnetke manjših sov, medtem ko tega ni opaziti pri lesni sovi [Vrezec, A. & Vrh Vrezec, P. (2009) v Keller, V. & O'Halloran, J. (eds.): 7th Conference of the European Ornithologists' Union – Abstracts. 21-26 August 2009, Zürich].
foto: Ivan Petrič

Mala uharica (*Asio otus*)

Več kot polovico vsega plena na Ljubljanskem barju sestavljajo poljske voluharice, struktura plena pa se med leti in sezonami zelo spreminja prav v povezavi s spreminjanjem številčnosti glavnega plena v okolju, torej poljske voluharice [Tome, D. (2009): *Ardeola* 56 (1): 49-56].
foto: Željko Šalamun

Močvirska uharica (*Asio flammeus*)

V marcu 2008 sta se na Cerkniskem jezeru zadrževala najmanj dva oseba te redke sove, ki sta počivala v odprti travnati ruši na tleh [Škoberne, A. (2008): *Acrocephalus* 29 (137): 116].
foto: Igor Brajnik

Hudournik (*Apus apus*)

Na novo zgrajeni stavbi v Mariboru so leta 1989 že med zidavo vzdali tudi gnezdilne niše; hudourniki so jih zasedli že v tretjem letu, danes pa tod gnezdi že 10 parov, ki si gnezditveni prostor na novi stavbi delijo z domačimi vrabci [Bračko, F. (2009): *Scopolia* Suppl. 4: 196].
foto: arhiv Spring Alive

Kmečka lastovka (*Hirundo rustica*)

Med letoma 1983 in 2008 se je obročkova lastovka dejavnost na Slovenskem znatno povečala; najpogostejše obročkana ptica v tem obdobju je bila kmečka lastovka, sledi ji črnohlavka [Šere, D. (2009): *Scopolia* Suppl. 4: 111-174].
foto: arhiv Spring Alive

Pegam (*Bombicilla garrulus*)

Po zadnji večji invaziji v zimi 1991/92 so se pegami v okolici Maribora pojavili zopet v zimi 2000/01, v večjem številu pa vnovič v zimah 2004/05 z jatami prek 300 ptic in 2005/06 z jatami prek 100 ptic [Bračko, F. (2009): *Scopolia* Suppl. 4: 197-198].
foto: Darinka Mladenovič

Modra taščica (*Luscinia svecica*)

V marcu 2003 se je ob Matenskem jarku na Ljubljanskem barju zadrževal samec podvrste *cyaneula*, v aprilu 2002 pa je bila ob Iščici ujeta samica, domnevno podvrste *svecica* [Šere, D. (2009): *Scopolia* Suppl. 4: 199].
foto: Luc Hoogenstein / Saxifraga

Repaljščica (*Saxicola rubetra*)

Na Ljubljanskem barju se je izkazalo, da so zgodaj košeni travniki in intenzivni pašniki nekakšna ekološka past; ptice na navidezno ugodnem travniku pričnejo gnezdit, a zaradi kasnejših dogodkov ne morejo speljati svojih mladičev [Denac, D. & Tome, D. (2009) v Keller, V. & O'Halloran, J. (eds.): 7th Conference of the European Ornithologists' Union – Abstracts. 21-26 August 2009, Zurich].
foto: Borut Rubinič

Svilnica (*Cettia cetti*)

Slovenska populacija pripada nominotipski podvrsti *C. c. cetti* s krajšo perutjo v primerjavi z makedonskimi svilnicami podvrste *C. c. orientalis*, čeprav so mase ptic v obeh populacijah podobne [Šere, D. (2009): *Scopolia* Suppl. 4: 183-187].
foto: Kajetan Kravos

Bičja trstnica (*Acrocephalus schoenobaenus*)

Leta 2003 je prvoletna ptica na jesenski selitvi potrebovala zgolj tri dni, da je preletela razdaljo kar 1191 km med Švedsko in Ljubljanskim barjem [Šere, D. (2009): *Scopolia* Suppl. 4: 111-174].
foto: Leon Kebe

Kraljičica (*Phylloscopus proregulus*)

Nova vrsta za Slovenijo – v oktobru 1999 je bila pri Vnanjih Goricah na Ljubljanskem barju ujeta prvoletna ptica [Tekavčič, R. (2009): *Scopolia* Suppl. 4: 188-193].
foto: Henk Groenewoud / Saxifraga

Kobilar (*Oriolus oriolus*)

Rekorder v selitveni razdalji med vsemi našimi obročkanimi pticami, saj je bil v letu 1998 na Ljubljanskem barju obročkani osebek čez dve leti najden 6356 kilometrov daleč v Kongu, med rekorderji pa imamo zabeležene še rečnega cvrčalca (5922 km), navadno čigro (4501 km), kmečko lastovko (4440 km) in togotnika (4402 km) [Šere, D. (2009): *Scopolia* Suppl. 4: 111-174].
foto: Branko Brečko

Krokar (*Corvus corax*)

Na območju Slovenije in bližnjih dežel je krokar domoval že v času ledenih dob. V antiki in vse tja do 17. stoletja je bil reden gnezdilec mestnih okolij, od koder je kasneje zaradi preganjanja izginil, populacija pa si je opomogla šele po letu 1950; danes se populacija ob zaščiti povečuje, prve ptice pa se zopet naseljujejo v bližini naselij [Vrezec, A., Denac, D. & Tome, D. (2009): *Scopolia* 66: 1-63].
foto: Dragana Stanojevič

Pinoža (*Fringilla montifringilla*)

Ali je pinoža ponovno gnezdila v Sloveniji? V macesnovem sestoju nad Kamniško Bistrico na višini 1415 m je v juliju 1999 prepeval očito teritorialen samec, julija 2001 pa tudi na Peci v Karavankah na višini 1665 m [Šere, D. (2009): *Scopolia* Suppl. 4: 200-201].
foto: Željko Šalamun

Lišček (*Carduelis carduelis*)

Med obročkanimi pticami med letoma 1926 in 1982 v Sloveniji je bil zanimivo najštevilnejši lišček s prek 63.000 osebki, največ najdb, skoraj 200, pa je bilo zabeleženih pri čišku [Božič, I.A. (2009): *Scopolia* Suppl. 4: 23-110].
foto: Janez Papež

1

1: V času ptičjih selitev ob jasnih nočeh z luno na »lunarnem platnu« poteka čudovita predstava letečih silhuet. Izkušeni opazovalci, ki tako preučujejo selitve ptic, po silhueti in načinu leta v nekaterih primerih prepoznajo celo vrsto ptice.
foto: Tom Whetten / wildlifephototour.com/

Jesenski večer ob vodi. Lastovke švigajo skozi zrak in lovijo žuželke. Od drugod prihajajo nove in se zbirajo pri večernem obedu. Ko se večer začne nagibati v noč, velikanska jata ponikne v obrežnem trstičju in naposled utihne tudi ščebetanje. Karl Linné v svoji knjigi *Migrationes avium* (Selitve ptic) leta 1757 zapiše: »Hirundines, utpote quae Insectis vescuntur, non nisi aestate presentia sua nos delectant. Hirundo *ruricola* & *urbica* aquis submersae hibernant,« kar pomeni: »Lastovke nas zato, ker se prehranjujejo z žuželkami, s svojo navzočnostjo razveseljujejo samo poleti. Kmečka in mestna lastovka prezimujeta potopljeni v vodo.« Linné je bil prepričan, da je ob jesenskih večerih, ko so se lastovke zbirale k skupinskemu prenočevanju v močvirski obrežni vegetaciji, opazoval pojav, v katerega so številni naravoslovci verjeli od Aristotela pa vse do 19. stoletja. To je hibernacija oziroma zimsko spanje nekaterih vrst ptic.

Quo vadis, lastovka?

Čudoviti svet ptičjih selitev

//Urša Koce

Kaj sploh preostane živalim, če so odvisne od virov, ki so v njihovem življenjskem okolju dostopni le v delu leta? Območja z izrazito sezonsko dinamiko so živali lahko uspešno poselile zato, ker so se tako ali drugače prilagodile obdobju pomanjkanja. Hrana kot vir energije je za živali nedvomno najosnovnejši življenjski vir, a v številnih okoljih na Zemlji vsaj v delu leta omejujoč dejavnik. Izrazito sezonsko pomanjkanje prehranskih virov se v teku leta v kopenskih ekosistemih pojavlja zlasti v polarnem in puščavskem okolju. V prvem primeru je za sezonsko dinamiko odgovorno močno nihanje v količini sončevega obsevanja, v drugem pa nihanje v količini padavin. Obema pa je skupno to, da se spremembe ponavljajo po določenem časovnem vzorcu in so zato predvidljive.

Mit o zimskem spanju lastovk in drugih ptic je bil naposled razbit, potem pa je sredi dvajsetega stoletja v Kalifornijski puščavi presenetila vrsta podhujke *Phalaenoptilus nuttallii*, ki so jo raziskovalci našli otrplo v skalni špranji. Še danes se postavlja kot edina doslej znana vrsta hibernirajoče ptice. Selitev je namreč pri pticah bistveno pogostejša prilagoditev za preživetje v obdobju pomanjkanja. V tem prispevku bomo govorili samo o selitvah ptic in še zdaleč se nam ni bati, da bi zanimivih tem zmanjkalo, preden bomo zapolnili dodeljeni nam prostor v reviji. Nasprotno, če bi hoteli samo povzeti približno vse, kar je danes o tem čudovitem pojavu znanega, bi morali napisati debelo knjigo. K sreči je to v sodobnem času storilo že nekaj priznanih ornitologov in nam tako pripravilo prave ornitološke užitke. Če želite poglobiti svoje znanje o ptičjih selitvah, vzemite v roke eno izmed del, navedenih na koncu prispevka. Ian Newton v knjigi *The migratory ecology of birds* (Selitvena ekologija ptic) selitve ptic opredeli takole: »... so redni povratni premiki ptic ob približno istem času vsako leto, na specifična območja. Razdalje, ki jih pri tem prepotujejo, merijo desetine, stotine ali tisoče kilometrov.« Poleg takšnih »konvencionalnih« selitev Newton definira še dve vrsti ptičjih selitvenih popotovanj: disperzijske in invazijske selitve. O disperzijskih selitvah govorimo, kadar se ptice z območja gnezdenja odselijo vsako leto ob približno istem času, vendar ne v prevladujoči smeri, pač pa se razpršijo v različne smeri in na različna območja. Naposled se vrnejo na isto (gnezditveno) območje. Ta vrsta se-

litve je zlasti razširjena med morskimi in gorskimi pticami. Pri invazijskih selitvah pa gre za občasne premike, ki jih sproži neredno pomanjkanje hrane v določenem okolju. Primer so nekatere ujede in sove polarnih območij, ki se odzivajo na medletno nihanje populacij malih sesalcev, ter nekateri borealni škinkavci, ki se odzivajo na medletno nihanje v količini obroda semen. Populacije teh ptic se z območja, kjer prebijejo večino življenja, odselijo le v letih, ko je malih sesalcev oz. obroda malo, njihovih množičnih »vdorov« pa smo v posameznih letih deležni v zmernih klimatskih pasovih. Spomnimo se dvomilijonske jate pinož, ki je v zimi 2004/2005 obiskala vznožje Bohorja na Kozjanskem.

Tako, sledi napoved še ene tematske zožitve v tem prispevku: govorili bomo le o prvem omenjenem tipu selitev, torej o rednih, izrazito sezonskih in usmerjenih popotovanjih ptic.

Glavno »gonilo« ptičjih selitev je, kot rečeno, hrana oziroma njeno sezonsko pomanjkanje. Lastovke nas resda razveseljujejo le poleti, vendar zime na severni polobli seveda ne prebijejo pod vodo, pač pa v predelih Afrike, kjer je zaradi obrnjenih letnih časov v tem času žuželk v obilju. Letovanje v deželi, kjer se »cedita mleko in med«, je nesporno velika ugodnost, a pot do tja še zdaleč ni lahka in brez nevarnosti. Kljub temu da se selivke takšnemu popotovanju prilagajajo na številne načine, njihova selitev ne poteka brez zapletov, ovir in tudi žrtev. A glede na to, da so selivke uspešno prestajale popotniške izzive od pojava svojih selitvenih navad do današnjih dni, so prednosti v deželi obilja zanje nedvomno večje od težav na poti do tja. Vsako leto se blizu 50 milijard osebkov dvakrat seli med območji gnezditve in prezimovanja.

Raznolikost selitvenih poti

Selitev ptic si navadno predstavljamo kot popotovanje med severom in jugom – jeseni na jug, spomladi na sever, kar je v grobem sicer pravilna predstava, a vendar zelo poenostavljena, v določenih primerih pa celo napačna. Vse ptice se ne selijo strogo vzdolž osi sever – jug, pač pa za številne v različni meri velja tudi komponenta vzhod – zahod. Sivke (*Aythya ferina*), ki gnezdiijo v Sibiriji in prezimujejo v zahodni Evropi, v eni smeri prepotujejo do 4000 km, pri čemer prečkajo kar 80° geografske dolžine. Spet

LASTOVKE nas zato, ker se prehranjujejo z insekti, s svojo navzočnostjo razveseljujejo samo poleti. Kmečka lastovka in mestna lastovka prezimujeta potopljeno v vodo. Proti koncu meseca presajevanja v jatah priletijo na bregove rek in jezer, nenehno prepeljujejo: najprej se ena usede na trst, nato prileti druga, potem pride tretja in tako se število nenehno veča, dokler se trst, ki ne vzdrži teže, ne upogne in se z lastovkami, ki sedijo na njem, ne potopi v vodo. Ob prvih dneh olistavanja pa - naznanjajoč prihod najprijetnejšega dela leta - po čudežni naravni ureditvi spet pridejo iz vode.

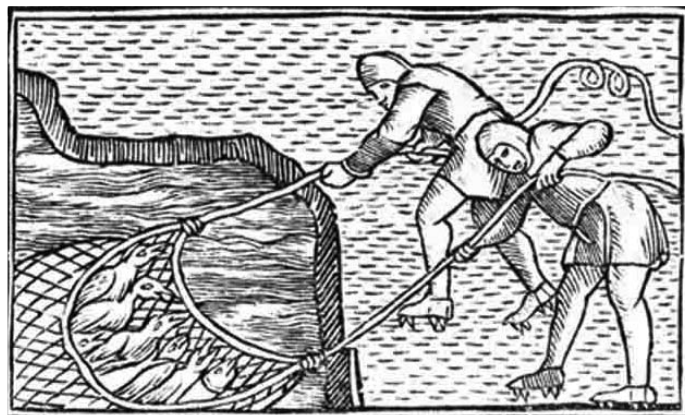
Carl Linné (1757): *Migrationes Avium*
prevod: David Movrin

risba: Marjeta Korenjak

2: Pred 19. stoletjem je bilo razširjeno prepričanje, da nekatere ptice prezimujejo otrple na dnu jezer in močvirij ali v talnih razpokah. Slika iz dela Olaus Magnusa Zgodovina severnih ljudstev (1555) prikazuje hibernirajoče lastovke, ki so jih ujeli nordijski ribiči sredi zamrznjenega jezera.

3: Taščice (*Erithacus rubecula*) se selijo na krajše razdalje. Z obročkanjem so ornitologi ugotovili, da so te ptice, ki jih pri nas vidimo pozimi, prišle iz severnejših krajev, medtem ko so se naše gnezditelke odselile bolj južno. foto: Jani Vidmar

2

3

druge ptice pa se po končani gnezditvi namesto na jug odselijo na sever! Takšne so nekatere gnezditelke z juga Južne Amerike in Avstralije, ki jih v času južne zime poletje seveda čaka na severu. Poseben primer pa so mladi osebki severnoameriških jezercev (*Haliaeetus leucocephalus*), ki na svet pokukajo v južni Severni Ameriki zgodaj spomladi in se nato odselijo na več kot 2000 km oddaljene kanadske in aljaške reke, kjer se prehranjujejo z lososi, ki se v poletnem času drstijo v teh rekah. Jeseni se mladi orli vrnejo na jug, kjer so bili izvaljeni, in v naslednji sezoni tam tudi gnezdiijo. Njihovi mladiči naslednje poletje prepotujejo enako pot.

Več kot očitno se selitvene poti razlikujejo tudi v razdalji, obe komponenti, smer in razdalja, pa sta odvisni od geografske lokacije gnezdišča in prezimovališča. Ornitologi pogosto uporabljamo izraza selitev na kratke razdalje in selitev na dolge razdalje, pri čemer s prvim opredeljujemo selitev ptic, pri kateri sta območji gnezdenja in prezimovanja običajno na isti celini oziroma oddaljeni največ nekaj sto kilometrov, z drugim pa selitev ptic, ki potujejo med različnimi celinami, več tisoč kilometrov, in pri tem pogosto prečkajo morja ali oceane. Seveda med tema skrajnostma obstaja cela vrsta vmesnih možnosti. Taščica (*Erithacus rubecula*) je selivka na kratke razdalje, lastovka pa tipična selivka na dolge razdalje. Če že govorimo o dolgih razdaljah, pa bi bilo zelo nepozorno, če ne bi omenili polarne čigre (*Sterna paradisea*), ki vsako leto med Arktiko in

južnimi oceani prepotuje 60.000 km, k čemur prištejete še okoli 10.000 km, prepotovanih na območju prezimovanja. Kot da že razdalja med poloma ne bi bila dovolj dolga, na poti proti severu napravi gromozanski ovinek prek Atlantskega oceana. A daljša pot se splača, saj čigra tako izkoristi pomoč stalnih planetarnih vetrov.

Raznolikost selitvenih poti je znatno večja, kot bi pričakovali glede na število selivskih vrst, saj imajo različne populacije iste vrste pogosto različne selitvene navade. Severni kovački (*Phylloscopus trochilus*), ki gnezdiijo na severu Skandinavije, se prek vzhodne Evrope odselijo v vzhodno Afriko, gnezditelci iz južne Skandinavije pa prek zahodne Evrope v zahodno Afriko. Podobno velja za kar nekaj drugih evrazijskih gnezditelk. Selitvene poti se lahko razlikujejo tudi med mladimi in odraslimi osebki iz iste populacije. Poti mladih južnoskandinavskih sršenarjev (*Pernis apivorus*) na jesenski selitvi so bolj razpršene od poti odraslih. Odrasli sršenarji naredijo ovinek prek Gibraltarja in se tako izognejo za termalne jadralce neugodnemu letu prek Sredozemskega morja. Mladi sršenarji, ki zapustijo gnezdišča dva do tri tedne kasneje kot odrasli, letijo tako rekoč naravnost na jug in kar povprek čez zahodno Sredozemlje, saj niso deležni vodstva izkušenih odraslih. Na njihovi poti v Afriko jih vodi zgolj prirojeni selitveni nagon. Pri oblikovanju selitvenih poti veliko vlogo torej igrajo tudi izkušnje.

Kam po zračni poti?

Ena najbolj fascinantnih lastnosti ptic selivk je nedvomno njihova sposobnost orientacije in navigacije. Še tako izkušen pilot bi se na dolgi poti nad enoličnim oceanom izgubil, če ne bi imel na voljo prefinjenih navigacijskih naprav. Pred vzponom moderne navigacijske tehnologije smo ljudje za navigacijo v prostoru uporabljali kompas in zemljevid. Kdor je kdaj iskal pot do cilja s pomočjo teh dveh sredstev, ve, da slednje ni mogoče najti, ne da bi poznal svojo trenutno lokacijo na zemljevidu. Nič ne pomaga, če kompas natančno kaže smer neba, če popotnik ne ve, ali je njegov cilj severno, južno ali vzhodno-jugovzhodno od trenutne lokacije. Občudovanja vredna je navigacijska sposobnost ptic selivk, ki kompas in zemljevid nosijo kar v glavi. Doslej so znanstveniki spoznali tri glavne tipe kompasov, ki jih ptice v medsebojni kombinaciji uporabljajo za orientacijo: magnetni, zvezdni in sončev. Pri orientaciji in navigaciji jim pomagajo tudi luna, oblikovne značilnosti pokrajine, zvoki, smer vetrov, vremenske fronte ter UV in polarizirana svetloba. Medtem ko smo si s čutili, ki zaznavajo vidne in zvočne signale, ljudje zelo domači, si nekoliko težje predstavljamo čutilo za zaznavo magnetnega polja. Čeprav je dokazano, da se ptice odzivajo na spremembe v magnetnem polju, pa tega čutila znanstveniki še niso natančno opisali. Zelo verjetno je, da je le-to v povezavi z majhnimi kristali magnetita, naloženimi nad ptičjimi nosnicami.

Že pri mladih sršenarjih smo namignili na prirojen selitveni program, ki neizkušenim pticam narekuje njihovo prvo pot do letovišča. Mlade ptice ob prvi selitvi sledijo nagonskim navodilom, ki jih na cilj pripeljejo nekako takole: usmeri se proti jugozahodu in potuj dva tedna. To so prav lepo demonstrirali mladi škorci (*Sturnus vulgaris*), ki so jih na jesenski selitvi proti severnim francoskim prezimovališčem na domačem terenu ujeli nizozemski ornitologi. Tam so jih obročkali, nato pa jih z letalom prepeljali v 500 km oddaljen kraj v Švici, kjer so jih izpustili, da so selitev nadaljevali. Druga armada obročkanih škorcev (kontrola v poskusu) je pot nadaljevala z Nizozemske, kot je zanje normalno. Ponovne najdbe enih in drugi škorcev so razkrile zanimiv vzorec: nepremeščeni škorci so prezimovali v severni Franciji, premeščeni škorci pa so se znašli v južni Franciji – pot iz Švice so nadaljevali v enaki smeri in enako dolgo, kakor če ne bi bili premeščeni. Sledi še nadaljevanje: v drugem poskusu so podobno premestili tudi odrasle škorce, ki pa so »prevaro« prepoznali in geološki »napako« popravili ter tako pristali na običajnem območju v severni Franciji. To je t.i. kartografski čut, ki pticam omogoča vračanje na »domače« območje, tudi če jih zanese s konvencionalne poti.

Vse ima svoj čas pod nebom

Za ptice selivke je izjemno pomembno *biti na pravem mestu ob pravem času*. Redne sezonske selitve ptic niso zgolj odziv na spremenjene razmere v okolju, pač pa so povezane z vnaprej predvideni-

4: Polarna čigra (*Sterna paradisaea*) vsako leto na svoji krožni poti med Arktiko in južnimi oceani prepotuje več kot 70.000 km. Daljša selitvena pot v živalskem kraljestvu ni poznana. Najbolj dolgožive polarne čigre v svojem življenju prepotujejo do 2,4 milijona kilometrov – razdaljo, ki ustreza približno trem povratnim potovanjem na Luno.
foto: Freydis Vigfusdottir, Islandija

5: Škorci (*Sturnus vulgaris*) z Nizozemske so odigrali pomembno vlogo v raziskavah navigacijskih sposobnosti ptic selivk, v katerih so ugotovili, da pri kompleksni navigaciji poleg prirojenih sposobnosti veliko vlogo igrajo tudi izkušnje ptic.
foto: Janez Papež

6: Ornitologi so s pomočjo obročkanih ugotovili, da se severni kovački (*Phylloscopus trochilus*) s severa Švedske v Afriko selijo po drugi poti kot tisti z južne Švedske. Razhajanja selitvenih poti med populacijami iste vrste so znana za številne evropske selivke.
foto: Ivan Kogovšek

7

9

8

10

7: Najbolj vzdržljiv letalec je progastorepi kljunač (*Limosa lapponica*), ki v letu nad Tihim oceanom vztraja več kot 170 ur, ne da bi se spustil na Zemljo. Zadnje kopno, na katerem si nabere moči za maratonski polet do Nove Zelandije, je Aljaska. foto: Susan Tranter / rspb-images.com

8: Območja, ki neki vrsti ne ustrezajo za življenje in so zanj težko prehodna, imenujemo ekološke pregrade. Ocean, gorovje ali puščava so pogosto ekološka pregrada za ptice selivke. V Sahari številne nočne selivke podnevi počivajo v zavetju kamnitih struktur ali vegetacije. foto: Davorin Tome

mi sezonskimi spremembami, ne samo na območju trenutnega bivanja, pač pa tudi na oddaljenih ciljnih območjih. Selitev je smiselno vključena v letni cikel ptic, v katerem se zvrstijo še gnezditve, prezimovanje in golitev. Prirojeni mehanizem, ki narekuje njihov ritem, imenujemo notranja ura. Vse ptice selivke pa niso v enaki meri pod vplivom tega notranjega programa, saj okoljski dejavniki na čas selitve oz. drugih faz v ciklu pri nekaterih vrstah vplivajo bolj kot pri drugih. Na splošno velja, da so letni ritmi selivk na dolge razdalje manj pod vplivom razmer v okolju, zato se datumi njihovega odhoda in prihoda med leti le malo razlikujejo.

V 20. letih 20. stoletja so z raziskavami ptic v ujetništvu ugotovili, da selivke v obdobju, ko bi se v naravi selile, intenzivno poskakujejo in prhutajo, medtem ko pri stalnicah tega vedenja niso opazili. To nemirno vedenje so poimenovali *selitveni nemir*. Že zelo zgodaj so znanstveniki domnevali, da dolžina dneva igra pomembno vlogo pri proženju selitvenega nemira, kar so naposled tudi dokazali v poskusih, pri katerih so simulirali različne dolžine dneva.

Poleg prirojenih letnih ritmov imajo ptice tudi prirojene dnevne ritme. Na selitvi se to kaže v izmenjavanju obdobja potovanja in počitka oz. prehranjevanja. Čeprav tudi dnevni ritem narekuje notranja ura, ga natančno uravnavajo dnevna svetloba in dnevne spremembe v zunanji temperaturi. Ptice, ki

so bile zadrževane v ujetništvu v stalnem mraku, so svoja dnevna opravila razporejale v obdobju, krajšem ali daljšem od 24 ur. Vse selivke pa nimajo enakega dnevnega urnika. Večina vrst potuje ponoči, podnevi pa počiva oziroma se prehranjuje. To cenijo zlasti sanjači, ki radi gledajo v luno – ah, seveda, pa tudi najbolj prizemljeni ornitologi, saj je v obdobjih selitve ob polni luni ponekod mogoče opazovati reke ptičjih silhuet na lunarnem »platnu« in tako tudi na ta način kvantitativno ovrednotiti selitev. Redkejšje so tiste selivke, ki potujejo podnevi. To so zlasti termalni jadralci (npr. štokrlje in številne ujede), ki pri jadraniu izkoriščajo vzgornjike, nastajajoče zaradi segrevanja zraka nad kopnim. Spet druge vrste letijo samo ob zori, največ čudenja pa vzbujajo ptice, ki neprekinjeno letijo več dni skupaj. Rekord v tej disciplini je progastorepi kljunač (*Limosa lapponica*), ki razdaljo 10.400 km med vzhodno Sibirijo oziroma Aljasko in Novo Zelandijo prepotuje v 175 urah, ne da bi se spustil na Zemljo. Lahko si mislite, da mora imeti tak ekstremist tudi izjemne fizične prilagoditve. In jih tudi ima, a o teh kdaj drugič.

Kaj pa če ne gre brez postanka?

Progastorepi kljunač si energetske zaloge za letenje nabere le pred začetkom selitve in mora z njimi zdržati vso dolgo pot prek Tihega oceana. Pred odhodom z gnezdišč so te ptice več kot dvakrat težje kakor ob prihodu na prezimovališče. Pred selitvijo več kot 50% njihove telesne mase predstavljajo ma-

11

ščobne zaloge, povečajo se jim tudi srce in letalne mišice. Vsi ostali organi, ki ne sodelujejo pri letenju, pa se znatno zmanjšajo in se obnovijo šele po prihodu na cilj. Kljub temu da so vse selivke neka-kšne ekstremistke, pa jih večina takšnih dosežkov kot progastorepi kljunači ni zmožna. Na selitveni poti se morajo zato tudi ustaviti. Čeprav lahko na težko premagljive ovire, denimo vremenske fronte, naletijo tudi v zraku, pa so glavno ozko grlo v re-snici njihova postajališča, ki morajo zato biti kar se da skrbno izbrana. Pticam morajo zagotoviti zlasti dovolj hrane in varnost.

Koliko časa se ptice zadržijo na določenem postaja-lišču in koliko energetskih zalog si tam naberejo, je odvisno od več dejavnikov, ki pa se med seboj naj-večkrat kombinirajo na različne načine. To razisko-valno področje za zdaj obvladujejo zlasti teoretiki, pa vendar nekatere teorije dobivajo podporo tudi v podatkih iz narave. Dva dejavnika, ki sta se izkazala za zelo pomembna, sta čas in geografska razporedi-tev potencialnih prehranjevališč. Če se pticam ne mudi preveč, obenem pa potujejo nad območjem, kjer je hrana za vsakim »vogalom«, se bodo usta-vljale večkrat, na posameznem postanku pa se ne bodo dolgo zadržale in se bodo le zmerno zredile. Tako sicer ne bodo pospešile svojega popotovanja, jim pa zato ne bo treba po nepotrebnem po zraku tovoriti maščob, ki so v tem primeru odvečne. Če pa se pticam zelo mudi, je zanje ugodnejše, če se na poti ustavljajo čim redkeje. V tem primeru je boljše, da

na enem mestu ostanejo morda nekoliko dalj časa in se čim bolj zredijo ter z enkratnimi zalogami po-tujejo kolikor je mogoče daleč. Tako bodo potovale hitreje, saj ne bodo izgubljale časa s prepogostim ustavljanjem. Podobno je tudi pred velikimi ekolo-škimi pregradami, neugodnimi območji, kakršna so puščave, obsežna gorovja in, če ne gre ravno za morske ptice, morja in oceani. Pred prečenjem teh ovir si morajo ptice nabrati dovolj zalog za »suhe dneve« – razlike med veliko premalo in malo pre-malo v tem primeru ni, izid je vselej enak. Varna in s hrano bogata postajališča, ki izčrpane ptice čakajo na drugi strani, pa niso nič manj pomembna od pre-hranjevališč pred pregrado. Poznavanje in varstvo najpomembnejših in najbolj kritičnih selitvenih postajališč, še zlasti ranljivih vrst ptic, je zato vsaj tako potrebno kot varovanje habitatov na območju njihovega gnezdenja. ●

PRIPOROČENA LITERATURA:

- Hoare, B. (2009): Živalske selitve. Neverjetna potova-nja v divjini. Didakta, Radovljica.
- Newton, I. (2008): The Migration Ecology of Birds. Academic Press, London.
- Elphic, J. (ur.) (2007): Atlas of Bird Migration. The Na-tural History Museum, London.

9: Večina selivk, zlasti tistih na dolge razdalje, poti ne prepotuje v eni etapi. Zanje so življenjskega pomena s hrano bogata in nemotena območja, kjer si naberejo zalogo energije za nadaljnjo pot. Ta območja zgostitev selivk dobro poznajo tudi njihovi plenilci, kakršen je sokol selec (*Falco peregrinus*). foto: Daniel van Aswegen

10, 11: Sredozemski sokol (*Falco eleonora*) gnezdi izključno v Sredozemlju, zlasti na grških otokih, in prezimuje na Madagaskarju. Obdobje njegove gnezditve je pomaknjeno v pozno poletje, ko se prek Sredozemlja selijo ptice pevke – glavni vir hrane za te sokole, ki gnezdiijo na obalnih pečinah, in njihov zarod. foto 10: Tomi Trilar foto 11: Ugo Mellone / wildphoto.it

Albanija

//Borut Rubinić

Uradno ime države:
Republika e Shqipërisë

Površina:

28.748 km², najvišja gora je Korab (na meji z Makedonijo) z nadmorsko višino 2.753 metrov, poletne temperature so visoke, v povprečju 29°C (Tirana), zimske pa razmeroma nizke, z minimumi pod 0°C; 362 km dolga obala je dokaj nerazčlenjena; večja mesta so, poleg glavnega mesta Tirane, še Durrës (Drač), Vlorë (Valona), Elbasan, Shkodër (Skader)

Št. prebivalcev: 3,6 milijona

Št. vrst ptic: 353

Zanimive vrste ptic: rožnati (*Pelecanus onocrotalus*) in kodrasti pelikan (*P. crispus*), plamenec (*Phoenicopterus ruber*), kratkoprsti skobec (*Accipiter brevipes*), rjasta kanja (*Buteo rufinus*), kragulji orel (*Hieraaetus fasciatus*), sredozemski (*Falco eleonorae*) in južni sokol (*F. biarmicus*), pritlikava tukalica (*Porzana pusilla*), prlivka (*Burhinus oedipnemos*), rjavoperuta komatna tekica (*Glaresia pratensis*), zalivski galeb (*Larus genei*) in sredozemski galeb (*L. audouinii*), uhati (*Eremophila alpestris*) in laški škrlanec (*Melanocorypha calandra*), oljčni vrtnik (*Hippoboscus olivaceus*), mejačica (*Cercotrichas galactotes*), balkanski muhar (*Ficedula semitorquata*), zakrinkani srakoper (*Lanius nubicus*), planinska vrana (*Pyrrhocorax pyrrhocorax*), skalni vrabec (*Petronia petronia*)

Ogrožene ptice: egiptovski jastreb (*Neophron percnopterus*) in beloglavi jastreb (*Gyps fulvus*), kodrasti pelikan, pritlikava tukalica, kragulji orel

Izumrle ptice: brkati ser (*Gypaetus barbatus*)

Zanimive živali: volk (*Canis lupus*), šakal (*Canis aureus*), sredozemska medvedica (*Monachus monachus*)

Z albanske strani je Skadarsko jezero, ki sva ga tri dni predtem z ornitologom Darkom Saveljićem po dolgem in počez popisala s črnogorske polovice, delovalo drugače – ravna stepska obala, kot ob velikanskih stepskih jezerih osrednje Azije, težko dostopni bregovi, do katerih si prišel po labirintu vegastih zaprašenih kolovozov, in vsepovsod tropi različnih domačih živali – ovc, krav, oslov in prašičev, ki so revno zelenje pasli pod še vedno budnim očesom ostarelih pastirjev ali pa so jih s polovično pozornostjo pazili prešerni mulčki. Planinski greben črnogorske Rumije, ki je gospodoval pogledu jezerske kulise s te, vzhodne, strani, je deloval domače, njegovi vrhovi pa so, poprhnjeni s svežim snegom, spominjali na sveže pečen kolač, posut s sladkorjem v prahu. Na horizontu vodne površine se je črnila velika jata črnovratih ponirkov (*Podiceps nigricollis*) in že bežen pogled je rešil skrivnost, zakaj jih je bilo na črnogorski strani tako malo – vsi so tu! »2.800 črnovratih ponirkov v eni sami razpotegnjeni jati!« sem z navdušenjem zaklical Darku, ki je v okviru januarskega štetja vodnih ptic v blokec zapisoval navdušujoča števila vodnih ptic, ki sva jih pogrešala v Črni gori.

Stavek sem dokončal le na pol, ko me je prekinil zvok strele iz šibrovke manj kot 30 metrov stran. Za hrbtom se je rejen domačin, ki sva ga korakajočega s puško na rami v družbi dveh suhcev opazila že med morečim prebijanjem po globokih kolesnicah razdrapanega kolovoza proti jezeru, ob najinem zgroženem pogledu samo namrnil in si prižgal cigareto. Še enkrat je napolnil in ob navdušenju suhljatih kompanjonov znova ustrelil proti na palico nataknjeni kokakolini pločevinki. No, vsaj po ptičih ne strelja, sva si rekla z Darkom in se jadrno napotila stran od moteče trojice.

Ko brskam po spominu, se ne morem zediniti sam s sabo: sem Albanijo obiskal sedemkrat ali osemkrat? Skratka, kar nekajkrat, vendar se večinoma v »deželi orla« (slednji krasi grb albanske zastave in ptica ima nasploh močan simboličen pomen med prebivalci, čeprav se s kakšnim posebnim spoštovanjem do te ujede – gre za planinskega orla (*Aquila chrysaetos*) ne morejo pohvaliti – še vedno marsikateri konča pod streli, kakršen je bil ta, opisan v uvodu, namenjen sicer pločevinki sladkobne pijače) nisem mudil več kot en dan, le dvakrat ali trikrat sem v Albaniji ostal po dva ali tri dni. Temu primerni so tudi moji vtisi – težko jih zberem v urejeno celoto, še manj v celostno mnenje, ki bi ga gojil do te, vsekakor pisane dežele. Tudi pričujoči zapis bo tako bolj sestavljanka, krpan-

ka iz med seboj pomešanih podob, skromen ošvrk sicer nedvomno velikega, a tudi sicer slabo poznane ptičjega bogastva te dežele. Moji vtisi še najbolj spominjajo na sestavljanko iz tisoč koščkov, od katerih sem jih, nepovezane med sabo, sestavil kakih 100. V sestavljanki sicer prevladujejo slike prijaznih ljudi. Ko to napišem, se sliši kot kliše, pa vendar je tako – ljudje zunaj mest so do tujcev odprti, ustrezljivi in gostoljubni. Zelo pristnega stika sicer nisem navezal, saj se mi je ob vsakem obisku »nekam mudilo«. Drugačnje so podobe albanskega okolja – med njimi prevladujeta dva zelo nasprotujoča si pola vtisov: eno so nižine, onesnažene z mnogimi grdimi propadajočimi obrati težke industrije iz komunističnih časov, zastrupljenimi polji in razdejanimi vodotoki, obupno »moderno« urbanistično podobo, v kateri kraljujejo napol dokončane hiše z živobarvnimi fasadami in kičastimi stebrički, okrasnimi kipci in neurejenimi vrtovi, ter privid kapitalizma v obliki neštetihih modernih bencinskih črpalk, ki se deželi podajo kot kra- vi sedlo. Po novi prometni žili, ki je nadomestila grozljivo slabo magistralo – to sem na svoji koži občutil ob enem prvih obiskov pred desetimi leti – in povezuje grško mejo na jugu z mestom Skader na severu dežele, se vozi vse, od najbolj bizarnih vpreg na različne živalske pogone do najmodernejših luksuznih terencev. Prepada med obema svetovoma deluje zelo podobno kot kjer koli v deželah, ki jih v naših kra-

1: Na ulicah Skadra je še mogoče opaziti starejše ženske v raznolikih, krajevno specifičnih narodnih nošah.

2: Nad obalami južne Albanije se vzpenja strma obala z redko posejanimi, a mogočnimi hrasti.

3: Tudi v Albaniji so tržnice kraj, vreden obiska.

4: Mnoge reke in kanali so pregrajeni z lesenimi pregradami, ki ribe usmerijo v ozke prehode, na katere namestijo vrše in druge pasti.

5: V centru glavnega mesta Albanije, Tirane, se nad kaotičnim prometom vzpenja kip veličastnega nacionalnega junaka mitoloških razsežnosti, Skenderbeja.

6: Veliko plažo si delita Albanija in Črna gora, skupaj pa je dolga skoraj 40 kilometrov.

7: Živina se marsikje v Albaniji pase prosto in neredko lahko opazujemo pravo raznolikost različnih domačih živali.

8

9

10

8: Čuk (*Athene noctua*) si je za sončenje izbral enega izmed nekaj sto tisočih bunkerjev, ki so posejani po vsej deželi.

9: S skadarske trdnjave se odpira lep pogled na Skadarsko jezero ter reko Bojano, po kateri se voda iz jezera pretoči v Jadransko morje.

10: Prlivka (*Burchinus oedinemus*) je v določenih predelih Albanije z redko, stepsko vegetacijo še vedno precej številna.

jih radi imenujemo in pojmujeemo z izrazom »tretji svet«. Opis priča o naši nezainteresiranosti in skrbno negovani distanci do dežel, ki se nas neposredno ne tičejo.

Druga klišejska podoba »tretjega sveta« so ostanki ohranjene narave – sem spadajo vtisi iz druge skupine. Slednjim se nameravam posvetiti v nadaljevanju, saj so za ljubitelje ptic seveda najprivlačnejši.

Obalna močvirja

Albanija se postavlja z nekaj velikimi rekami. Vse se izlivajo v Jadransko ali Jonsko morje, ki oblivata Albanijo, na ustjih nekaterih rek pa so obsežne delte, lagune ali soline. Najpomembnejša obalna močvirja so tako: laguna Velipoja v delti reke Bojane/Bunë oziroma Drina (reki se združita v mestu Skader, ki leži na severnem robu delte), laguna Karavasta v delti reke Seman in soline Vlora ter laguna Narta v delti reke Vjosë. Kljub temu da so nekateri deli teh obširnih obalnih mokrišč pod velikim pritiskom urbanizacije, bližine večjih mest, intenzivnega poljedelstva, turizma in rekreacije ter nenadzorovanega lova, so določeni deli vendarle še vedno privlačni in pomembni za mnoge ogrožene vrste ptic. Največje in najzanimivejše mokrišče je laguna Karavasta. Najmanj do leta 2002 je bilo tu edino gnezdišče kodrastih pelikanov (*Pelecanus crispus*) v Albaniji. Tega leta je na otočkih v laguni gnezdilo še 19 parov te globalno ogrožene vrste. Od takrat pisnih poročil o gnezditvi ni, raziskovanja pa so se praktično zaključila. Glavni razlog za to so bile pogoste grožnje lovcev, ki so zastraševali ornitologe, v glavnem raziskovalce biološke postaje Tour de Valat iz Francije. Slednji so se ponavljajočih groženj naveličali in od takrat pelikanov na tem mestu ne spremlja več. Na tem mestu je treba poudariti, da je v Albaniji

resnih ornitologov le za vzorec, manj kot za prste ene roke. Tudi tisti redki ljudje, ki se ukvarjajo s pticami, imajo za svoje zanimanje pogosto zelo omejena sredstva ali možnosti. Sam sem bil v laguni Karavasta 27. septembra 2008. Takrat se je v laguni mirno hranilo 33 kodrastih pelikanov. Skupina pelikanov ni delovala vznemirjeno in nekatere ptice so se hranile le kakih 50 m od ribiškega čolna, v katerem so ribiči ravno nastavljali mreže. Glavni problem lagune naj bi bilo ravno vznemirjanje in pretiran lov. Na tem mestu ne bi posebej omenjal legalnega in nelegalnega lova, saj je v Albaniji ločnica med njima zelo tanka, v glavnem se strelja na skoraj vse ptice, pogosti gostje domačih lovcev pa so Italijani. Slednji imajo z Albanijo tudi najbolj tesne sosedske odnose, veliko Albancev pa govori vsaj osnovno italijanščino, saj je bil eden redkih kontaktov z zunanjim svetom v času 40 let trajajoče (1945-85) diktature Enverja Hoxhe program RAI (italijanske televizije), ki so ga prestrezale nekatere domače televizijske antene. Prisotnost lovcev je na večini albanskih mokrišč več kot očitna – če lovcev ne srečamo iz oči v oči, pa smo navadno priče vsaj strelom. O velikem lovskem pritisku pričajo tudi izjemno številni prazni plastični tulci šiber večinoma italijanskega izvora, ki jih najdemo na vsakem koraku.

Zanimiva obalna mokrišča so še laguna Narta, soline Vlora in delta reke Bojane oziroma laguna Velipoja. V solinah Vlora sem 27.9.2008 opazoval jato 30 kodrastih pelikanov, med njimi pa sta bila tudi dva rožnata pelikana (*Pelecanus onocrotalus*). Na solinah je bilo tudi nekaj sto pobrežnikov, večinoma togotnikov (*Philomachus pugnax*), pa tudi precej rdečenogih (*Tringa totanus*), zelenonogih martinčev (*T. nebularia*) ter več vrst prodnikov (*Calidris sp.*). V bližnji laguni

11

12

13

Narta se je do trebušov v vodi hranila jata 170 plamenčev (*Phoenicopterus ruber*).

Laguna Velipoja leži v delti reke Bojane, enem najpomembnejših mokrišč za ptice v Jadranskem morju. Albanska stran delte je morda nekoliko manj zanimiva od črnogorske, saj nima tako obsežnih poplavnih gozdov, pa tudi mokrišča so manjša in izpostavljena večjemu človeškemu pritisku. Kljub temu je to kraj, kjer ljubitelji ptic in narave ne bodo prikrajšani. Velike jate selečih se pobrežnikov in rac se ustavljajo tudi na albanski strani reke, v plitvinah manjših mlak se prosto pasočim domačim puišom velikokrat pridružijo polojniki (*Himantopus himantopus*), sabljarko (*Recurvirostra avosetta*) pa tudi prlivke (*Burhinus oedicnemus*), ki še gnezdijo na okoliških plažah in ostan-kih sredozemskih step. Na približno 40 kilometrov dolgi peščeni plaži, ki zaključuje delto na morski strani obeh dežel in je marsikje še ohranila svojo skoraj prvinsko obliko, še gnezdijo školjkarice (*Haematopus ostralegus*), prlivke, beločeli deževniki (*Charadrius alexandrinus*) in verjetno tudi duplinske kozarke (*Tadorna tadorna*), v njenem brakičnem zaledju pa zlatovranke (*Coracias garrulus*), pritlikave tukalice (*Porzana pusilla*) in številni bledi vrtniki (*Hippolais pallida*). Značilni gnezdilki poplavnega obrežnega gozda, ki je v glavnem ohranjen le še na črnogorski strani reke, sta kratkoprsti skobec (*Accipiter brevipes*) in sirijski detel (*Dendrocopos syriacus*). V laguno se večkrat pridejo hraniti prav tako na črnogorski strani gnezdeče male bele (*Egretta garzetta*) in čopaste čaplje (*Ardeola ralloides*), kvakači (*Nycticorax nycticorax*) in žličarke (*Platalea leucorodia*). Redni gosti so tudi eksotične plevice (*Plegadis falcinellus*) iz družine ibisov.

Obale Jadranskega in Jonskega morja ter albanske gore

Deli Albanije, ki najbolj burijo domišljijo ornitologa, so njene obale, predvsem južne, ki so strme in malo poseljene, odlikujejo pa jih čisto morje, divje plaže in prav do morja spuščajoče se, v glavnem suhe hudo-urniške ali rečne doline. Poleg značilne sredozemske garige in včasih makije tu ponekod najdemo še cela pobočja starih oljčnih nasadov pa tudi številne zelo stare hraste, ki tu in tam tvorijo sicer redke, a obsežne sestoje. V času Enverja Hoxhe so sicer v Albaniji izsekali velik delež gozdov, ki so nekdanje prekrivali obsežne dele države. Paranoični vodja se je bal napada »zunanjega sovražnika« in tega, da bi slednji za svoj napad uporabil kritje gozda. Namesto dreves je dal diktator po vsej Albaniji posaditi okoli 750.000 bunkerjev – bal se je namreč tudi zračnega napada. Slednji so zdaj že sestavni del vsake albanske krajine in svojevrstna turistična zanimivost. Približno 38 % Albanije vseeno še pokrivajo gozdovi, marsikje stari in zanimivi. Rečne doline, obrasle z avtohtonimi vzhodnimi platanami (*Platanus orientalis*), visokogorski gozdovi borov munike (*Pinus heldreichii*) in mo-liko (*Pinus peuce*), sestoji različnih za nas eksotičnih vrst hrastov (*Quercus* sp.) ter divje rastoči sestoji divjega kostanja (*Aesculus hippocastaneum*) kar vabijo k raziskovanju. Žal sam o vseh teh privlačnih krajih ne morem napisati veliko, saj sem jih ob vseh obiskih dežele le bežno oplazil.

Tudi na splošno je v ornitološkem svetu o teh delih Albanije kaj malo znanega. Z vseh številnih pogorij, hribovij in dolge obale je zapisov o optičah za skromen vzorec. Pogorja Prokletij (po albansko *Bjeshkët e Nemuna*), albanskega dela Šar planine ter ostali deli Dinar-

11: Legalni in nelegalni lov sta v Albaniji neločljivo prepletena. Prizor je z ulice v Skadru.

12: Zadnji podatki o gnezdenju kodrastega pelikana (*Pelecanus crispus*) v Albaniji so iz leta 2002, po tem pa ornitologi s francoske raziskovalne postaje Tour du Valat niso več prišli v laguno Karavasta, kjer so ptice gnezdele, in zanesljivih podatkov o gnezdenju od takrat ni.

13: Na solinah Narta sem opazoval jato kodrastih (*Pelecanus crispus*) in rožnatih pelikanov (*P. onocrotalus*).

14

14: Večerni pogled na jato plamencev (*Phoenicopterus roseus*) v laguni Vlora, ki se, očitno vajeni človeške družbe, ne zmenijo za ribiče v bližini.

15: Prazni tulci šiber - sledi lova, legalnega in nelegalnega, so na mestih bogatih z vodnimi pticami, opazne na vsakem koraku.

foto: vse Borut Rubinič

skega in Pindskega gorstva, ki dominirata v Albaniji, ostajajo ornitološka *tabula rasa* in privlačen izziv za prve favnistične raziskave, ene redkih preostalih v sicer dobro raziskani Evropi. Miti o gnezdečih brkatih serih, kraguljih orlih, južnih sokolih in egiptovskih jastrebih se kaj lahko izkažejo za resnične. Nedvomno pa lahko računamo s solidnimi populacijami pogostejših vrst balkanskih gorstev, kakršne so na primer uhati škrjanec (*Eremophila alpestris*), planinska kavka (*Pyrrhocorax graculus*) ter nekoliko nižje triprsti (*Picoides tridactylus*) in belohrbti detel (*Dendrocopos leucotos lilfordi*).

Balkanska tektonska jezera

Če govorimo o pticah v Albaniji, ne moremo mimo znamenitih treh balkanskih tektonskih jezer – Ohridskega, Prespanskega in Skadarskega. Omenjena jezera ležijo na meji Albanije in sosednjih dežel in so magnet za prezimujoče in seleče se, zadnji dve pa tudi za mnoge redke gnezdeče ptice. Jate prezimujočih rac, ponirkov in kormoranov na Skadarskem jezeru štejejo deset ali stotisoče osebkov, podobno je verjetno tudi na obeh drugih manj raziskanih jezerih. Gnezdeči kodrasti in rožnati pelikani, pritlikavi kormorani, vse vrste čapelj, mnoge race, čigre in galebi, vse to so razlogi, ki ljubiteljev ptic ob obisku te tradicionalistične balkanske dežele ne bodo pustili ravnodušnih. Dodajmo še nekaj omenjenih in mnoge druge deželne specifike, okusno hrano, stara mestna jedra, paleta sapo jemajočih razgledov ter toplo Jadransko in Jonsko morje – in motiv za temeljit obisk dežele je popoln! Tudi za avtorja. ●

15

HE na reki Muri spet aktualne // Željko Šalamun

Reka Mura je edina večja slovenska reka, ki še ni zajezena. V preteklosti so jo sicer z regulacijami uravnnavali, vendar ima v spodnjem toku še vedno značilnosti tipične nižinske poplavne reke. V Slovenijo priteče pri Ceršaku in je do Petanjec mejna reka z Avstrijo. Do Gibine teče po slovenskem ozemlju, tam pa ponovno prevzame vlogo mejne reke s Hrvaško, in sicer vse do Murske šume, »kljuna« Slovenije. Celoten tok reke v Sloveniji meri 80 km, od tega je mejnih 55 km.

Zgornji tok reke približno do Gornje Radgone je najbolj uravnan in tudi ob poplavih se napolnijo le redki stari rokavi. Za ta odsek je značilno tudi intenzivno poglabljanje rečne struge. Vzrok za to so HE v Avstriji, ki preprečujejo donos proda s hribskih predelov. Tok je tukaj precej hiter. Dolvodno se tok umirja in pred Bunčani nastajajo prva prodišča – znak, da se prod začenja nalagati. Tu začne Mura prehajati v tipično nižinsko poplavno reko. Poplavne loke so tukaj najširše (v celotnem toku), nekateri rečni rokavi so še vedno aktivni, ob poplavih se Mura razlije do nasipov. Povprečni letni pretok znaša 160 m³ na sekundo.

HE nekoč

Ideja o energetskem izkoriščanju Mure sega v preteklo stoletje, ko so reko izkoriščali za pogone agregatov v Tovarni papirja Ceršak, leta 1955 pa so stranski kanal preuredili v majhno hidroelektrarno.

V 80. letih preteklega stoletja je vlada načrtovala postavitev osmih HE na celotnem slovenskem toku reke Mure. Po zaslugi množičnega upora Pomurcev s pro-

testnimi zborovanji, članki itd. je Vlada RS načrte za graditev opustila, v letu 1999 pa jih je dokončno umaknila.

HE danes

Interesi za postavitev HE so hitro spet postali aktualni. Vlada RS je ob koncu leta 2005 podelila koncesijo za rabo vode za proizvodnjo električne energije na delu vodnega telesa reke Mure, od Sladkega Vrha do Veržeja, Dravskim elektrarnam Maribor d.o.o. (DEM). Investitorji načrtujejo graditev šestih pretočnih HE, tri na mejnem delu reke z Avstrijo, tri pa v Sloveniji. Minimalna višina jezua bi naj znašala 9 m, kar pomeni pri padcu terena 1 m na 1 km kar 9 km dolga zajezena korita. Po domače povedano: reko bi od Sladkega vrha do Veržeja spravili v še večji »kanal«, kot je danes.

DEM so v Pomurju ustanovile Pomurski razvojni inštitut. Kot piše na njihovi spletni strani, so se za to odločile na pobudo Pomurcev, z namenom, da preučijo možnost ekološki sanaciji podrejeno energetske izrabo vodnega telesa reke Mure. K sodelovanju želijo pritegniti strokovnjake številnih znanj na različnih področjih delovanja, kakor tudi lokalne župane, ki so jih kot izvoljene predstavnike lokalnih skupnosti zaprosili, da jim v procesu priprave zagotovijo čim širšo podporo v svojih sredinah.

Naravovarstvena vrednost

Izredna pestrost različnih življenjskih prostorov, kot so prodišča, stranski rokavi, poplavni logi, mrtvice reke in vlažni travniki, omogoča izjemno raznolikost živalskih in rastlinskih vrst. Na tem območju

1: Na mestih, kjer rečna struga ni regulirana, voda hitro ubere svojo pot. Začnejo nastajati stranski rokavi in prodišča, na katerih se razbohotijo pionirske drevesne vrste, kot sta bela vrba (*Salix alba*) in črni topol (*Populus nigra*).
foto: Željko Šalamun

2: Mali deževnik (*Charadrius dubius*) je gnezdilec prodišč, dokler se ta gosto ne zarastejo z vegetacijo.
foto: Tone Trebar

3

4

3: Belovrati muhar (*Ficedula albicollis*) je ena pogostejših ptic pevk, ki se vračajo v poplavne gozdove ob reki Muri v začetku aprila in nas do junija razveseljujejo z lepim petjem. foto: Krzysztof Żarkowski, Poljska

4: Kot je pred leti reka prišla, se je s časom tudi umaknila. Ostale so t.i. mrtvice, med katerimi je najbolj znana Muriša. Mrtvice naselijo druge živalske in rastlinske vrste, kot jih najdemo ob rečni strugi. foto: Željko Šalamun

je bilo do sedaj ugotovljenih prek 200 vrst ptic, od tega je okoli 110 vrst gnezdil. Mura je, lahko rečemo, v nacionalnem in mednarodnem pogledu izjemno pomembno območje za številne vrste ptic, ki mu z desetimi kvalifikacijskimi vrstami gnezdil iz Direktive o pticah v Sloveniji ni para. Te vrste so: čapljica (*Ixobrychus minutus*), črna štokrlja (*Ciconia nigra*), bela štokrlja (*Ciconia ciconia*), sršenar (*Pernis apivorus*), grahasta (*Porzana porzana*) in mala (*P. parva*) tukalica, vodomec (*Alcedo atthis*), srednji detel (*Dendrocopus medius*), belovrati muhar (*Ficedula albicollis*) in pisana penica (*Sylvia nisoria*).

Od sesalcev je reka pomemben selitveni koridor za vidro (*Lutra lutra*), katere številčnost se je v zadnjih letih povečala, kakor tudi za bobra (*Castor fiber*), ki se je pri Murski šumi pojavil pred nekaj leti, sedaj pa sledi njegovih poedin opazajo že pri Gradcu. V Muri in njenih pritokih živi več kot 50 vrst rib, omenim naj samo veliko senčico (*Umbra krameri*), od dvoživk pa nižinskega urha (*Bombina bombina*) in česnovko (*Pelobates fuscus*). Različne močvirne predele naseljuje 48 vrst kačjih pastirjev.

Vzdolž reke se razprostirajo mehkolistnate loke vrb (*Salix sp.*) in topolov (*Populus sp.*), na malo višjih predelih pa dobimo tipične nižinske gozdne združbe hrasta doba (*Quercus robur*) in belega gabra (*Carpinus betulus*). V zaraščajočih mrtvicah »raste« še ena posebnost: plavajoči plavček (*Salvinia natans*).

Zaradi vseh teh posebnosti je gozdno gospodarstvo v preteklosti že izločilo nekaj gozdnih površin iz gospodarjenja, nastali so gozdni rezervati. Področje Mure od Cmureka do kljuna Slovenije pri Murski šumi sodi med mednarodna pomembna območja za ptice v Sloveniji (IBA). Območje zajema tudi mokrotne travnike pri Dolnji Bistrici in Veliki Polani ter gozdove črne jelše Polanski in Črni log. Isto območje je DOPPS predlagal tudi za posebno zaščiteno območje (SPA), ki

je po Direktivi o pticah sestavni del omrežja Nature 2000. Vlada RS je z lepotnima popravkoma sprejela območje v Naturo 2000, izrezala je del od Trat do Radencev in Črni log. Danes je Črni log dobesedno presekán z avtocesto, kaj pa se bo zgodilo z Muro?

Kaj bi nam prinesle HE

Kakšne bi bile posledice takšnega ogromnega posega za varstveno najpomembnejše vrste ptic in njihove habitate ob Muri, lahko sklepamo iz ekoloških zahtev posameznih vrst in sprememb rečne dinamike, ki bi jih povzročila graditev HE. Tipične vrste naravnih vodotokov, ki naseljujejo najožji pas vzdolž reke in nujno potrebujejo za svoj obstoj ohranjene elemente naravne rečne dinamike, so vodomec, breguljka (*Riparia riparia*), mali deževnik (*Charadrius dubius*) in mali martinec (*Actitis hypoleucos*). Prvi dve gnezdit v rovi, ki jih skopljeta v erodirane, nezaraščene rečne bregove, drugi dve pa potrebuje za svoj obstoj obsežna rečna prodišča. Te strukture so v primeru graditve HE obsojene na propad, s tem pa tudi omenjene vrste. S spremembo režima vode bi se spremenila vegetacijska sestava, kar bi neposredno vplivalo na vrstno sestavo in gostoto ptic.

Gospodarstveniki nam obljublajo »koristi«, ki jih bomo dobili s postavitvijo HE. Zastavlja pa se vprašanje, ali ima Mura sploh zadosten pretok, da opraviči graditev HE samo s tega vidika, kaj šele, da opraviči izgubo enkratne naravne danosti. Na mejni Muri v sosednji Avstriji in tudi pri nas že potekajo renaturacijski projekti, vredni milijone evrov, s katerimi skušajo delno popraviti napake iz preteklosti (hidromelioracijski ukrepi, zaježitve ipd.) in povrniti vsaj majhen delček naravnega habitata. Avstrijci so v bližini Konjišča odkopali nekaj sto metrov dolg stranski rokav in 900.000 m³ gramoza nasuli v reko z namenom preprečevanja poglobljanja rečne struge. V Sloveniji poteka na poplavnem območju Mure med

5

visokovodnimi nasipi med vasmi Bunčani in Mota LIFE projekt BIOMURA – Varstvo biodiverzitete reke Mure v Sloveniji. Glavni namen projekta je varstvo ogroženih živalskih in rastlinskih vrst območja Natura 2000 na Muri.

Gospodarstveniki nam obljublajo tudi delovna mesta, vendar ne povedo, koliko bo teh delovnih mest. V DEM govorijo o ekološki sanaciji reke Mure in dvigu podtalnice ob sočasni energetski izrabi, kar bi bilo vsem v korist. Vendar izkušnje iz preteklosti (npr. HE na Dravskem polju) govorijo drugače. Podtalnica se je še znižala.

Razvil naj bi se sonaravni turizem. Kaj pa si bo evropski in tudi slovenski turist raje ogledal? Betonski jez HE ali enkrat naraven ekosistem reke Mure?

Ob vsem tem dogajanju smo na DOPPS-u zelo zaskrbljeni zaradi načrtov o graditvi HE na Muri. Mura je največja slovenska reka brez velikih energetskih in drugih uničujočih objektov za naravo in ena zadnjih ohranjenih velikih nižinskih rek. To je vrhunsko območje ohranjene narave, ki se postavlja z visoko biodiverzitetjo. Seveda pozdravljamo prizadevanja za reševanje problemov segrevanja ozračja in verjamemo, da so obnovljivi viri energije nujni za trajnostni razvoj človeštva. Vendar pa je treba objekte za proizvodnjo obnovljivih virov energije umeščati v prostor s skrbnim premislekom, drugače lahko naredimo veliko škode na pomembnih nacionalnih in mednarodnih območjih ohranjene narave. Načrtovana veriga HE utegne razvrednotiti enkratni rečni ekosistem z aktivno rečno strugo, razvejenimi rečnimi rokavi, mrtvicami in poplavnimi gozdovi. Bojimo se, da bi poseg pomenil veliko grožnjo pomembnim populacijam ptic na tem območju. Upamo, da bodo odgovorne službe skrbno pretehtale, ali je HE sploh mogoče zgraditi brez prekomerne škode za naravo in da bodo vse postopke vodili družbeno odgovorno. ●

→ Na reki Muri

Pokrajino na levem bregu Mure v Sloveniji imenujemo Prekmurje, ki skupaj s Prlekijo na desnem bregu tvori Pomurje. Svojčas so lahko reko prečkali le na brodovih, ki jih je, privezane na verigo (danes jeklena vrv), poganjal rečni tok, katerega silo so preusmerili z veslom. Danes lahko v Sloveniji prečkate reko Muro na brodovih, ki vozijo v Sladkem vrhu, Krogu, Ižakovcih, Melincih in Gornji Bistrici.

Mura je bila znana tudi po plavajočih mlinih, ki jih je bilo nekoč na reki kar 94. Danes si lahko ogledate le še Babičev mlin s plavajočim vodnim kolesom pri Veržeju ter na novo zgrajeni plavajoči mlin v Ižakovcih. Babičev mlin je danes zgrajen tako, da mlinarska hišica stoji na bregu, mlinsko kolo, ki ga je zadnjič reka odnesla leta 1990, pa stoji na čolnih (kumpe). Mlin v Ižakovcih na Otoku ljubezni je bil izdelan leta 1999 po izvirnih načrtih in deluje v povsem turistične namene. V njem si lahko ogledate, kako so včasih mleli moko, v Büjraškem muzeju na bregu ob mlinu pa lahko izveste, kdo je bil büjraš in kakšno orodje je uporabljal pri svojem delu.

Za tiste, ki ste raziskovalci po duši, pa še ta novička: poleg Drave je Mura edina slovenska zlatonosna reka.

5: Samci plavčkov (*Rana arvalis*) se ponavadi v marcu le za nekaj dni odenejo v prelepo modro barvo. Z imenom plavček pa je poimenovana tudi plavajoča praprot (*Salvinia natans*), ki jo lahko najdemo v mrtvicah ob reki Muri ter ptica iz rodu sinic (*Cyanistes caeruleus*).
foto: Franc Kosi

LITERATURA:

- Varstvo biodiverzitete reke Mure v Sloveniji (BIOMURA): <http://www.biomura.si/>
- Pomurski razvojni inštitut: <http://www.pri-ms.si/>
- Božič, L. (2003): Mednarodno pomembna območja za ptice v Sloveniji 2, Predlogi posebnih zaščitnih območij (SPA) v Sloveniji. DOPPS, Ljubljana.

Direktiva o habitatih in Slovenija // Peter Skoberne

1: Med najbolj ogroženimi habitatnimi tipi v EU so travišča.
foto: Eva Vukelič

2: Zoisova zvončica *Campanula zysii* – vrsta, ki jo je v času pridruževanja Slovenija uvrstila na priloge Direktive o habitatih.
foto: Peter Skoberne

Evropska zakonodaja ureja samo tista področja, ki so skupnega pomena. Področje varstva narave je nedvoumno eno takšnih, saj za naravo politične meje niso smiselne, predpisi pa so vendarle uokvirjeni v pravne sisteme posameznih držav.

Pravni izum za izhod iz tovrstnih zagat so direktive. Ti predpisi v nasprotju z uredbami ne določajo natančnih ukrepov, saj bi lahko prišli navzkriž z obstoječim pravnim redom države. Zato določajo direktive zgolj skupno dogovorjene, vendar obvezne cilje. Vsaka država članica mora v roku, določenem v predpisu, prenesti določila direktive v svojo zakonodajo. Pri tem jo zavezujejo cilji, način, kako jih doseže, pa je v njeni pristojnosti. Seveda Komisija budno spremlja, ali je bil prenos direktive v državni pravni red popoln in pravilen.

Na smiselnost in potrebnost skupnega pravnega urejanja na področju varstva narave so najprej opozorile ornitološke organizacije. Ne le, da so ptice mobilne vrste, ki se ne menijo za državne meje in je zato njihovo učinkovito ohranjanje odvisno od vseh držav, kjer se zadržujejo, marveč ima ornitološka dejavnost dolgo tradicijo, veliko članstva in je dobro organizirana. Tako so dosegli, da je bila leta 1979 sprejeta Direktiva o pticah, prva direktiva s področja varstva narave.

Kmalu po sprejetju Direktive o pticah so bile dane pobude, da se podoben pristop uporabi tudi za preostale rastlinske in živalske vrste ter njihove življenjske prostore, posebej še, ker je vse tedanje države članice obvezovala k temu tudi Bernska konvencija.

Vendar so bila pogajanja za pripravo pravnih določil, predvsem pa prilog, strokovno zelo živahna, a tudi

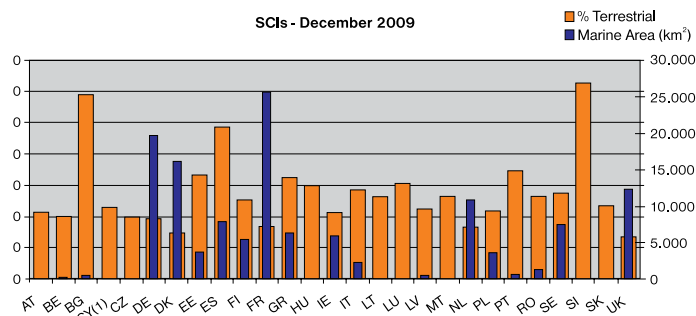
trda in dolgotrajna. Prenos in uresničevanje Direktive o pticah je pokazal, da ne gre za preproste zadeve, predvsem pa, da jih je treba resno upoštevati.

Tako je bila šele leta 1992 sprejeta Direktiva o habitatih (celotno ime: Direktiva Evropske skupnosti za ohranitev naravnih habitatov ter prosto živeče favne in flore, 92/43/EEC). S tem so bile zaokrožene osnove skupnega pristopa k varstvu narave v Evropski skupnosti. Temeljijo na skupnem cilju: ohranjanje ugodnega stanja v prilogi določenih vrst in habitatnih tipov ter dveh stebrih za doseganje tega cilja. Prvi je ohranjanje življenjskega prostora znotraj posebnih območij, ki sestavljajo omrežje Natura 2000, druga pa je varstvo posameznih vrst na celotnem ozemlju države, torej območni in vrstni način varstva.

Med obema direktivama pa je nekaj razlik, ki izhajajo iz izkušenj pri uresničevanju Direktive o pticah, deloma tudi zaradi širšega vsebinskega okvira Direktive o habitatih in novih spoznanjih. Poglejmo si nekaj temeljnih razlik:

Po Direktivi o pticah so varovane vse vrste ptic v EU, v prilogah pa so navedene tiste, ki se jih sme loviti oziroma veljajo določene izjeme za prodajo, zavarovane vrste po Direktivi o habitatih pa so samo tiste, našteje v prilogah. Strogo zavarovane vrste so navedene v Prilogi IV, vrste iz Priloge V pa je dovoljeno nadzorovano izkoriščati. Prilogi I in II sta namenjeni območnemu varstvu. V prvi so navedeni habitatni tipi, v drugi pa rastlinske in živalske vrste, za katere mora država članica opredeliti območja za zagotavljanje ugodnega stanja ohranjenosti (torej območja Natura 2000).

Območno varstvo se načeloma ne razlikuje po obeh

3

4

direktivah, razlika je v postopku določanja območij. Po Direktivi o pticah je zadeva preprosta: država članica območja pravno opredeli in obvesti Evropsko komisijo. Vendar nastopijo težave, če Evropska komisija meni, da država ni izpolnila svojih obveznosti. Najpogostejša pot za rešitev teh sporov je vodila prek dolgotrajnih postopkov na Evropskem sodišču.

Da bi omogočili usklajevanje predlogov še pred sodnim postopkom, Direktiva o habitatih predpisuje nekoliko drugačen postopek opredelitve območij Natura 2000. Država članica najprej Evropski komisiji posreduje predloge območij Natura 2000 (pSCI – potential Site of Community Importance). Sledi preverjanje, v kolikšni meri ti predlogi izpolnjujejo zahteve direktive glede zagotavljanja zadostne in primerno razporejene določitve območij. Preverja se znotraj biogeografske regije (te regije so določene po direktivi in so namenjene zgolj vrednotenju predlogov in posledično tudi poročanju). Od tod zelo ponesrečeno ime za ta usklajevanja – biogeografski seminar. Z leti so se namreč pod tem nedolžnim imenom razvila dokaj zahtevna pogajanja med državo članico, Evropsko komisijo, predstavniki lastnikov in nevladnimi organizacijami.

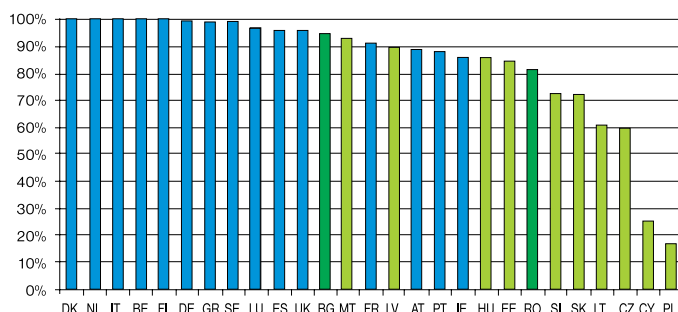
Pogajanja vodi Evropska komisija. Predstavniki države članice zagovarjajo predlog države, Evropska komisija preverja zadostnost predlogov s podporo European Topic Center Biodiversity and Nature (organizacija v sklopu Evropske okoljske agencije s sedežem v Parizu) in neodvisnih strokovnjakov, svoj glas pa imajo tudi predstavniki nevladnih organizacij – po eden za posamezno državo (izbor in pripravo usklajuje Habitats Forum), medtem ko predstavnike lastnikov delegira Evropsko združenje lastnikov. In tako se v tem krogu pregloda vrsto za vrsto, habitatni tip za habitatnim tipov. Vedno sledi zaključek:

zadostno (SUF), manjša (IN MIN), delna (IN MOD) ali večja nezadostnost (IN MAJOR), znanstveni pridržek (SCI RES).

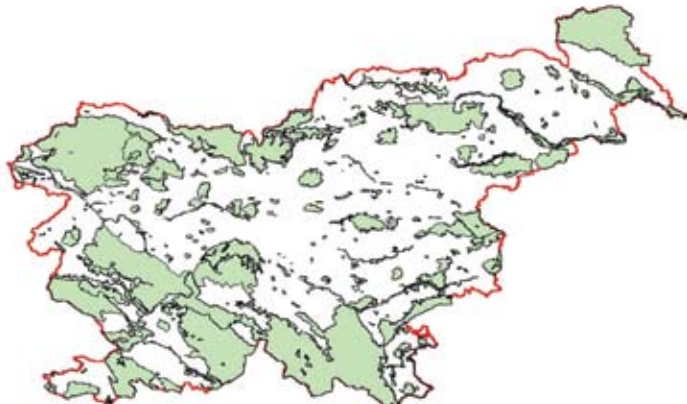
Iz teh podatkov se potem opredeli odgovor na naslednje pereče vprašanje: kako blizu je država izpolnitvi ciljev Direktive o habitatih? Torej takrat, ko je za vse vrste in habitatne tipe dosežena ocena SUF. Za Slovenijo je ta delež glede na predloge iz leta 2004 73-odstoten. V pripravi so dopolnitve prvotnega predloga, ki bodo ta odstotek zadostnosti povečale, še vedno pa nimamo dovolj podatkov, da bi dosegli popolno izpolnitev obvez, zato bo ta postopek še nekaj časa trajal. Seveda pa je določitev območij šele prvi korak, ki mu mora slediti tudi izvajanje, dolgoročno zagotavljanje ugodnega stanja ohranjenosti ciljnih vrst in habitatnih tipov. To velja seveda za obe direktivi.

Države članice so v letu 2009 pripravile drugo poročilo o uresničevanju direktive. Prvič so po enotni metodi določale stanje ohranjenosti za vrste in habitatne tipe iz prilog direktiv. Poročilo nam kaže, da je najslabše stanje pri dvoživkah in ribah, najboljše pa pri rastlinah. Zaskrbljujoče so tudi sivine, ki kažejo pomanjkljivo vedenje o stanju vrst. Skratka, ocene o stanju temeljijo večinoma na ocenah in ne na sistematičnem spremljanju stanja. Pri habitatnih tipih ocene kažejo na boljše stanje, predvsem pri gozdovih in razmeroma redkih malopovršinskih in neogroženih habitatnih tipih. Med najbolj ogroženimi habitatnimi tipi so travišča.

Eden izmed ključnih pristopov za ohranjanje ciljnih vrst in habitatnih tipov je presoja, s katero se za vsak načrt ali projekt ugotavlja možnost škodljivih posledic na ciljne vrste, upravljanje območij pa določa v Sloveniji Operativni program – program upravljanja območij Natura 2000. Sprejela ga je Vlada leta 2007 in podrobno določa cilje, ukrepe in nosilce, ki so po tem

5

6

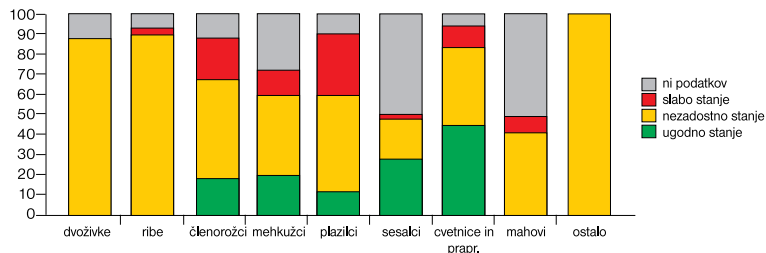
3: Deleži območij po Direktivi o habitatih po državah Evropske Unije
vir: Evropska komisija.

4: Zaradi ohranjanja populacije laške žabe (*Rana latastei*) je Evropska komisija na biogeografskem seminarju zahtevala določitev posebnih varstvenih območij Natura 2000 na področju Vipavske doline.
foto: Andreja Lešnik / www.biportal.si

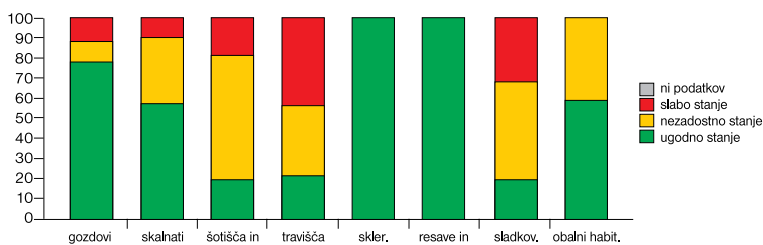
5: Indeksi izpolnitve zahtev po Direktivi o habitatih po državah Evropske Unije
vir: Evropska komisija.

6: Območja Natura 2000 po direktivi o habitatih v Sloveniji.

Stanje ohranjenosti evropsko pomembnih vrst v Sloveniji (2008)

Stanje ohranjenosti evropsko pomembnih hab. tipov v Sloveniji (2008)

7

7: Stanje ohranjenosti vrst in habitatnih tipov iz prilog I, II in IV Direktive o habitatih – stanje 2008. Zbral Zavod RS za varstvo narave. vir: Evropska komisija.

8: Delež območja, določenega za velike zveri v Sloveniji je 12 %, isto območje v Pirenejskih pa bi zavzemalo le 0,4 % Francije. foto: Janez Papež

sklepu dolžni ukrepe tudi uresničevati znotraj svoje dejavnosti.

Naj na koncu omenim še izjemen pomen komunikacije in osveščanja. Kjer v praksi naletimo na večje težave, se navadno izkaže, da je šlo za pomanjkljivo komunikacijo. Če ljudje, ki živijo na območju Natura 2000 ali pa se na njem ukvarjajo z neko dejavnostjo, ne vedo, zakaj je območje vključeno v evropsko omrežje, kakšne so zanje omejitve ali možnosti za finančne ugodnosti, potem se iz nepoznavanja hitro razvija nezaupanje in cela vrsta napačnih predstav. Med njimi so najbolj pogoste:

- območje Natura 2000 je zavarovano območje;
 - na območju Natura 2000 niso možni nobeni posegi;
 - Natura 2000 je sinonim za varstvo narave;
 - območja Natura 2000 so pod pristojnostjo Bruslja.
- Prednost direktive je, da ima vsaka država možnost po svoje dosegati njene cilje. V Sloveniji smo opredeljevali večja območja, ki dopuščajo več svobode pri presojah in izvajanju, lažje upoštevajo naravno dinamiko vrst in ekosistemov, z operativnim programom pa upravljanje integrirali v obstoječe sektorje (npr. gozdarstvo, vodno gospodarstvo, deloma kmetijstvo, vključevanje v upravljalne načrte zavarovanih območij...).

Eden izmed očitkov, ki jih pogosto slišimo je, da smo v Sloveniji pretiravali z opredeljevanjem območij in da je delež območij Natura 2000 prevelik. Pravzaprav visoki delež le potrjuje dejstvo, s katerim se radi pohvalimo, da je za Slovenijo značilna velika biotska raznovrstnost na majhni površini in da je tudi ohranjenost narave dokaj velika. Zaradi prehodne lege imamo pri nas v primerjavi z večino drugih članic EU visoko število vrst in habitatnih tipov, za katere moramo ohranjati ugodno stanje, poleg tega imajo nekatere vrste (npr. velike zveri) velik življenjski pro-

8

stor. Tako je na primer delež območja, določenega za velike zveri v Sloveniji, 12 %, isto območje pa bi v Pirenejskih zavzemalo le 0,4 % Francije.

Javnomnenjske raziskave so pokazale, da je razmeroma velik delež ljudi že slišal za Natura 2000, da pa jih mnogo manj pozna podrobnosti in posebnosti. Majhno poznavanje povzroča nezaupanje in tudi odpor proti območjem, nerazumevanje lahko narašča tudi zaradi nepravilnega uresničevanja ukrepov na teh območjih.

Zato ostaja ključna naloga osveščanja vseh, ki se srečujejo z obema direktivama v vsakdanjem življenju: konkretno spoznavanje, katere vrste in habitatne tipe želimo ohranjati na konkretnem območju in kako. S primeri in podatki lahko razblinimo črno negotovost, ki se širi ob pavšalnih trditvah ter skupaj z deležniki iščemo rešitve. ●

KLJUČNE SPLETNE STRANI:

- Direktiva o habitatih – Evropska komisija: http://ec.europa.eu/environment/nature/natura2000/sites_hab/index_en.htm
- Natura 2000 v Sloveniji: <http://www.natura2000.gov.si/>
- Poročilo o stanju vrst in habitatnih tipih v Sloveniji (stanje 2008): http://circa.europa.eu/Public/irc/env/monnat/library?l=/habitats_reporting/reporting_2001-2007/ms-reports_summaries/national_summarypdf_21/EN_1.0_&a=d
- Interaktivni atlas območij Natura 2000: <http://natura2000.eea.europa.eu/>

Detli / napotki za določanje v naravi

// Tomaž Mihelič

Z besedo detel v imenu pri nas označujemo šest vrst iz družine žoln (Picidae), ki jim je skupna lisasta, črno bela obarvanost telesa. Ravno ta značilna obarvanost je glavni razlikovalni znak od preostalih žoln, ki so po večini monotono obarvane. Rjava je vijeglavka (*Jynx torquilla*), zeleni sta pivka (*Picus canus*) in zelena žolna (*P. viridis*), črna žolna (*Dryocopus martius*) pa seveda črna. Večino detlov bomo v spomladanskem času največkrat zaznali na podlagi njihovega oglašanja oz. bobnanja. Ta skupina ptic je tako kot večina žoln razvila poseben način komuniciranja s pomočjo zvoka, ki nastaja ob trkanju njihovega kljuna ob trd les. Dobro slišne serije hitro ponavljajočih se trkov niso povezane s prehranjevanjem. Osnovni namen bobnanja, kakor imenujemo to vedenje, je komuniciranje med osebkami, po večini z namenom označevanja teritorija.

Če je ptica lisasto črno bela in bobna, je to prav zagotovo detel. Po bobnanju je sicer detle mogoče dobro določati do vrste natančno. Glavna razločevalna znaka, ki sta nam pri tem v pomoč, sta dolžina in frekvenca bobnanja. Detli pa imajo še nekaj lastnosti, ki so jim skupne in so nam lahko v veliko pomoč pri uvrščanju v to skupino ptic. Večino časa preživijo na drevju in po njem značilno plezajo. Pri plezanju si pomagajo z otrdelim repom, na katerega se naslanjajo. Let imajo valovit, kar je še posebej lepo videti, kadar preletijo gozdno jaso. Za samce detlov je značilna rdeča obarvanost po glavi, edino samec triprstega detla (*Picoides tridactylus*) je rumeno obarvan. Večina ima rdeče tudi podrepno perje, kar pa ne drži za triprstega in malega detla (*Dendrocopos minor*). Detlom lasten je tudi močan in dolg koničast kljun, ki jim pomaga pri tesanju v les. Detle skupaj s še tremi žolnami uvrščamo med prave primarne duplarje, in v dokaj čvrst les stesana dupla z vhodno odprtino manjših dimenzij

(do okrog 5 cm) so prav tako dober znak, da se v gozdu zadržuje kateri od detlov.

Ker so posamezni detli specialisti določenih tipov gozdov, si lahko pri osnovnem določanju vrst pomagamo že z lokacijo opazovanja. Tako lahko zožimo nabor možnih vrst v posameznem tipu gozda. Torej je zelo malo verjetno, da bomo v popolnoma listnatem gozdu opazovali triprstega detla, ki je specialist iglastih, predvsem smrekovih gozdov.

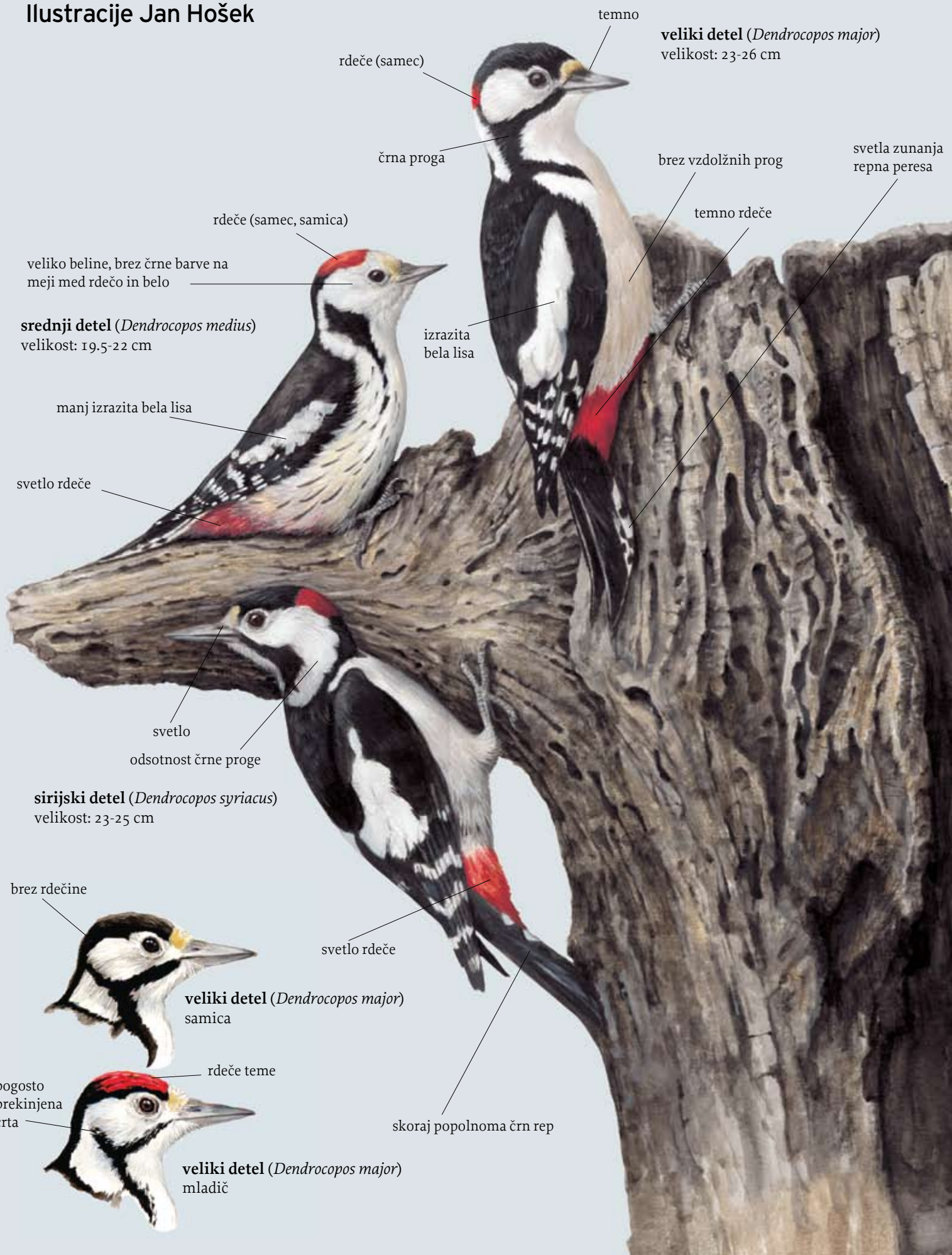
Zelo pomembno pri določanju je tudi zavedanje o pogostnosti posameznih vrst. Najpogostejši detel, ki ga lahko srečamo praktično v vsakem slovenskem gozdu, parku ali vrtu z drevesi, je veliki detel (*D. major*). Obratno pa je ne glede na habitat eden izmed najredkejših sirijski detel (*D. syriacus*), saj leži Slovenija na skrajnem zahodnem robu njegovega areala. Med izjemno redke detle v Sloveniji uvrščamo tudi belohrbtega detla. Ta vrsta potrebuje velike količine odmrlega bukovega lesa, zato je ima možnost za obstoj v gozdovih, s katerimi ne gospodarimo. Le-teh pa je v naših krajih zelo, zelo malo.

In še nasvet, kje imate največ možnosti za opazovanje redkejših vrst detlov pri nas. Belohrbtega boste lahko našli v nekaterih višje ležečih, po večini bukovih gozdnih rezervatih slovenskih Dinaridov. Za triprstega se prav tako odpravite v višje lege alpskega sveta. Iščite ga znotraj smrekovega gozda. Srednjega detla boste najlažje opazovali v hrastovjih na Krški ravni ali ob reki Muri, malega pa verjetno povsod ob rekah, kjer je veliko odmrlega lesa. Sirijski detel v Sloveniji zaradi svoje redkosti nima tipičnih nahajališč. Iščite ga predvsem na vzhodu, ta vrsta pa je verjetno tudi najbolj težavna vrsta za določanje zaradi svoje izjemne redkosti in velike podobnosti z daleč najpogostejšim velikim detlom. Pa veliko veselja pri določanju!

1: Če bomo detla opazovali v popolnoma iglastih gozdovih, to skoraj zagotovo ne bo mali, srednji (*Dendrocopos medius*) ali belohrbti detel (*D. leucotos*). Srednjega bomo našli predvsem v hrastovjih, belohrbtega (na sliki) pa v bukovjih. foto: Tomaž Mihelič

Detli Slovenije

Ilustracije Jan Hošek

veliki detel (*Dendrocopos major*)
velikost: 23-26 cm

rdeče (samec)

temno

črna progga

brez vzdolžnih prog

svetla zunanja
repna peresa

rdeče (samec, samica)

temno rdeče

veliko beline, brez črne barve na
meji med rdečo in belo

izrazita
bela lisa

srednji detel (*Dendrocopos medius*)
velikost: 19,5-22 cm

manj izrazita bela lisa

svetlo rdeče

svetlo

odsotnost črne proge

sirijski detel (*Dendrocopos syriacus*)
velikost: 23-25 cm

brez rdečine

svetlo rdeče

veliki detel (*Dendrocopos major*)
samica

rdeče teme

pogosto
prekinjena
črta

skoraj popolnoma črn rep

veliki detel (*Dendrocopos major*)
mladič

veliki detel
(*Dendrocopos major*)

bela lisa

belohrbti detel (*Dendrocopos leucotos*)
velikost: 25-28 cm

rdeče

izrazite vzdolžne proge

prečno progast hrbet

svetlo rdeče

rumeno (samec)

triprsti detel
(*Picoides tridactylus*)
velikost: 21.5-24 cm

vzdolžna svetla
lisa

goste, drobne
temne proge

rdeče (samec)

mali detel
(*Dendrocopos minor*)
velikost: 14-16.5 cm

svetel, prečno
progast hrbet

redke temne proge

brez rdečine

Objavo ilustracij so omogočili: avtor ilustracij Jan Hošek, ČSO (Česká společnost ornitologická) – češki partner BirdLife International in Alena Klvaňová, urednica revije Ptačí svět, za kar se jim iskreno zahvaljujemo.

Rišbo Detli Slovenije si lahko ogledate tudi na spletni strani revije Svet ptic. ●

1

Kmečka lastovka

// Jernej Figelj

V Sloveniji gnezdi pet vrst lastovk, in sicer breguljka (*Riparia riparia*), skalna lastovka (*Ptyonoprogne rupestris*), mestna lastovka (*Delichon urbica*), kakšen par rdeče lastovke (*Hirundo daurica*) in kmečka lastovka (*Hirundo rustica*). Ni naključje, da je od vseh petih vrst ljudem najbolj poznana in najbolj priljubljena ravno kmečka lastovka. *Kjer lastovke gnezdi, so dobri ljudje doma ...* tako prepeva narodnozabavni ansambel v svoji znani viži, v kateri opisujejo navezanost ljudi na lastovke (zelo verjetno kmečke lastovke).

V časih, ko mleko še ni rastle v trgovinah in krave še niso bile vijolične z napisom na rebrih, je mnogo več ljudi živelo na kmetijah in podeželju. Nekateri bolj, nekateri manj skromno, vsem pa je bilo skupno to, da so dobro poznali naravo in živali okrog sebe. Na kmetijah in v kmetijskih poslopih pa ne živijo samo ljudje in živina, tudi divje živali radi zagrabijo ponujeno priložnost za boljše življenje. Polhi (*Glis glis*) radi zaidejo na podstrešje, lisica (*Vulpes vulpes*) se ponoči priplazi iz bližnje hoste in ukrade kakšno kokoš, v hlevih pa od pomladi do jeseni delajo živini družbo kmečke lastovke. Kmečke lastovke so nedvomno privlačne ptice. Z dolgim vrezanim repom, kovinsko modrimi peruti in hrbtom, svetlimi prsmi in rdečim obrazom so izredno lepe na pogled, privlačna pa je tudi njihova čebļajajoča pesem. Prehranjujejo se z mušicami in muhami, včasih jih lovijo kar v hlevu, v katerem gnezdi. Morda je prav ta lastnost pripomogla k temu, da je kmečka lastovka ena redkih srečnic iz kraljestva živali, ki jo je človek v svoji nesmiselni razdelitvi na koristne in škodljive uvrstil med koristne živali. Tako je našla pot tudi v marsikateri ljudski pregovor in vražo. Ponekod je naklonjenost do kmečkih lastovk šla tako daleč, da se je sprevrgla celo v strahospoštovanje. Na spletu sem naletel na zanimivo branje iz prejšnjega tisočletja, kjer je gospod Božidar Flegerič priobčil *Nekaj vraž štajerskih Slovencev med Muro in Dravo*. V oči mi je padla tale vraža – *lastovki ni smeti razdirati gnezda, tretji jajčec ali celo jemati mladičev iz gnezda, ker ona prinese ogenj in požge gospodarsko poslopje onega gospodarja, kjer se je to prigodilo*. Vsi vemo, da je kmečka lastovka selivka, v Slovenijo se prve lastovke vrnejo marca, in po dolgih, temnih, mrzlih zimskih mesecih prinese tople in dolge dneve. Lastovka je prinašalka pomladi, zato je razumljivo, da je uničevanje lastovk in njihovih gnezd nesprejemljivo dejanje. Takšen odnos do lastovk sem med odrasčanjem doživel tudi na lastni koži. Kot otrok sem čez poletje počitnikoval pri babici in dedku v Goriških

2

3

Brdih. Dedek je imel hlev, v katerem so bili konj, bik ter nekaj krav. Kar samoumevno je bilo, da so na tramovih v hlevu gnezstile kmečke lastovke. Nekoč sem ga vprašal: »Kako to, da je okno od hleva tudi ob deževnem vremenu odprto? Odgovor je bil kratek in jednat: »Lastovke!«

Kmečke lastovke imajo raje žive hleve kakor prazne. Topleje jim je, več imajo hrane in zato lažje vzredijo nov zarod. Medtem ko sem jaz odrasel, dedek ni postal nič mlajši in starost ga je prisilila, da je spraznil hlev. Tako se je tudi število gnezdečih lastovk zmanjšalo. Ostala sta samo še dva para, zaradi katerih je bilo okno na zaprtih vratih praznega hleva skozi celo leto odprto. Dedek je rad spomladanske popoldneve preživel pod latnikom. Z očmi je prečesaval nebo in iskal prve lastovke. Prazen hlev je kot črv dvoma glodal v njem in nemalokrat se je na glas pridušal, da bog ve, če se bodo letos *lašturce*, kakor jim je pravil, vrnile. Pregovor sicer pravi, da ena lastovka še ne prinese pomladi, a dedek je vedel, da ni tako. Ko se vrne prva lastovka, je pomlad za vogalom, samo še malo je treba potrpeti! Čas gre po svoji poti naprej, ne ozirajoč se na naše želje, in tako je za popotnico s seboj vzel tudi mojega dedka. Lastovke so še nekaj let vztrajale, s časom so odšle tudi one in tako je okno ostalo zaman odprto.

Pred tedni je v pisarno DOPPS prišlo pismo, katerega avtorica je prijetna gospa s Krasa, ki zaskrbljeno ugotavlja, da se je število kmečkih lastovk močno zmanjšalo. Spomni se, da so nekoč množično posedale na žicah pred jesensko selitvijo na jug, ko je šlo njihovo število v stotine, sedaj pa se jih nabere komaj nekaj deset. Sprašuje se, ali je to morda posledica povečanja števila vinogradov, ker v njih uporabljajo kemične pripravke. Vinogradi morda res ne pripomorejo k blaginji kmečkih lastovk, a če moramo iskati vzroke za upad številčnosti kmečke lastovke, je velika verjetnost, da jih bomo

najprej našli v spremembi načina kmetovanja. Mnogo kmetov se je odločilo, da se bodo odpovedali kravici v »štalci« in se raje posvetili vinogradništvu, sadjarstvu ali kateri drugi donosnejši dejavnosti. Nekatere lastovke so doživele enako usodo kot lastovke pri dedku. Tako kot je ugasnil hlev mojega dedka, tako je ugasnilo mnogo hlevov ne samo v Goriških Brdih, temveč tudi na Krasu in drugod v Sloveniji.

Kmečka lastovka že več kot dva tisoč let prinaša pomlad v človeška domovanja. V zadnjih 50 letih se je kmetijstvo tako spremenilo, da kmečka lastovka tega ne more več dohajati. V nasprotju z mestno lastovko, ki se je z veseljem preselila iz vlažnih prepadnih alpskih sten na nebotičnike in mostove, kmečka lastovka ne najde domačnega domovanja za hleve. Na Primorskem, kjer je ob pozno pomladanskih nalivih topleje kot drugod v Sloveniji, sicer poskuša gnezdit v zapuščenih hišah ali pa v odprtih garažah stanovanjskih hiš, toda vprašanje je, kakšna je njihova gnezditvena uspešnost. K sreči se zadnja leta zavest o pomembnosti narave med ljudmi povečuje. Vse bolj si želimo zdrave hrane, čiste pitne vode, vse bolj se zavedamo, da narava in z njo ptice niso samo lepe na pogled, marveč so pomemben in bistven del našega življenja. Prav povečanje te zavesti in pozitivnega odnosa do narave daje kmečki lastovki upanje, da bo v prihodnosti morda spet v stotnjah in tisočnjah posedala po žicah pred odhodom na dolgo potovanje proti južni polobli, od koder se vsako leto vrne s pomladjo pod perutjo. ●

1: Kmečke lastovke (*Hirundo rustica*) se vrnejo v Evropo sredi aprila, s tem, da so preletele 10.000 km s prezimovališč v južni Afriki. Njihovo potovanje traja približno štiri tedne in ponavadi samci prispejo pred samicami.
foto: Tone Trebar

2: Ena izmed redkih priložnosti, ko lahko kmečko lastovko vidimo na tleh je, ko nabira gradivo za gnezdo.
foto: Aleš Jagodnik

3: Kmečke lastovke se začnejo zbirati za odhod proti južni polobli, ko se prične krajšati dan in zmanjkovati hrane.
foto: Tomi Trilar

LITERATURA:

- Koren, A. (2008): Gnezditveni uspeh kmečke lastovke *Hirundo rustica* v hlevih z različnimi rejnimi živalmi in v opuščeni hlevih v Halozah (SV Slovenija). – *Acrocephalus* 29 (137): 89-97.
- Flegerič, B. (1900): Nekaj vraž štajerskih Slovencev med Muro in Dravo. – *Dom in svet* 13 (20): 640.

Program predavanj, izletov in akcij DOPPS april - junij 2010

PREDAVANJA

MARIBOR

Kraj: Fakulteta za naravo-
slovje in matematiko, Koro-
ška cesta 160, Maribor
Prostor: predavalnica 0.103
Termin: praviloma vsako
prvo sredo v mesecu
Čas: ob 18. uri

**7. april 2010: Pobrežniki - ali
jih poznamo - 2. del (preda-
va Luka Božič)**

Pobrežniki so dokaj zahtevna vrsta za prepoznavanje. Glede na to, da je bil čas na prvem predavanju o tej zanimivi vrsti ptic prekratek, bomo s prepoznavanjem pobrežnikov nadaljevali v drugem delu predavanja.

IZLETI

Za dodatne informacije lahko pokličete vodjo izleta ali v pisarno društva na telefon 01/426 58 75.

**3. april 2010: Krakovski
gozd (vodijo Mojmir Pusto-
slemšek, Hrvoje Oršanič,
Dušan Klenovšek in Andrej
Hudoklin)**

Na tradicionalni izlet v Krakovski gozd se bomo odpravili, ko je ta nižinski poplavni hrastov gozd najlepši. Takrat je najbolj cvetoč, poln žab in trkanja detlov, pogosto pa je v tem času tudi poplavljen. Na izletu boste imeli izjemno priložnost za spoznavanje gozdnih vrst ptic.

Zborno mesto je na parkirišču pri gostilni Žolnir v Kostanjevici ob 8. uri. Ne pozabite na škornje!

**10. april 2010: Spoznavanje
sov ob Cerkniškem jezeru
(vodi Janez Dragolič)**

Ob mraku in kasneje bomo poskušali slišati in mogoče celo videti kako izmed petih vrst sov, ki jih najdemo na območju Cerkniškega jezera. Izlet je že tradicionalen in vedno dobro obiskan.

Pridite primerno terensko opremljeni! Zberemo se ob 20. uri na parkirišču na koncu vasi Dolenje jezero.

**10. april 2010: Izlet v
Ormoške lagune in k Or-
moškemu jezeru (vodi Luka
Božič)**

Pobrežnike, ki smo jih spoznali na dveh predavanjih v Mariboru, bomo spoznavali še na terenu. Odpravili se bomo v Ormoške lagune, za katere od letošnjega marca naprej skrbi DOPPS. Ogleдали si bomo predvsem vodne ptice, ki jih lahko v spomladanskem času opazujemo na tem območju, potem pa se bomo odpravili še do Ormoškega jezera ter si tam ogledali ptičji svet. Dobimo ob 8. uri se na železniški postaji v Ormožu.

**10. april 2010: Budanje
(vodi Aljaž Rijavec, tel. 051
304 566)**

Na spomladanskem izletu po okolici vasi Budanje bomo opazovali in spoznavali ptice kulturne krajine, kot so hribski škrlanec, plotni strnad in druge. Če nam bo sreča naklonjena, pa se lahko nadejamo tudi srečanja s smrdokavro in opazovanja mogočnih beloglavih jastrebov. Dobimo se ob 8. uri pri stari šoli v Budanjah.

**27. april 2010: Tradicionalni
praznični izlet na Cerkniško
jezero (vodita Leon Kebe in
Anže Škoberne)**

Tradicionalni izlet na Cerkniško jezero je vedno prijeten družaben dogodek in dobra priložnost za opazovanje zanimivih ptic na spomladanski selitvi. Slabo vreme ponavadi obeta najzanimivejšo terensko opazovanje! Izlet je primeren tudi za začetnike in nepoznavalce ptic. Zberemo se ob 8. uri na parkirišču na koncu vasi Dolenje jezero.

**8. maj 2010: Golec (vodi Erik
Šinigoj)**

Za kraško pokrajino Golca so značilni ekstenzivni travniki in pašniki, ki jih prekinjajo meje, od ptic pa je v tem času mogoče videti različne vrste ujed, škrlancev, penic in strnadov. Dobimo se ob 8. uri pred trgovino Mercator v Braniku.

**8. maj 2010: Škocjanski
zatok (vodi ekipa NRŠZ)**

Naravni rezervat Škocjanski zatok je 122 hektarjev veliko mediteransko mokrišče izjemnega pomena zaradi bogate favne in flore. Naravni rezervat sooblikujeta polsana laguna, obdana z rastišči slanuš in trstičjem, in sladkovodno močvirje z vlažnimi in močvirnimi travniki ter toploljubnimi grmišči na Bertoški bonifiki. Mokrišče na robu Kopra ponuja v vseh letnih časih mnogo zanimivosti, ki jih bomo lahko spoznali tudi na tokratnem izletu. Dobimo se ob 8. uri pri baraki v Škocjanskem zatoku.

**15. maj 2010: Opazovanje
metuljev na Ljubljanskem
barju (vodi Slavko Polak)**

Ptičarje zanima vsa narava, ne samo ptice, saj se zavedamo pomena besede habitat in biotske pestrosti v njem. Tako kot ptice tudi metulji izginjajo iz naše dežele. Morda je metulje težje prepoznati kot ptice. Kako jih spoznamo, kje vse jih lahko poiščemo in kako določimo posamezno vrsto, bomo zvedeli na kratkem predavanju. Da bo znanje bolj utrjeno, pa bomo na Ljubljanskem barju lovili metulje in poskušali sami tudi določiti vrsto. O tem, kako metulja ujeti, kako z njim ravnati, da ga ne poškodujemo, in še mnogo drugega o teh lepotcih nas bo poučil Slavko Polak. Če imate metuljnice za lov metuljev, jih prinesite s seboj. Prijave zbira Slavko Polak na e-naslovu slavko.polak@guest.arnes.si.

**16. maj 2010: Polanski mo-
krotni travniki (vodi Franc
Bračko)**

V tem času se vrnejo že vse ptice selivke, kot so pisana penica, kobiličar, rečni cvrčalec, vrtna penica in druge, zato si bomo na izletu ogledali te značilne vrste ptic mokrotnih travnikov v okolici Velike Polane. Spoznali bomo tudi značilne rastline tega območja. Dobimo se ob 7. uri v Veliki Polani na parkirišču pred trgovino.

**28. maj 2010: Večerno noč-
ni izlet na NRIM (vodi Željko
Šalamun)**

Če si želite slišati kosca, poslušati petje in oglašanje nekaterih drugih nočno aktivnih vrst ptic, kot sta slavec in rečni cvrčalec, se nam pridružite zvečer ob 20. uri na mostu čez reko Iško med Brestom in Tomišljem, od koder se bomo skupaj odpravili na nočni potep po naravnem rezervatu Iški morost.

**5. junij 2010: Ornitološki
izlet na Peco (vodita Matjaž
Premzl in Željko Šalamun)**

Peca je najvzhodnejši dvatisočak v Sloveniji, na katerega se bomo povzpeli zato, da bomo na poti opazovali vrste ptic gorskih gozdov in visokogorja, kot so siva pevka, planinska pevka, brezovček, mlinarček, krivokljun, komatar, belka in druge. Na izlet pridite primerno obuti in oblečeni. Če bo slabo vreme, izlet odpade. Dodatne informacije lahko dobite pri vodjih izleta na tel. št. 041 835 612 (Matjaž) ali 041 712 396 (Željko) oziroma nekaj dni pred izletom tudi na spletni strani društva.

**5. junij 2010: Renški glino-
kopi (vodi Tomaž Berce)**

Obiskali bomo del renških glinokopov, ki je bogato zaraščen z močvirskimi rastlinami in zato zelo privlačen za vodne in močvirske ptice. Najbolj znane pre-

bivalke glinokopov so čaplje, v rastlinju pa lahko najdemo tudi druge vrste čapelj, trstnice, race, ponirke in druge zanimive vrste ptic. Dobimo se ob 7:30 pri cerkvi v Renčah.

16. – 22. junij 2010: Ornitološki tabor s čolnarjenjem po reki Mrežnici na Hrvaškem (koordinatorja Zlata Vahčič in Vojko Havliček)

Pred dvema letoma smo prvič uresničili ornitološki tabor s čolnarjenjem na reki Bilpi v Beli krajini. Tokrat se bomo odpravili na prekrasno reko Mrežnico, ki se vije še po neokrnjeni naravi in jo opisujejo kot najčistejšo reko v Evropi. Izvira v Gorskem Kotarju in se pri Karlovcu izliva v Kolpo. Ima prek 90 jezov in slapov ter nešteto možnosti za opazovanje ptic.

Šotore bomo postavili v kampu, od koder bomo vsak dan odšli s čolni, peš ali z avtomobili na zanimive kraje. Zlata Vahčič nas bo popeljala k svojim znanecem, kjer bomo izvedeli veliko zanimivega o okolici, naravi, zgodovinskih znamenitostih in poskusili njihovo pravo domačo hrano. Za vse tiste, ki se bodo želeli posvetiti raziskovalnim ornitološkim izzivom, pa bomo pripravili poseben program.

Na taboru ste lahko z nami samo nekaj dni ali ves čas njegovega trajanja. Prijave zbirata Vojko Havliček (041 651 917, vojko.havlicek@amis.net) in Zlata Vahčič (031 673 197, zlata.vahcic@volja.net).

AKCIJE / DELAVNICE / SREČANJA

1. – 20. april 2010: Popis kavk (koordinator Vojko Havliček)

V letošnjem letu bomo nadaljevali in zaključili popis kavk v Sloveniji. Ostalo je nekaj ploskev, ki niso bile popisane iz različnih razlogov. Doslej zbrani podatki so zanimivi; ponekod smo pričakovali kavke, saj naj bi po »človeško-ptičji« logiki imele skoraj idealne razmere za gnezdenje, a jih kljub temu nismo

našli, in tudi obratno. V Ljubljani z okolico in na Gorenjskem je ostalo nekaj nepopisanih ploskev. Vabimo vse, ki ste pripravljeni sodelovati v popisu, da kontaktirate Vojko Havlička na tel. št. 041 651 917 ali po e-pošti vojko.havlicek@amis.net.

9. april 2010: Nameščanje gnezdilnic za smrdokavro (koordinatorja Tomaž Mihelič in Vojko Havliček)

Smrdokavra je ptica, za katero lahko trdimo, da izginja iz naših krajev. Na Ljubljanskem barju pa smo jih ponovno opazili, zato jih bomo poskušali privabiti s postavitvijo gnezdilnic na primerna mesta. Zavedamo se, da bi ji najbolj pomagali, če bi lahko Barje povrnili v stanje pred nekaj desetletji, žal pa smo tu za zdaj še nemočni. Izbrali bomo tudi »botre« posamezne gnezdilnice, ki bodo skrbeli zanjo, sledili dogajanjem in oddali izpolnjen popisni obrazec. Vsi si želimo, da bo v rubriki »gnezdenje« pisalo: *uspešno speljani mladiči smrdokavre*. Dodatne informacije o akciji lahko dobite na tel. št. 041 651 917.

15. april 2010: Srečanje Ljubljanske sekcije in predavanje Ujede Slovenije (predava Tomaž Mihelič)

Znano je, da ujede največkrat opazimo visoko na nebu. Kljub opazovanju z daljnogledom ostanemo v dvomih, ali smo pravilno določili vrsto ptice. Tudi ko jih opazimo na drevesih, se nam včasih zgodi, da nismo prepričani, ali je pred nami samec kragulja ali samica skobca. Morda bi se lažje odločili, če bi poznali prehranjevalne navade ujed in njihove habitate. Vse to, in še več, nam bo pojasnil Tomaž Mihelič. Dobimo se ob 19. uri v prostorih društva na Tržaški cesti 2 v Ljubljani.

17. april 2010: Čiščenje stene za breguljko (koordinator Boris Kočevar, tel. 041 639 761)

Na tradicionalni akciji bomo očistili del zaraščenih strmih bre-

gov ob reki Dravi in tako tudi to leto omogočili gnezdenje breguljkam. Vsak par pridnih rok pomeni več gnezdečih parov. Dobimo se ob 8. uri pri lovskem domu v Središču ob Dravi.

20. april 2010: Priprava na popis velikega škurha na Ljubljanskem barju (koordinatorja Žiga I. Remec in Vojko Havliček)

Ko poslušamo pogovor izkušenih ornitologov o velikem škurhu, se nam kar zavrti v glavi. In res je to ptica, ki daje ljubitelju ptic nekakšen ponos, da jo prepozna, da jo je videl in da je zanj tudi nekaj storil. V Sloveniji gnezdi na Ljubljanskem barju in morda tudi na Cerkniškem jezeru. S popisom bomo poskušali zbrati čim več podatkov o njegovi številčnosti, lokacijah gnezd, gnezditvenem uspehu in druge podatke, ki nam bodo rabili za boljšo in uspešnejšo zaščito ptice. O metodi popisa nas bo seznanil Žiga I. Remec, porazdelili pa bomo tudi popisne ploskve vsem zainteresiranim popisovalcem. Dobimo se ob 19. uri v prostorih društva na Tržaški cesti 2 v Ljubljani.

22. april 2010: Skupinski popis velikega škurha (koordinatorji Žiga I. Remec, Vojko Havliček in Tomaž Mihelič)

Po zaključku skupinskega popisa velikega škurha se bomo popisovalci in drugi člani društva zbrali na družabnem večeru v Koči pod Rakitno. Prijave za popis zbira Vojko Havliček na tel. št. tel. št. 041 651 917 ali po e-pošti vojko.havlicek@amis.net.

8. maj 2010: Popis rumenih pastirc na Cerkniškem jezeru (koordinatorja Leon Kebe in Anže Škoberne)

Najprej se bomo seznanili z metodo popisa rumenih pastirc in se odpravili na izlet. Po končanem izletu bomo razdelili popisne ploskve, temu bo sledilo družabno srečanje Notranjske sekcije. Zborna mesto je ob 8. uri

pri čebelnjaku na Cerkniškem jezeru.

9. maj 2010: Pregled gnezdilnic za belovratega muharja (koordinator Darko Fekonja, tel. 041 513 440)

Belovrati muhar je ptica, za katero smo na podlagi popisov za *Novi ornitološki atlas gnezdilnic Slovenije* ugotovili, da je v Sloveniji bolj pogost, kot smo pričakovali. Zanj smo namestili dve »koloniji« gnezdilnic v Krakovskem gozdu, in sicer v zavarovanem in gospodarskem predelu. Tudi letos bomo ugotavljali gnezditveno biologijo na obeh predelih in jo primerjali med seboj. Nadaljnje informacije lahko dobite pri koordinatorju akcije na tel. št. 041 513 440.

20. maj 2010: Srečanje Ljubljanske sekcije in predstavitve knjige Vrt, učilnica življenja (predava Ivan Esenko)

Ptice so redne in koristne obiskovalke naših vrtov. Ivan Esenko, avtor mnogih naravoslovnih knjig, nam bo tokrat predstavil svojo novo knjigo z naslovom *Vrt, učilnica življenja*, v kateri si lahko preberete, kako oblikujemo vrt, ki nam ne bo ponujal le počitka ob cvetočih grmovnicah, temveč bo s svojim zavetjem privabil tudi ptice. Predstavitvi knjige bo sledilo še družabno srečanje. Dobimo se ob 19. uri v prostorih DOPPS na Tržaški cesti 2 v Ljubljani.

5. junij 2010: »Crex Night« 2010 (koordinatorja Leon Kebe in Anže Škoberne)

Letos bomo že devetnajstič zapored prešteli vse pojoče samce kosca na Cerkniškem jezeru. S seboj prinesite nepremočljivo obutev in obleko, pa seveda ročne svetilke. Popis kosca bomo končali predvidoma ob 3. uri zjutraj. Zborna mesto je ob 22. uri pri čebelnjaku na Cerkniškem jezeru.

Vodomec (*Alcedo atthis*)
Fotonatečaj januar 2010 – 1. mesto v 1. kategoriji

foto: Ivan Petrič

APRIL	
1	če Popis kavk (koordinator Vojko Havliček)
2	pe
3	so Izlet v Krakovski gozd (vodijo Mojmir Pustoslemšek, Hrvoje Oršanič, Dušan Klenovšek in Andrej Hudoklin)
4	ne
5	po
6	to
7	sr MARIBOR Pobrezniki – ali jih poznamo – 2. del
8	če
9	pe Nameščenje gnezdilnic za smrdokavro (koordinatorja Tomaž Mihelič in Vojko Havliček)
10	so Spoznavanje sov ob Cerkniškem jezeru (vodi Janez Dragolič)
11	ne Izlet v Ormoške lagune in k Ormoškemu jezeru (vodi Luka Božič)
12	po Budanje (vodi Aljaž Rijavec)
13	to
14	sr
15	če Srečanje Ljubljanske sekcije in predavanje ujede Slovenije (predava Tomaž Mihelič)
16	pe
17	so Čiščenje stene za breguljko (koordinater Boris Kočevar)
18	ne
19	po
20	to Priprava na popis velikega škurha na Ljubljanskem barju (koordinatorja Žiga I. Remec in Vojko Havliček)
21	sr
22	če Skupinski popis velikega škurha (koordinaterji Žiga I. Remec, Vojko Havliček in Tomaž Mihelič)
23	pe
24	so
25	ne
26	po
27	to Tradicionalni praznični izlet na Cerkniško jezero (vodita Leon Kebe in Anže Škoberne)
28	sr
29	če
30	pe

MAJ	
1	so
2	ne
3	po
4	to
5	sr
6	če
7	pe
8	so Izlet na Golec (vodi Erik Šinigoj)
9	ne Popis rumenih pastiric na Cerkniškem jezeru (koordinatorja Leon Kebe in Anže Škoberne)
10	po Škocjanski zatok (vodi ekipa NRSŽ)
11	to Pregled gnezdilnic za belovratega muharja (koordinator Darko Fekonja)
12	sr
13	če
14	pe
15	so Opazovanje metuljev na Ljubljanskem barju (vodi Slavko Polak)
16	ne Polanski mokrotni travniki (vodi Franc Bračko)
17	po
18	to
19	sr
20	če Srečanje Ljubljanske sekcije in predstavitev knjige Vrt, učilnica življenja (predava Ivan Esenko)
21	pe
22	so
23	ne
24	po
25	to
26	sr
27	če
28	pe Večerno nočni izlet na NRIM (vodi Željko Salamun)
29	so
30	ne
31	po

JUNIJ	
1	to
2	sr
3	če
4	pe
5	so Ornitološki izlet na Peco (vodita Matjaž Premzl in Željko Salamun)
6	ne Renski glinokopi (vodi Tomaž Berce)
7	po »Crex Night« 2010 (koordinatorja Leon Kebe in Anže Škoberne)
8	to
9	sr
10	če
11	pe
12	so
13	ne
14	po
15	to
16	sr 16. - 22. junij 2010: Ornitološki tabor s čolnarjenjem po reki Mrežnici na Hrvaškem (koordinatorja Zlata Vahčić in Vojko Havliček)
17	če
18	pe
19	so
20	ne
21	po
22	to
23	sr
24	če
25	pe
26	so
27	ne
28	po
29	to
30	sr

PROGRAM DOPPS april – junij 2010

PREDAVANJA

MARIBOR

Kraj: Fakulteta za naravoslovje
in matematiko, Koroška cesta
160, Maribor
Prostor: predavalnica o.103
Termin: praviloma vsako prvo
sredo v mesecu
Čas: ob 18. uri

→ Radarska postaja ogroža madeirskega švigavca

// Prevod Jakob Smole

Po mnogih letih negotovosti in mirovanja je portugalska vlada naposled začela postavljati vojaški radar na vrhu hriba Pico do Areeiro, ene najbolj priljubljenih turističnih destinacij na Madeiri in na edinem gnezdišču madeirskega švigavca (*Pterodroma madeira*), redke endemične morske ptice. Pico do Areeiro leži na območju Natura 2000 kot Posebno območje varstva (SPA) in je kot tak v evropski zakonodaji deležen najvišje ravni zaščite. »To je edino znano gnezdišče madeirskega švigavca na svetu, vrste, ki je globalno ogrožena in ki je s 65-80 pari celotne populacije najbolj redka morska ptica v Evropi in ena najbolj redkih na svetu«, pravi vodja za evropske raziskave in skrbnik banke podatkov pri BirdLife International dr. Ian Burfield. Vse od leta 2000 SPEA (partner BirdLife na Portugalskem) in BirdLife International nasprotujeta postavitvi radarske postaje na hribu Pico do Areeira, ki je območje izjemnega pomena za redko visokogorsko floro in madeirskega švigavca. SPEA in BirdLife International sta, zaskrbljena, ker bi lahko imela njena postavitvev in delovanje poguben učinek tako na edinstveno pokrajino kot na madeirskega švigavca, večkrat zaporedoma zahtevala opustitev načrtov in spoštovanje naravovarstvene zakonodaje EU.

»Žal vsi veljavni argumenti niso zadostovali, da bi prepričali madeirske in portugalske oblasti, ki zdaj

nadaljujejo s postavitvijo, pri čemer trdijo, da je radar stvar nacionalne varnosti,« je dodal dr. Burfield.

Dela so se začela v novembru 2009. Hotel na vrhu, ki je nekoč pomenil obvezen postanek za turiste in od koder so ljudje lahko občudovali neverjetno gorsko verigo, so že odstranili, da bi na njegovem mestu lahko postavili radar. »Kljub vsemu mora projekt izpolniti vse omilitvene in kompenzacijske ukrepe, navedene v poročilu o vplivih na okolje (PVO), med katerimi je izogibanje vsem gradbenim delom ned majem in oktobrom, gnezdilno sezono madeirskega švigavca«, je opozoril dr. Burfield.

»SPEA zelo pozorno spremlja napredek in preverja, da je vsak ukrep, ki je omenjen v PVO, tudi uresničen,« je rekel koordinatorski BirdLife za morske ptice Iván Ramirez. »Osebjem SPEA na Madeiri redno obiskuje območje in takoj prijavi vse nepravilnosti Ministrstvu za obrambo in univerzi v Aveiru, ki je izdelala PVO in je zadolžena za spremljanje in nadzor projekta.« S pomočjo SPEA tudi BirdLife pozorno spremlja situacijo, saj bi lahko kakršnikoli negativni učinki vrsto zelo hitro potisnili bližje izumrtju.

Izvirni članek: spletna stran BirdLife International (2010):

<http://www.birdlife.org/news/news/2010/02/madeira.html>

1: Pico de Areeiro na Madeiri je edino znano gnezdišče madeirskega švigavca.
foto: Ian Burfield

2: Madeirski švigavec, endemična morska ptica, je bila ovekovvečena tudi na portugalski znamki.

3: Portugalska vlada je kljub nasprotovanjem pričela graditi vojaški radar na območju gnezdenja te najbolj redke morske ptice v Evropi.
foto: arhiv SPEA

1

2

Dr. Tomi Trilar, ornitolog

// Marjana Ahačič

1: Dr. Tomi Trilar v tropskem deževnem gozdu v narodnem parku Kinabalu na Borneu v Maleziji. Kljub temu da je bila odprava namenjena preučevanju pojočih škržatov, je posnel še zvoke drugih žuželk, žab, ptičev in opic. foto: Katarina Prosenc Trilar

2: Že več kot trideset let povezan z delovanjem društva, tokrat v družbi popisovalcev leta 2009 v Mokronogu (sedi na najvišji stopnici). foto: Tomaž Jančar

Ornitolog dr. Tomi Trilar je ustanovni član DOPPS. Sicer naključno, kot pravi, a je že vsa tri desetletja trdno povezan z delovanjem društva. Sedem let je bil njegov tajnik, pravkar se je mu je iztekel drugi mandat v nadzornem svetu. Profesionalno se kot vodja kustodiata za nevretenčarje v Prirodoslovnem muzeju Slovenije ukvarja z raziskovanjem zajedavcev na vretenčarjih ter raziskuje škržate na Balkanu in v jugovzhodni Aziji. Veliko energije posveča zbiranju in vodenju slovenskega arhiva živalskih zvokov. Za Veterinarsko upravo RS opravlja vzorčenja divjih ptic, ki jih še vedno testirajo na ptičjo gripo.

Katere ptice pa v teh dneh prihajajo na vaš balkon? Jih imate ob obilici dela sploh čas opazovati?

»Deset mesecev z ženo živiva v stanovanju sredi Ljubljane in ugotovila sva, da je že z balkona mogoče videti vsaj trideset vrst. Tu blizu gnezdi rumenogi galebi; spomladi jih je mogoče skoraj vsak dan videti ali vsaj slišati. Na krmilnico prihaja le nekaj vrst: taščica, dva kosa, velika sinica, plavček, vrabci in mestni golobi. Sicer pa se letos veliko ljudi, tudi tisti, ki živijo blizu gozda, pritožuje, da vidijo zelo malo ptic.«

Pred tridesetimi leti, ko ste ustanavljali DOPPS, ste imeli verjetno bistveno več časa, da ste se odpravili v naravo, kot zdaj, ko živite v središču Ljubljane in imate v službi v

Prirodoslovnem muzeju Slovenije veliko dela.

»Ko smo ustanavljali DOPPS, sem bil še srednješolec. Da sem postal ustanovni član društva, je čisto naključje. Na ustanovno skupščino sem prišel, ker mi je zanj povedal profesor Jarc, moj učitelj biologije na kranjski Gimnaziji. Spomnim se, kako sem opazoval manjše skupine ljudi med pogovorom: najprej sem šel do ene, kjer so se pogovarjali o tem, kaj mora jesti kalin, da ohrani rdeče perje. Potem do druge, kjer so modrovali, kako križati zelenca in kanarčka ... In sem se začel spraševati, ali sem sploh prav prišel! No, potem sem opazil Geistra in Matvejeva, ki ga tedaj še nisem poznal, pa Daret Šereta, ki sem ga poznal na videz, in si rekel, da sem morda vendarle na pravem mestu. Danes je pa tako: časa je seveda malo, a še vedno si ga kdaj pa kdaj vzamem za neobvezen sprehod v naravo.«

Pa gre lahko nekdo z vašim znanjem in izkušnjami v naravo »kar tako«, brez beležke, ne da bi ves čas analiziral tisto, kar vidi?

»O, jaz že dolgo ne beležim več, če nisem na popisu. Saj nima smisla popisovati vsako taščico, ki jo vidiš trikrat na dan ... Ja, lahko grem na Rožnik na sprehod. Seveda slišim vse, kar se oglasi, pa več kot tisti, ki so z mano, in včasih komu ne dam miru, ko ga opozarjam, kaj vse se oglašča ... analiziram pa ne več. Včasih tega nisem znal.«

Ni prav pogosto, da nekdo, ki je bil - četudi po naključju-ustanovni član DOPPS, vsa tri desetletja ostane dokaj intenzivno povezan z društvom, tako kot vi.

»Tako je prišlo. Sam sem z aktivnim delom v društvu začel zelo zgodaj, ko sem po prihodu iz vojske postal tajnik in na tem mestu ostal sedem let. Takrat je bilo društvo obvladljivo z nekaj člani izvršilnega odbora in tajnikom kot motorjem društva. Takoj za menoj je prišlo obdobje, ko je organizacija tako zrasla, da to ni bilo več mogoče in jo je bilo treba razširiti. Danes ima DOPPS celo zaposlene, česar si takrat, v socialističnih časih, sploh nismo mogli predstavljati. Zdaj se mi izteka drugi mandat v nadzornem odboru. Gre za bolj častno funkcijo, ki jo človeku navadno namenijo takrat, ko odsluži vse drugo ...«

Kako vidite spreminjajočo se vlogo društva? Kakšno je po vašem mnenju tisto pravo razmerje med opazovanjem, preučevanjem in varstvom ptic ter življenjskega okolja?

»Najti je treba pravo ravnotežje med opazovanjem entuziastičnih ljubiteljev, ki niti niso zainteresirani za to, da bi se šli neko veliko znanost ali naravovarstvo, med zbiranjem podatkov, ki jih lahko uporabimo v naravovarstvene namene, in med pravo znanostjo. Zdi se mi, da bi s količino izurjenih popisovalcev, kot jih ima DOPPS, z malce bolj ciljnim projekti ali s popisi na drugih mestih, kot se opravljajo zdaj, lahko dobili še bistveno več, kot dobimo zdaj, in tudi kaj dobrega objavili. Sicer pa je največja prednost DOPPS v tem, da je vpet v mednarodno skupnost. Ta ga je že v letih, ko smo se še iskali tako na varstvenem področju kot pri tem, kako zastaviti ornitološki atlas in kako izpeljati popise, da nam bodo prinesli rezultate, dobro in pravilno usmerjala.«

Pred nekaj leti ste se zelo aktivno vključili v debato okoli t.i. ptičje gripe. Kako na takratno dogajanje gledate z nekajletne distance in v perspektivi aktualne, tako imenovane nove prašičje gripe?

»Ptičja gripa je pomenila nevarnost, da se v 14 dneh podre dvajset let dela DOPPS in stroke v naravovarstvu. To je bil ključen razlog, da sva s Tomažem Miheličem tako aktivno sodelovala v javni debati. Številne skoraj neverjetne probleme je bilo treba rešiti kooperativno, na eleganten, včasih celo prefrigan način. Spomnim se, na primer, kako je mariborski župan zahteval, da se z Drave odstranijo vsi labodi. Pa smo mu rekli, naj policija kar pripelje ostrostrelce, ki bodo s prvim strelom pobili vseh 168 labodov. Seveda so, kot smo pričakovali, policisti takoj protestirali, češ da ne morejo streljati sredi mesta ...«

Smo se iz zgodbe kaj naučili?

»Ptičja gripa je bila bolj vaja za stvari, ki prihajajo zdaj. Nova gripa, oziroma prašičja gripa po izvoru, je precej bolj resna, ker se prenaša s človeka na človeka. Vse pandemije je treba jemati s skrajno resnostjo. Tako s stališča možnosti, da zdesetkajo populacijo divjih živali, kot s stališča dejstva, da lahko pomorijo kar velik del človeške populacije. Če bi bila nova gripa vse do konca tako intenzivna, kot je bila na začetku v Mehiki in pri prvih prenosih v ZDA, bi zagotovo nastal kar velik problem. Sama ptičja gripa pa je pustila cel kup odprtih vprašanj: zakaj se je pojavila točkovno, se širila zunaj vsake logike, zakaj je bila v Sloveniji samo na Dravi, na Hrvaškem pa le na dveh jezerih? Takšne nenavadnosti pogosto razpihujejo teorije zarote.« ●

3: Povod za izdajo knjige *Gozdne ptice Slovenije*, ki sta jo napisala skupaj z Alom Vrezcem, je bil dvojni zvočni CD *Gozdne ptice Slovenije* (Trilar, T. (2002): *Gozdne ptice Slovenije*, Prirodoslovni muzej Slovenije).

4: Nepogrešljiv pripomoček vsakega, ki se resneje ukvarja s popisovanjem ptic, je tudi zvočni CD *Ljubljansko barje, skrivnostni svet živalskega oglašanja*, na katerem so predstavljeni zvoki kar 82 vrst ptic (Trilar, T. (1999): *Ljubljansko barje, skrivnostni svet živalskega oglašanja*, Prirodoslovni muzej Slovenije).

5: Eden izmed zajedavcev na vretenčarjih, s katerimi se profesionalno ukvarja dr. Tomi Trilar, je tudi galebji perojed *Saemundsonia lari*. foto: Tomi Trilar

Čopasta črnica (*Aythya fuligula*)

Nedelja, 17.1.2010: Tipičen zimski dan v Ljubljani. Oblačno in mrazlo. Ker smo imeli dan prej popis vodnih ptic, sva se z Janijem odločila, da v tem slogu zaključiva vikend. Odpravila sva se na Zbiljsko jezero. S seboj sem vzela fotoaparata Sony Cyber-shot DSC-H50 ter dodaten 1,7-kratni teleobjektiv VCL-DH1774. Bilo ogromno ptičev, a so bile v središču moje pozornosti predvsem čopaste črnice, ki so se veselo kopale in uživale v vodnih aktivnostih. Jaz sem se ob tem zelo zabavala in veselo slikala.

Dragana Stanojevič, Kranj

1

2

Pobarvajmo kalina

// Maja Marčič

1, 2: Fran Erjavec je kalina imenoval popkar oziroma brstnik, kar je povezano z njegovim prehranjevanjem z drevesnimi poganjki zgodaj spomladi. Samca z lahkoto prepoznamo po rdečih prsih.
foto 1: Tone Trebar
foto 2: Miha Krofel
risbe: Maja Marčič

Kaj je lepšega, kot opazovati ptice! In koliko novega se pri tem lahko naučimo! Tokrat bodimo pozorni na živo rdeče obarvanega ptiča z imenom kalin (*Pyrrhula pyrrhula*) in ga skupaj pobarvajmo. Mlajši otroci le z nekaj barvicami, starejši, risarsko izkušenejši, pa se lahko preizkusite v senčenju ptice in uporabi pester palette barv s pomočjo spodnjih navodil:

1. ČRNA BARVA: Risba mora biti uravnotežena, zato ne počrnimo najprej vseh detajlov na glavi. Najprej se lotimo očesa (slika 1), potem potemnimo del peres, malo repa, pa spet oko ... Poiščimo še druge temne dele ptice. Navadno so to sence v letalnem perju, ki so videti kot debelejša obroba spodnjega dela vsakega peresa, ter tudi stržen po sredini peresa (slika 2).

2. RDEČA BARVA: Poiščite najbolj žareče rdeče dele kalina in jih močneje pobarvajte (slika 3). Pozorni pa bodite na dele ptiča, ki so pod kotom, ki odbija svetlobo, in so beli. Nekaj jih je na sliki 4 označenih s puščico. Robove tovrstnih belih odbletkov naredimo manj ostre, da se povežejo z

drugimi deli, čeprav ravno zraven beline navadno vidimo še kak ozek predel črnine, saj se tam perje zlomi in ustvarja sence (sliki 5A, 5B).

3. MEŠANJE BARV: Ptiči so ena najzahtevnejših skupin za upodobitev zaradi perja, ki se lahko sveti v najrazličnejših barvah. Tega pogosto sploh ne zaznamo, razen ob poglobljenem opazovanju. Tudi z nekaj osnovnimi svinčnik-barvicami se da učinkovito namešati katerikoli odtenek z rahlim barvanjem in prekrivanjem:

- rumena in rjava barva (vmes rahlo prekrivanje), kasneje ju prekrijte še z več črne in morda sivo (slika 5C),
- belina s pridihom vijolične na malo večjem odbletku trebuščka (slika 5D),
- z rjavo, modro in morda še katero hladno barvo poustvarimo lesket kalinovega repa (sliki 5E).

4. ZAKLJUČEVANJE: Svetujem, da si potem poskušate čim objektivneje ogledati izdelek in začutiti prvi vtis risbe. S pomočjo prej prebranega dodajte še zadnje barve (sivo-modro-vijoličen hrbet, ...) ter s svinčnikom dodatno zasenčite robove ptice (slika 6). Z nogami se ne ukvarjajte predolgo, pomembna je predvsem smer in kot med njimi, kremplji (odblesek), robovi lusk (horizontalne zarezice na njih), osnovni vtis (čokatost-slokost) (slika 7).

Obilo veselja ob ustvarjanju! ●

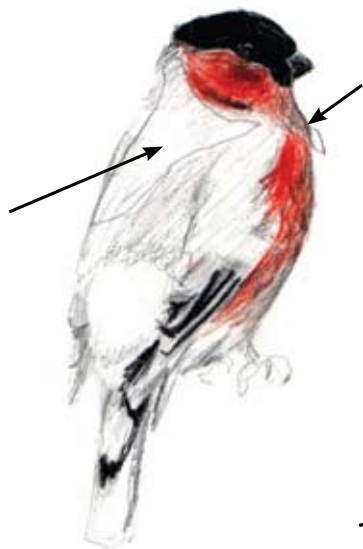
1

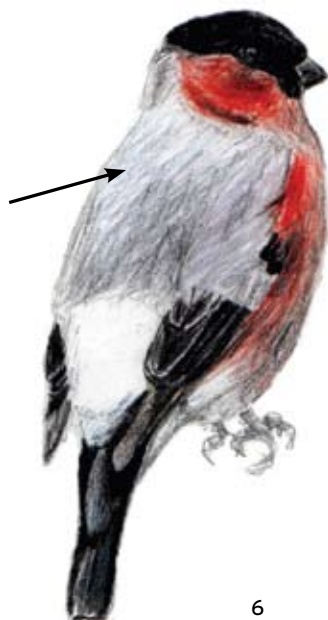
2

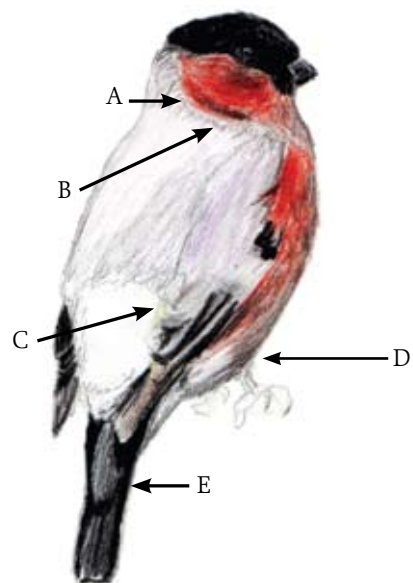
3

4

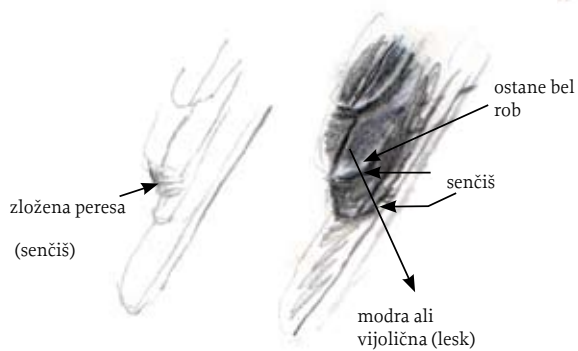
6

5

7

LETALNA PERESA

ODTENKI UPORABLJENIH BARV

Utrip reke

// Katarina Denac

1: Ime breguljke je povezano z mestom, kjer si naredi gnezdo (breg). Na izbiri gnezdišča nakazujeta tudi nemško (Uferschwalbe; Ufer-breg) in angleško ime (Sand Martin; sand-pesek).

Naj se vam predstavim: sem Lasta Peščenjak, izkušena mati treh rodov breguljk. Me breguljke smo družabne lastovke. Življenje v velikih skupinah nam ugaja, saj več oči več vidi. Tako na primer hitreje najdemo roje mušic pa tudi skobca hitreje opazimo. Zadnje dni marca se nas je nekaj sto skupaj vrnilo z afriških prezimovališč. Prijetne gnezditvene izkušnje iz preteklega leta so nas vodile k veliki reki, ki ji ljudje pravite Drava. Najlepše peščene stene ob reki, tiste, v katere smo lani izkopale kar 500 rogov, pa so letos zasedli ljudje. Z veliko vnemo so kopali, da sta zemlja in pesek kar frčala naokrog. »Nič ne bo, ljuba! Prehiteli so nas, si že kopljejo rove!« je zacvrkotal moj izbranec

Muhojed. Ko smo se že skoraj obrnile, da si poiščemo drug prostor, so ljudje pospravili svoje orodje in odšli. Nenavadno, le kaj jih je zmotilo? No ja, ni važno – me ostanemo tu! Mesto za izkop rova je malo pod zgornjim robom stene izbral Muhojed. S krempeljci je v plast mivke v nekaj dneh izkopal več kot pol metra dolg vodoraven rova in ga na koncu razširil v gnezditveno kamrico. Zdaj sem prišla na vrsto jaz. Kmalu se je pod mojim trebuhom grelo pet belih jajc. Muhojed me je med valjenjem pridno hranil in mi pripovedoval novice. Letos je v naši koloniji gnezdilo precej pisanih čebelarjev, ki so nad vodo neutrudno lovili kačje pastirje. Po dolgotrajnem sedenju na jajcih – meni se je zdela cela večnost, čeprav je sonce vmes le štirinajstkrat vzšlo in zašlo – so jajca popokala in pravo delo z naraščajem se je šele začelo! Sedaj sva po hrano letala oba in še dobro, da je nad reko rojilo vse polno mušic, ki sva jih med letom zajemala z odprtim kljunom. Življenje se je še otežilo potem, ko so najini mladiči zapustili rove in se pome-

2

šali v cvrčeči oblak skupaj z drugimi. Dobro, da sva v vsem tem trušču sploh prepoznala njihove klice! No ja, materam je tu treba priznati večjo pozornost, kajti nekajkrat so v našem rovu pristali sosedovi mladiči, pa jih je Muhojed skrbno nahranil, misleč, da so najini.

Poletje je šlo, zbrale smo se v velike jate. Pri družile so se nam tudi kmečke in mestne lastovke. Skupaj smo nekaj noči prespale v velikih trstiščih in vrbovju. Večerni pogovori so bili zanimivi, kajti nabralo se je življenjskih izkušenj z vseh vetrov. Nekatere breguljke so gnezstile v peskokopih in gramoznicah, pa so jim ljudje sredi valjenja jajc stene porušili. Grozno! Druge so hvalile dobroto velikih rek, ki vsako leto na novo oblikujejo peščene stene zanje, vodomce in čebelarje. Skupaj smo ugotavljale, da je takšnih rek pravzaprav iz leta v leto manj. Vedno več jih je ujetih v betonske ali kamnite nasipe, odvezeta jim je moč. Le redko kje jim je dopuščeno poplavljanje, pa ravno po po-

plavah nastanejo najlepša prodišča in stene, saj reka premesti kamenje in spodkoplje bregove. V upanju, da nas bo naša Drava vsakič gostoljubno sprejela, vam kličemo na svidenje, na svidenje do prihodnjega leta! ●

2: Starša hranita mladiče še dober teden po tem, ko zapustijo gnezdo.

risbi: Maja Marčič

→ Vabilo na Mladinski ornitološki raziskovalni tabor na Goričkem

Tudi letos bomo v začetku poletnih počitnic organizirali mladinski ornitološki tabor. V sodelovanju z Zvezo za tehnično kulturo Slovenije in Krajinskim parkom Goričko ga bomo izpeljali med **26. in 30. junijem 2010** na Goričkem. Na tabor ste vabljeni vsi mladi ornitologi med 12. in 18. letom, ki si želite poglobiti znanje na področju ornitologije in naravovarstva, se izpopolniti v prepoznavanju ptic na terenu ter se ob tem družiti in izmenjevati izkušnje z vrstniki in mentorji. Število udeležencev je omejeno, zato čim prej izpolnite prijavnico na spletni strani www.zotks.si, in napišite, katera ornitološka tema vas najbolj zanima. Za dodatne informacije pokličite v pisarno DOPPS na številko 01/426 5875 ali pišite na naslov eva.vukelic@dopps.si.

So se selivke že vrnile?

// Eva Vukelič

1: Kukavice ponavadi le slišimo. V naše kraje se vrnejo aprila, v času, ko pričnejo zeleneti drevesa. foto: Darinka Mladenovič

Opazujemo spremembe v naravi

K vsakoletnim spremembam v naravi sodijo tudi jezenski odhodi in spomladanski prihodi ptic selivk. Veliko ljudi, ne le ornitologi, se spomladi razveseli prihoda štokelj in lastovk, še posebej, če gnezdiijo prav pri njihovi hiši. Ti prijetni dogodki so lahko spodbuda za bolj zavzeto opazovanje sezonskih sprememb v naši okolici.

Koristni podatki

S svojimi prvimi opazovanji selivk lahko sodelujemo pri projektu Pomlad prihaja! (Spring Alive), katerega namen je zbiranje podatkov o vračanju selivk po vsej Evropi in ob tem spodbujati mlade k opazovanju narave. Gre za množično raziskavo, pri kateri lahko sodelujejo tudi otroci in začetniki pri opazovanju ptic. Opazujemo štiri vrste, ki bodisi gnezdiijo v naseljih (kmečka lastovka (*Hirundo rustica*), bela štoklja (*Ciconia ciconia*), hudournik (*Apus apus*)) ali pa so drugače dobro poznane (kukavica (*Cuculus canorus*) po oglašanju). Ko prvič opazimo oziroma slišimo katero izmed štirih obravnavanih vrst, svoje opazovanje vnesemo v obrazec na spletni strani www.springalive.net. Tu na zemljevidu, grafih in v tabelah takoj vidimo, kako s svojim opazovanjem pripomoremo k skupnim rezultatom.

Priprave na opazovanje

Kljub temu da gre za priljubljene in dobro znane ptice, pa nič ne škodi, če pred opazovanjem poiščemo

nekaj dodatnih informacij o selivkah. Lahko se npr. pozanimamo, kako se med seboj ločijo podobne vrste, kot so kmečka in mestna lastovka (*Delichon urbica*) ter hudournik. Izmed vseh obravnavanih selivk je v Sloveniji hudournik najmanj poznan, čeprav je razširjen v mestih in večjih vaseh. Morda bomo preseñeni odkrili, da živi tudi v našem kraju.

Pri predstavitvi vrst in selitev si lahko pomagamo s posnetki oglašanj, fotografijami in filmi, na primer:

- <http://www.xeno-canto.org>
- <http://commons.wikimedia.org>
- <http://ibc.lynxeds.com>
- dokumentarci »Nomadi neba« in »Life of Birds«

Kako se lotimo opazovanja selivk?

Za selivkami lahko oprežamo kjerkoli, tako v »divjini« kot v naseljih, bodisi v vaseh ali v mestih. Več časa, ko bomo preživeli zunaj in ob tem pozorno opazovali okolico, bolj verjetno bomo že zgodaj opazili prve vračajoče se selivke. Nanje smo lahko pozorni že na naših vsakdanjih poteh, npr. na poti v šolo, ali pa se prav s tem namenom spomladi odpravimo v naravo. Najprimernejši čas za opazovanje je marca in aprila, za hudournika tudi maja.

Dalnogleda za opazovanje niti ne potrebujemo, saj so vse omenjene vrste vajene človeka in jih lahko opazujemo od blizu. Poleg tega je hitre letalce, kot so lastovke in hudourniki, mnogo lažje opazovati s prostimi očmi. Kukavice v večini primerov niti ne bomo videli, pri tej vrsti si bomo pomagali s poslušanjem njenega petja. Vseeno pa nam daljnogled, če nam je na voljo, omogoči bolj natančno opazovanje.

Beleženje opazovanj

Ko prvič spomladi opazimo katero izmed selivk, je najbolj pomembno, da si zabeležimo datum opazovanja. Koristni bodo tudi zapiski o kraju opazovanja

2

3

in številu ptic. Po vzoru mreže šol Notranjskega regijskega parka lahko v razredu zbirate opazovanja na posebnem plakatu (glej Svet ptic letnik 15, št. 3, okt. 2009, str. 42 - 43 in Svet ptic letnik 14, št. 3, sept. 2008, str. 42 - 43).

Za radovedne in vztrajne

Opazovanje lahko razširimo še na druge selivke (mestna lastovka, škorec (*Sturnus vulgaris*), bela pastirica (*Motacilla alba*), šmarnica (*Phoenicurus ochruros*) ...) ali celo zimske goste (čižek (*Carduelis spinus*), pinoža (*Fringilla montifringilla*), brinovka (*Turdus pilaris*), veliki srakoper (*Lanius excubitor*), poljska vrana (*Corvus frugilegus*) ...). Če smo dovolj radovedni in vztrajni, si bomo datume vrnitve ptic selivk beležili več let za pored in jih nato primerjali med seboj.

Več pozornosti kot beleženje prihoda pa je potrebno za ugotavljanje odhoda selivk. Tu gre za zadnji datum, ko smo ptico še videli. Navadno šele čez čas opazimo, da ptic ni več. Če jeseni vsak dan znova preverjamo, ali so selivke še pri nas, nam bo morda uspelo določiti datum njihovega odhoda.

Ne le prvi in zadnji datumi, tudi sicer je opazovanje selivk lahko zelo zanimivo. V času spomladanske in jesenske selitve lahko nekatere ptice za svoj postanek izberejo celo naš vrt. Še več selivk pa pritegnejo mokrišča. Če v tem času obiščemo vodno površino v svoji okolici, lahko opazimo tudi ptice, ki se pri nas pojavljajo le na selitvi.

Kaj nam sporočajo selivke?

Ptice so dobri indikatorji sprememb v okolju. Eden izmed načinov, kako lahko opazujemo npr. učinke podnebnih sprememb na naravo, je beleženje in primerjava datumov vrnitev ptic selivk. Kmečke lastov-

ke se tako vrnejo v povprečju 12 dni prej kot pred 25 leti. Takšne spremembe pa lahko vplivajo na celoten življenjski cikel ptic - če po zgodnejši vrnitvi začnejo tudi prej gnezditi, imajo lahko težave z iskanjem ustrezne hrane za mladiče.

V primeru selivk se tudi zavemo, kako so povezani različni kraji na našem planetu. Za preživetje selivk ni dovolj le ohranjanje domačega okolja, temveč tudi bolj oddaljenih pokrajin, kjer te ptice prezimujejo.

Dodatno gradivo na spletni strani Svet ptic:

- tabela (plakat) za zbiranje prvih opazovanj v razredu
- navodila za igro »Lastovke na selitvi«

2: Ptice se selijo po različnih selitvenih poteh. Na risbi so prikazane selitvene poti kmečke lastovke.
vir: arhiv Spring Alive

3: Kdaj (bo)ste letos prvič opazili belo pastirico? Datum prvega opazovanja si zapišite v terensko beležko in ga primerjate s tistim, ki ga boste zabeležili naslednje leto.
foto: Borut Rubinič

risbe: arhiv Spring Alive

KAJ SMO SE NAUČILI:

- opazovanje ponavljajočih se sezonskih sprememb v naravi
- beleženje in primerjava opazovanj
- spoznavanje vrst ptic, ki so navezane na človekovo okolje
- učinek podnebnih sprememb na naravo •

11. Srečanje mladih ornitologov Slovenije – SMOS 2009

// Tanja Šumrada

1: Tomaž in Gregor Hvala sta v svoji raziskovalni nalogi ugotavljala, kateri dejavniki vplivajo na število ptic na dveh krmilnicah, na katerih so bili zelo pogosti tudi meniškiki (*Parus ater*).

foto: Dejan Bordjan

Srečanje mladih ornitologov Slovenije (SMOS) na društvu organiziramo vsako leto. Namenjen je mladim raziskovalcem iz osnovnih in srednjih šol, ki jih zanimajo ptice in narava. Potekalo je tudi v letu 2009, natančneje 14. novembra. Srečanje je gostila Biotehniška fakulteta Univerze v Ljubljani, Oddelek za biologijo. Udeleženci so predstavili 9 zelo raznolikih in zanimivih nalog. Kratke izvlečke vam predstavljamo v spodnjem članku.

Zmagovalni nalogi

PTICE POZIMI

Avtorja: Tomaž Hvala in Gregor Hvala
(*OŠ Idrija in Gimnazija Jurija Vege Idrija*)
Mentor: Matjaž Kerček

Med 25. 12. 2009 in 25. 2. 2009 sva štela ptice na dveh krmilnicah v kraju Vojsko nad Idrijo. Ena izmed krmilnic je bila v zavetju gozda, druga v bližini hiše. Želela sva ugotoviti, kateri dejavniki vplivajo na število ptic, ki obiščejo krmilnice. Ptice sva štela vsak dan med 15.30 in 15.40. Skupaj sva preštela 5957 ptic, pripadajočih 11 vrstam. Najštevilčnejša vrsta na najinih krmilnicah je bila gorska sinica. Gorskim sinicam so sledili meniškiki, plavčki in čopaste sinice. Ugotovila sva, da na številčnost obiskov ptic pomembno vpliva mesto postavitve. Na številčnost ptic vplivajo tudi naravne razmere, denimo višina snežne odeje in povprečne dnevne temperature.

BREGULJKE OB GRAMOZNICAH V MELINCIH

Avtorici: Maja Špilak in Nadja Škafar (*OŠ Odranci*)
Mentorica: Barbara Lešnjek

Cilj raziskovalne naloge je bil izvedeti čim več o življenju breguljk in njihovih bioloških značilnostih. Na podlagi podatkov gnezdenja iz prejšnjih let smo želeli primerjati

rezultate. Zadali smo si cilj, da bomo spremljali gnezditvene rove in beležili njihovo aktivnost ter ugotovili, v koliko gnezditvenih rovih so bili mladiči uspešno speljani. Želeli smo spoznati tudi druge ptice, ki se pojavljajo ob gramoznicah v Melincih in sobivajo z breguljkami. Spoznali smo, da so breguljke družabne ptice, ki živijo v obrežnih stenah sladkovodnih voda, in da so najmanjše lastovke v Sloveniji. Prehranjujejo se z žuželkami, ki jih večinoma lovijo ob vodi. Ker so selivke, so pri nas samo od aprila do avgusta. Breguljke se v Sloveniji najpogosteje pojavljajo ob reki Dravi, Muri in Savi. Ugotovili smo, da so v letošnjem letu na gnezdenje breguljk močno vplivali slabo vreme in številna neurja.

Predstavljen naloge

PTICE OB ŠOBČEVEM BAJERJU POZIMI

Avtorica: Zarja Kozinc (*predšolska naloga*)
Mentor: Boris Kozinc

Moja najljubša ptica je labod grbec. Ko išče hrano, naredi stojo v vodi. To mi je zelo všeč in zelo rada ga opazujem. Večkrat ga vidim na Bledu in pri Šobcu. Zato sem se odločila, da bom pozimi obiskovala ptice pri Šobcu. Na Šobčev bajer smo se peljali z avtom. Letos je bilo pozimi veliko snega, bajer pa ni nič zmrznil. Ptice sem preštela. Race mlakarice je preštela mamica, samce in samice posebej. Oči mi je posodil fotoaparati, da sem ptice fotografirala. Doma sem naredila risbice, mamica pa je napisala število ptic. Vso zimo sta bila na Šobčevem bajerju dva samčka race mandarinke. Občasno je bil tudi par labodov grbec.

LASTOVKE V OBČINI ROGATEC

Avtorji: Anja Bele, Tim Čuček, Azra Mušić, Melani Peer, Urša Prevolšek in Žiga Zdovc (*VIZ OŠ Rogatec*)
Mentorica: Erna Drogenik Lorber

Kmečke in mestne lastovke, ki prezimujejo v Afriki, nas vsako pomlad obiščejo in se z elegantnim letom poganjajo za letečimi žuželkami. Žal pa se ljudje vse premalo zavedamo njihove vloge v naravi in odstranjujemo njihova gnezda. V raziskovalni nalogi smo ugotovili, da število lastovičjih gnezd v občini Rogatec upada. V občini najdemo največ gnezd v hlevih, kjer prevladujejo manjše kolonije s tremi do šestimi gnezdi. Gnezda so v večini odprta, kar je značilno za kmečko lastovko, ki prevladuje na tem področju. Kmečka

2

lastovka si gnezdo zgradi v hlevu, kjer pa ljudi ne moti, ampak se je razveselijo. Število gnezd se je v zadnjih 40 letih zmanjšalo, kar je v veliki meri posledica novih poslopij, odstranjevanj gnezd in opuščanja kmetovanja.

POJAVLJANJE ZANIMIVIH PTIC V ZIMSKEM OBDOBJU LETA 2008/09 V KVADRANTU 13/43

Avtorja: Aljaž Mulej in Jaka Ravnik (OŠ F. S. Finžgarja Lesce)
Mentor: Boris Kozinc

V letu 2009 sva Aljaž Mulej in Jaka Ravnik, učenca Osnovne šole F. S. Finžgarja iz Lesc – člana ornitološkega krožka, ki ga vodi prof. Boris Kozinc, opravila raziskavo Zanimive vrste v zimskem obdobju v kvadrantu 13/43. Ta kvadrant leži na SZ Slovenije. Prevladuje predvsem nižinski svet, ki ga obdajajo Karavanke in planota Jelovica. Skupno sva opazila in zbrala podatke za 11 vrst ptic, ki so bile v pogledu pojavljanja v kvadrantu zanimive – nevsakdanje. Prvič so bile v tem kvadrantu na prezimovanju zabeležene tri vrste: kozača, pegam in zelenonoga tukalica.

POPIS PTIC V BRJEH IN BREJAH S PRIMERJAVO VZORCEV V ZIMI 2002/03 IN 2008/09

Avtor: Žiga Kozinc (OŠ F. S. Finžgarja Lesce)
Mentor: Boris Kozinc

V zimi 2008/2009 sem opravil popis ptic na območju Save Dolinke, znano tudi kot B'rje in Breje. Ker smo pred leti s člani ornitološkega krožka že naredili prav tako raziskavo, sem se odločil, da bom vzorca primerjal. Opravil sem štiri popise v decembru in štiri v januarju. Vzorca se kar precej razlikujeta, predvsem zato, ker sem na drugem popisu zabeležil nekaj novih vrst: čička, pivko, sloko in krugulja. Letos sem prav na vseh popisih zabeležil le šojo, v prvi zimi pa sta bili taki vrsti kanja in siva vrana, ki sta se tudi letos večkrat pojavili. Letos je bila novoodkrita vrsta čizek, bilo jih je najmanj 30. V obeh zimah je bilo ugotovljenih 37 vrst.

PTICE LOKALNEGA JEZERA – KOČEVSKO JEZERO

Avtor: Lucijan Markovič (OŠ Fara)
Mentorica: Petra Bižal Rogale

Cilj mojega raziskovanja je bil predvsem spoznavanje ptic našega Rudniškega (Kočevskega) jezera in njihove-

ga življenjskega prostora. Želel sem preučiti morebitne motnje, ki onemogočajo njihovo normalno in predvsem varno sobivanje s človekom. Pri tem mislim predvsem na ilegalna in za mirne opazovalce narave skrajno moteča ribolov in kampiranje, ki sta v veliki meri pripomogla k zmanjšanju števila nekdanjih pogostih vrst ptic. Ti nezaželeni obiskovalci namreč s svojim onesnaževanjem okolice in prekomernim hrupom odganjajo ptice in s tem rušijo naravno ravnovesje v ekosistemu. Pri delu sem si pomagal predvsem z daljnogledom, teleskopom in priročnikom s področja ptic. Skupno sem opazoval 17 vrst ptic.

PTICE OB MOJH KRMILNICAH V ZIMI LETA 2008/09

Avtor: Bor Kozinc (OŠ F. S. Finžgarja Lesce)
Mentor: Boris Kozinc

Od oktobra 2008 do januarja 2009 sem v Hrašah na balkonu naše hiše beležil ptice, ki so prihajale po hrano. Dajal sem jim sončnično seme, proso, loj in jabolka. Po hrano je prišlo trinajst vrst ptic. Največ je bilo poljskih vrabcev, najbolj redno pojavljajoče se vrste pa so bili poljski vrabec, brglez in velika sinica.

MONITORING PTIC STRUNJANSKIH SOLIN

Avtorici: Alenka Mrakovčič in Valentina Sergaš
(Gimnazija Koper)
Mentorica: Nataša Režek Donev

Strunjske soline s Stjužo so del Naravnega rezervata Strunjan. Za monitoring, spremljanje stanja ptic z rednimi tedenskimi popisi sva se odločili zato, da bi ugotovili, koliko različnih vrst se zadržuje v izbranem območju in kdaj se pojavljajo. Popise sva opravljali med februarjem in septembrom. Popisno območje sva razdelili na tri dele: Strunjske soline, polslano laguno Stjužo ter manjši del morja pred solinami. V solinah so se zadrževale predvsem vodne vrste ptic: mlakarice, ki so bile tudi najpogostejša vrsta, male bele čaplje, manjše število pobrežnikov in galebi. Največ osebkov iste vrste sva opazili pri črnoglavih galebih, ki so se v pognezditvenem obdobju na tem območju zadrževali v skupinah, velikih do 360 osebkov. Skupno sva opazili 60 vrst.

2: Alenka Mrakovčič in Valentina Sergaš sta v svoji raziskovalni nalogi ugotovili, da se v Strunjskih solinah pogosto zadržujejo tudi male bele čaplje (*Egretta garzetta*).
foto: Ivan Petrič

Veliki žagar – spoznajmo ptico v naši soseski

// Blaž Blažič

1: Mladi ljubitelji ptic so s pomočjo izkušenih ornitologov izdelali gnezdilnice za velikega žagarja (*Mergus merganser*) in jih zatem namestili v okolici Zbiljskega jezera ter na območju kranjske Save.

foto: Tomaž Mihelič

2: Zloženko o velikem žagarju so prejeli vsi člani mladinske sekcije.

Veliki žagar (*Mergus merganser*) je vodna ptica, ki se redno zadržuje v bližini počasi tekočih voda. Pogosto ga srečamo tudi ob rekah v mestih. Zadnje ornitološke raziskave kažejo, da se število žagarjev v Sloveniji povečuje. Da bi ljudje spoznali to karizmatično ptico, smo v okviru dejavnosti mladinske sekcije leta 2009 pripravili projekt z naslovom Veliki žagar - spoznajmo ptico naše soseske.

Aktivnosti so potekale na območju Mestne občine Kranj in občine Medvode. Na področju občine Kranj je potekal enotedenski popis velikih žagarjev med Savskim logom in začetkom soteske Zarice, ki sta ga opravila mlada ornitologa Blaž Blažič in Aljaž Kožuh. Omenjeno območje smo razdelili na tri odseke. Popisovali smo spol, starost in število osebkov ter vreme in višino vodne gladine. Ugotovili smo, da se žagarji na tem območju redno zadržujejo vse leto. Njihovo število naraste predvsem v spomladanskem času. V tem času smo prešteli tudi do 32 osebkov. V juniju smo z opazovanjem samice, ki je vodila pet mladičev, na tem odseku potrdili en gnezdeči par. V občini Medvode smo enotedensko spremljali velike žagarje na območju Zbiljskega jezera. Tudi tu so mladi ornitologi Aljaž Kožuh, Blaž Blažič, Jurij Hanžel in Tanja Šumrada zapisovali spol, starost in število osebkov ter vreme in višino vodne gladine. Tu so se ptice zadrževale vse leto, vendar je njihovo število naraslo predvsem pozimi, ko smo prešteli do 15 osebkov. Na tem območju smo potrdili en gnezdeči par, ki je potem uspešno speljal tri mladiče.

V izobraževalne namene smo aprila pripravili enourno strokovno predavanje o velikem žagarju v konferenčni

dvorani Gimnazije Kranj. Vabilo na predavanje smo objavili na spletni strani društva in po zvočniku na Gimnaziji Kranj. V knjižnici Medvode smo jeseni na predavanju predstavili velikega žagarja in druge vodne ptice na Zbiljskem jezeru. Novembra smo pripravili izlet na jezero, kjer smo z udeleženci opazovali vodne ptice, posvetili pa smo se predvsem opazovanju velikega žagarja.

Izdelali smo tudi izobraževalne plakate na temo velikega žagarja in jih razobesili na Gimnaziji Kranj. Poleg tega smo pripravili še zloženko z naslovom Veliki žagar - skrivnostni prebivalec naših rek. Zloženka obsega osem strani, na katerih predstavljamo življenje te skrivnostne gnezdilke naših rek.

Z namenom, da bi velikemu žagarju omogočili večje število primernih gnezdišč, smo oktobra v društvenih prostorih organizirali akcijo izdelovanja gnezdilnic. Izdelali smo sedem gnezdilnic in jih decembra namestili v okolici Zbiljskega jezera ter na območju kranjske Save. Menimo, da nam je projekt dobro uspel, hkrati pa se zavedamo, da brez sofinanciranja Mestne občine Kranj to ne bi bilo mogoče.

Kodeks slovenskih ornitologov

Vsak slovenski ornitolog, opazovalec in proučevalec ptic naj:

- pred vsemi interesi zastopa interese narave in varstva ptic,
- pri svojem delu in tudi sicer ne vznemirja ptic po nepotrebnem in jim ne škoduje; prav tako naj ne ogroža drugih živih bitij in narave,
- ne jemlje ptic iz narave in jih ne zadržuje v ujetništvu,
- bo pri fotografiranju ptic in narave obziren; ogroženih vrst naj ne slika v gnezdu,
- vestno beleži vsa opažanja in skrbi, da se podatki po beležkah ne postarajo,
- sodeluje s kolegi, jim pomaga pri delu in skrbi za dobre odnose z njimi.

VABILO NA 12. SREČANJE MLADIH ORNITOLOGOV SLOVENIJE - SMOS 2010

V Društvu za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije razpisujemo **12. Srečanje mladih ornitologov Slovenije – SMOS 2010**. Namen srečanja je spodbujati mlade k samostojnemu spoznavanju, raziskovanju in vrednotenju svojega okolja in narave ob opazovanju in proučevanju ptic, njihovih značilnosti in prilagoditev na okolje, v katerem živijo.

SMOS bo letos prvič organiziran kot **dvodnevno srečanje**, na katerem bosta potekala **mladinski posvet** in **tekmovanje s predstavitvami raziskovalnih nalog**. Na nagradnem tekmovanju bodo mladi raziskovalci v obliki javnih 10-minutnih predstavitev in zagovorov predstavili svoje delo pred strokovno komisijo, ki v okviru različnih starostnih kategorij podeli priznanja in nagrade najboljšim nalogam. Mladi bodo svoje delo oddali tudi v pisnem poročilu v obliki **raziskovalne naloge** ali **znanstvenega članka**.

Predstavniki udeležencev na nagradnem tekmovanju in drugi sodelujoči bodo sodelovali tudi na **mladinskem posvetu**. Vabilo k sodelovanju bomo objavili v eni izmed naslednjih števil revije.

1. Splošni pogoji sodelovanja

- Na Srečanju lahko sodelujejo učenci osnovnih šol in dijaki srednjih šol.
- Za raziskovalno nalogo se morajo navdušiti učenci oziroma dijaki sami.
- Raziskovalno delo je lahko individualno ali skupinsko.
- V nobenem trenutku raziskovalnega dela raziskovalci ne smejo ovirati, ogrožati ali motiti ptic, še posebej ne med gnezdenjem, zato je priporočena uporaba daljnogleda in podobnih pripomočkov. Lovljenje ptic brez posebnega dovoljenja je v Sloveniji z zakonom prepovedano.
- Mladi raziskovalci naj se pri svojem delu držijo Kodeksa slovenskih ornitologov, ki ga najdete na www.ptice.si pod rubriko "O društvu" in na strani 46 v tej reviji.
- Izdelovanje raziskovalne naloge oziroma strokovnega članka mora obvezno zajemati tudi terensko delo in lastne ugotovitve. Avtorji naj se izogibajo uporabi anketiranja kot glavne raziskovalne metode.

2. Raziskovalne teme

Raziskava lahko zajema katerokoli področje ornitologije. Tema raziskovalnih nalog je prepuščena posameznim avtorjem oz. skupinam, kot vsako leto pa so tudi letos razpisane **teme srečanja**, ki za avtorje niso obvezujoče:

a) Kmečka lastovka (*Hirundo rustica*) – ptica leta 2010

Kmečka lastovka je ptica, ki se je skozi stoletja prilagodila in svoje življenje tesno povezala s človekom. Gnezdo si najraje spleta v hlevih in pod mostovi. Med ljudmi je ta ptica najbolj poznana kot znanilka pomladi, saj s svojim prihodom iz Afrike, kjer prezimuje, pri nas obeta, da se ponovno začenja toplejši del leta. Kdaj ste opazili prve lastovke? Kako je potekalo njihovo gnezdenje? Koliko gnezd je v vaši bližini? Kdaj in kako se lastovke prehranjujejo? Pravimo, da ob slabem vremenu nizko letajo - zakaj?

b) Ptice naše kulturne krajine – kdo so in kako jih lahko varujemo?

Kulturna krajina je okolje, ki je nastalo in se vzdržuje z

foto: Zala Vuga

delovanjem človeka. Sem prištevamo tako naselja kot kmetijsko kulturno krajino, namenjeno pridelavi virov hrane za človeka. Kulturna krajina je torej sklop različnih življenjskih okolij. Na sobivanje s človekom so se bolj ali manj prilagodile tudi različne vrste ptic in drugih živali. Katere so in kako živijo? Se njihovo okolje zaradi vpliva človeka spreminja in kako to vpliva na njihovo število in življenje?

c) Ptice selivke – spremljajmo prihod pomladi!

Pomlad je prišla! Po poljih so ponovno zacveteli zvončki, ptice so začele s svojimi napevi, k nam pa so se vrstile tudi ptice selivke, ki so zimo preživele v tropskih krajih. Znanilke pomladi so torej tiste ptice, ki se v naše kraje vračajo v zgodnji pomladi. To so na primer kmečka lastovka, hudournik, bela štoklja in kukavica. Kdaj ste jih prvič opazili? Koliko je bilo? Imajo ptice stalnice prednost pred pticami selivkami? Več informacij in opise posameznih znanilk pomladi lahko najdete na spletni strani www.springalive.net.

3. Prijava in sodelovanje

a) Prijava na SMOS

Udeleženci in njihovi mentorji za udeležbo na Srečanju pošljite **prijavni obrazec** v pisni obliki najkasneje do **26. aprila 2010** na naslov: DOPPS, p.p. 2990, SI – 1000 Ljubljana, s pripisom: »Prijava na SMOS«.

b) Oddaja raziskovalnih nalog

Napisane raziskovalne naloge oziroma strokovne članke v treh izvodih in CD z nalogo in povzetkom naloge (200 besed) pošljite najkasneje do **18. oktobra 2010** na zgornji naslov DOPPS-a s pripisom: »Za SMOS«. Po tem datumu boste prejeli program z natančnim mestom Srečanja in razvrstitvijo predstavitev skupin.

Srečanje bo potekalo **v soboto in nedeljo 13. in 14. novembra 2010**.

Uradni razpis, prijavni obrazec in dodatna gradiva na temo "Ptice leta 2010" ter o SMOS so od februarja dalje na voljo na društveni spletni strani www.ptice.si.

Tanja Šumrada,
koordinatorka Srečanja

1

2

3

4

Ornitološka šola za učitelje 2010

// Tanja Šumrada

1// Ornitološka šola za učitelje je dogodek, ki smo ga na društvu ponovno obudili po večletnem predahu. Njen namen je učiteljem in pedagoškim delavcem pomagati pri izdelavi mladinskih raziskovalnih nalog, ki jih pripravijo z učenci, ter predstaviti aktualne informacije in znanje z ornitološkega področja. Šola je tudi priložnost za druženje med udeleženci in gostujočimi ornitologi predavatelji.

V letošnjem šolskem letu je ornitološka šola potekala 6. in 7. februarja 2010. Udeleženci so pokrivali zelo raznolika področja in stopnje šolskega sistema, zato je bila izmenjava mnenj in izkušenj še toliko bolj zanimiva.
foto: Eva Vukelič

2// Prvega dne je potekal teoretični del izobraževanja. Udeleženci so najprej prisluhnili predavanju Eve Vuke-

lič o življenju kmečke lastovke, ptice leta 2010. Temu je sledilo predavanje o vlogi mentorstva pri izdelavi raziskovalnih nalog, ki ga je na zabaven način predstavil dr. Andrej Šorgo. Tomaž Mihelič je opisal nekaj osnovnih metod in raziskav, ki jih uporabljajo ornitologi pri svojem delu, popoldne pa smo si z Uršo Koce ogledali še proces pisanja nalog.

foto: Aleš Jagodnik

3// V nedeljo smo se odpravili na ogled naravnega rezervata Škocjanski zatok pri Kopru, kjer smo z Bojano Lipej spoznali zgodovino rezervata in njegovega zavarovanja. Sledil je sprehod po učni poti rezervata, kjer smo imeli priložnost spoznati raznolike ptice, ki živijo na tem mokrišču.

foto: Eva Vukelič

4// Posebno smo se razveselili jate beločelih gosi (*Anser albifrons*), ki so se mirno pasle na travniku sladkovodne bonifike.

foto: Dejan Bordjan

Za finančno podporo ornitološki šoli se zahvaljujemo Mestni občini Kranj in evropskemu programu Mladi v akciji. Hvala tudi Ekonomsko-trgovski šoli Kranj, ki nas je gostila v svojih prostorih. ●

Kotorna (*Alectoris graeca*)
Fotonatečaj 2009 – zmagovalna fotografija

foto: Bor in Tomaž Mihelič

1

<http://www.pravo-za-naravo.si/>
// Tomaž Jančar

1: Past za ujeđe z živim vabnikom. Storilec je prekršil celo vrsto predpisov, zato so ga policisti kazensko ovadili. Primer je predstavljen na: <http://www.pravo-za-naravo.si/2010/02/02/krivolov-ujed/> foto: Dragana Stanojević

2: Naslovna stran spletne strani PRAVO za NARAVO.

Narava v Sloveniji je ogrožena, kot doslej nemara še ni bila. Drugega za drugim izgublamo najdragocenejše koticke ohranjene narave. Vsem lepim besedam politikov o skrbi za okolje navkljub se hitrost in intenzivnost uničevanja narave samo še stopnjujeta. Zaskrbljujoče stanje zahteva, da strnemo moči.

Pri našem naravovarstvenem delu je pravo eno izmed najpomembnejših in najučinkovitejših orodij, ki jih imamo državljani na voljo. V Sloveniji imamo namreč veliko krepih naravovarstvenih predpisov. Žal je tako, da ti predpisi prepogosto ostajajo mrtve črke na papirju. Tukaj pa nastopi nenadomestljiva vloga civilne družbe in nevladnih organizacij. Dosledno spoštovanje pravil in predpisov lahko dosežemo samo z vztrajnim ozaveščanjem, z opozarjanjem na napake in s preganjanjem okoljskega kriminala in korupcije.

Možnosti, ki nam jih za naravovarstveno delo ponuja pravo, so številne in učinkovite. Žal opažamo, da se večini državljanov zdijo prezapletene in se jih zato bojijo in izogibajo. S spletiščem »PRAVO za NARAVO« želimo na DOPPSu javnosti približati možnosti, ki nam jih daje pravo.

Namen spletišča je večplasten. Ker verjamemo, da največ štejejo konkretne izkušnje, bomo največ truda namenjali sprotnemu objavljanju prispevkov o aktualnih primerih. Poleg osnovne informacije o pri-

Pravo za naravo

Pravna orodja za varstvo narave

UVODNA STRAN | NOVICE | PRAVNA GRODJA | ZAKONODAJA | VEČJE PRIMERI | KONTAKT

Uvodna stran

Narava v Sloveniji je ogrožena, kot še ni bila nikoli. Brezga za drugim izgublamo najdragocenejše koticke ohranjene narave. Zaskrbljujoče stanje zahteva, da strnemo moči.

Dobra novica je, da imamo v Sloveniji veliko dobrih naravovarstvenih predpisov, slaba pa, da so ti brez veliko znanja in brez veliko dobrega dela naravovarstvenikov mrtva črka na papirju.

S spletnim orodjem »PRAVO za NARAVO« želimo na DOPPSu javnosti približati možnosti, ki nam jih daje prave. Sproti bomo objavljali naše izkušnje, tukaj bodo na ogled vzorci primeri prijav, sodb, pomembnih odločitev. Vsak si bo lahko pogledal kaj deluje in kaj ne, kako se napiše prijava, komu se jo spleta poslati, ipd.

Vabimo vse naravovarstvenike, da na »PRAVO za NARAVO« pripetate svoje izkušnje.

Narodilo za iskanje po spletišču

Novo na spletišču Pravo-za-naravo:

- **Prijava nedovoljene plošbe po Plujskem jezuru (24.2.2010)**
- **Okoljsko ministrstvo razveljavilo dovoljenje ARSO za odvrščanje kormoranov (23.2.2010)**
- **Priporočila DOPPS na Pravih o presajah. Primer sodelovanja javnosti pri sprejemanju okoljskega predpisa (7.1.2010)**
- **Policisti prišli krivolovca sjeđ. Kazenska evadba zaradi mučenja živali (1.2.2010)**
- **Krivolov kormoranov in dovoljenje za odstrel kormoranov 2009**
- **PRIMER: Krivolov na Ormoškem jezuru (26.1.2010)**
- **Prvič v zgodovini tudi presoja za gospodarski škrt: Kobila (4.1.2010)**
- **Zanimivi zgodovinski predpisi, ki so urejali varstvo narave v preteklosti (21.1.2010)**
- **PRIMER: Odstrel medvedov in volkov 2010. Nezakonit predlog pravilnika (14.1.2010)**
- **PRIMER: Policisti prišli krivolovca. Sodišče odobri hišno preiskavo (30.12.2009)**
- **PRIMER: HE Mura. DOPPS se pridružuje prizadevanjem za ohranitev Mure (11.12.2009)**
- **Varuh človekovih pravic. Neodvisni organ, s katerim imamo dobre izkušnje (9.12.2009)**

2

merih bomo objavljali vse ključne dokumente, npr. prijave, odločbe, pritožbe, sodbe ipd. Prispevke bomo opremili z našim komentarjem, nekakšnim naukom primera: pogosto se da največ naučiti iz napak in spdetelih primerov.

Vzporedno bomo začeli sestavljati prispevke o ključnih pravnih orodjih. Jedrnato bomo predstavili najpomembnejša dejstva, svoje izkušnje in konkretne napotke, kako se dela lotiti. Za zdaj smo predstavili, kako se lotiti prijave inšpekciji in kako nam lahko pomaga varuh človekovih pravic.

Na spletišče želimo vključiti tudi čim več izkušenj drugih društev, strokovnjakov s področja varstva narave in okoljskega prava pa tudi posameznikov. Nekaj takšnih primerov je že predstavljenih. Posebej se nam zdi pomembna uspešna akcija Društva za osvoboditev živali, ki mu je s pritožbo na ustavno sodišče uspelo doseči intenzivnejše vključevanje državljanov pri pripravi okoljskih predpisov. Zato vljudno vabimo vse naravovarstvenike, da na »PRAVO za NARAVO« prispevate svoje izkušnje. Vaše pobude lahko sporočite na naslov pravo.za.naravo@gmail.com.

→ Fotografije fundacije Saxifraga

Zbirka fundacije Saxifraga šteje več kot 150.000 naravoslovnih fotografij, ki jih za objavo v naravovarstveni publikaciji v primeru, da finančna sredstva niso na voljo, dobite brezplačno.

S svojimi fotografijami pa se lahko pridružite skoraj 100 evropskim naravoslovnim fotografom, ki so z namenom, da bi pripomogli k varstvu narave, že prispevali fotografije v zbirko Saxifraga.

Pred kratkim je Saxifraga pripravila spletno stran www.saxifraga.nl, kjer lahko za namene predavanj brezplačno dobite slike ptic, rastlin, dvoživk, plazilcev, rib, žuželk, pokrajin ipd.

Ustanovitev pomurske sekcije

//Mojca Plantan in Monika Podgorelec

Se je tudi v vaše kraje razširila posebna vrsta nove »gripe«, ali pa jih je že zdavnaj zavzela »gripa«, ki ne povzroča vročine, temveč dviga zanimanje za ptice in naravo? S tem vprašanjem bi lahko povzeli pozdravni nagovor predstavnika upravnega odbora DOPPS, Dareta Fekonje, na ustanovni skupščini pomurske sekcije društva.

Ideja o ustanovitvi sekcije je med pomurskimi ljubitelji ptic ždela že dalj časa. Spontane spodbude in navdušenje so dosegli vrhunec v lanskem letu, ko smo člani društva v Pomurju prišli do skupne ugotovitve, da želimo ustanoviti pomursko sekcijo.

Ob 30. obletnici ustanovitve DOPPS in ob 30. obletnici Direktive o varstvu prostoživečih vrst ptic je 11. decembra 2009 v Beltincih potekala ustanovna skupščina pomurske sekcije DOPPS. V Pubu Geza se nas je zbralo 21 članov društva in 13 drugih ljubiteljev ptic. V zelo izvirnem in šaljivem pozdravnem nagovoru nam je Dare Fekonja prenesel pozdrave predsednika društva in zaželel uspešno delovanje sekcije. Po potrditvi dnevnega reda in pravilnika delovanja pomurske sekcije smo za predsednika sekcije izvolili Željka Šalamuna in za podpredsednico Moniko Podgorelec.

Po izvolitvi je predsednik predstavil delovni plan pomurske sekcije za leto 2010, stališče DOPPS do hidroelektrarn na Muri in spletno stran Pravo za naravo. Zastavili smo si, da bomo vsak mesec pripravili srečanje sekcije in izlet ali delovno akcijo. Med letom bodo potekala predavanja, izdelava gnezdilnic in netopirnic, nameščanje in spremljanje le-teh ter sodelovanje na društvenih popisih. Ena glavnih nalog pa bo pridobiti

ornitološki podmladek osnovnošolcev in srednješolcev. Organizirali bomo nekaj predavanj za mladino ter junija sodelovali pri mladinskem ornitološkem taboru na Gradu na Goričkem. Prek različnih medijev bomo predvsem pomursko javnost seznanjali z našimi aktivnostmi in pomembnostjo ohranjanja narave. Prvo akcijo smo uresničili v Črenšovcih, kjer smo namestili gnezdilnice za kavke (*Corvus monedula*), na Gajševskem jezeru pa smo ponovno začeli urejati otok za gnezdenje navadnih čiger (*Sterna hirundo*).

Uradni del ustanovne skupščine pomurske sekcije se je zaključil s predstavitvijo raziskovalne naloge *Breguljke ob gramoznici v Melincih* mladih učenek OŠ Odranci Nadje Škafar in Maje Špilak, ki sta na lanskem Srečanju mladih ornitologov Slovenije zasedli prvo mesto. Po zaključku uradnega dela je sledilo veselo druženje ob zakuski pomurskih dobrot, med sladkosti pa so se prikradle celo sladke sovice, katerih recept je bil objavljen v prejšnji številki revije Svet ptic. Dogajanje so popestrile fotografije ptic gnezdik Pomurja, ki so se vrtele v ozadju.

Ustanovitev sekcije smo zapečatili s ptičarjenjem na izletu h Gajševskemu jezeru, kjer so se nam pridružili tudi novinarji. Videli smo velike bele (*Egretta alba*) in sive čaplje (*Ardea cinerea*), kormorane (*Phalacrocorax carbo*), čopaste ponirke (*Podiceps cristatus*), jato rečnih galebov (*Larus ridibundus*), mlakarice (*Anas platyrhynchos*) in liske (*Fulica atra*), med zanimivejšimi pa je bil par konopnic (*Anas strepera*) in žvižgavk (*Anas penelope*). Čeprav smo videli le nekaj vrst, pa smo bili tako bolj zadovoljni z odzivom novinarjev. O ustanovitvi pomurske sekcije in stališču DOPPS do načrtovane graditve HE na reki Muri je poročalo kar nekaj lokalnih in nacionalnih medijev.

Tako naj misli ob ustanovitvi pomurske sekcije DOPPS tudi zaključimo v slogu pozdravnega nagovora Dareta Fekonje: »Naj nova oblika »gripe« postane epidemij-ska in naj se razširi na čim širši, predvsem pa mlajši krog Pomurcev.«

1: Akcije čiščenja otoka na Gajševskem jezeru konec januarja se je udeležil tudi Milan Rus.

foto: Monika Podgorelec

2: Na decembrskem izletu so člani pomurske sekcije opazovali tudi par žvižgavk (*Anas penelope*). Na Gajševskem jezeru so te vrste rac redne preletne gostje.

foto: Kajetan Kravos

1

2

3

Reševanje kolonije kavk v Črenšovcih

// Željko Šalamun

1// Največja pomurska kolonija kavk (*Corvus monedula*), ki gnezdijo na stavbah, je bila še lansko leto v Črenšovcih na cerkvi sv. Križa. Štela je 11 parov, kavke pa so gnezdile v luknjah odpadlih zidakov nad žlebovi pod prvimi strešniki. Lani sredi aprila so ob cerkvi začeli postavljati gradbeni oder. V pogovoru z g. župnikom Štefanom Grabarjem sem izvedel, da bodo prenavljali tudi celotno ostrešje, kar bi pomenilo uničenje gnezdeče kolonije. Poiskala sva delovodjo Gradbenega podjetja Gomboc, in dogovorili smo se, da bodo z obnovitvenimi deli začeli na strani cerkve, kjer ni gnezd, pri zaključnih delih na strehi pa naj bi pustili obstoječe luknje za kavke in za njimi uredili lesene gnezdilnice. Dela so se normalno nadaljevala, kavke pa so pridno hranile mladiče, ki so se v začetku junija tudi speljali.

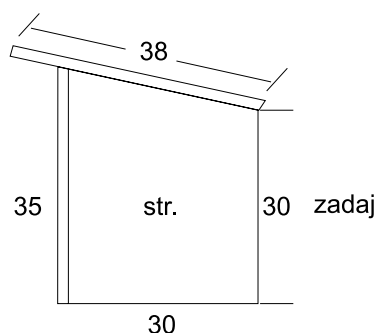
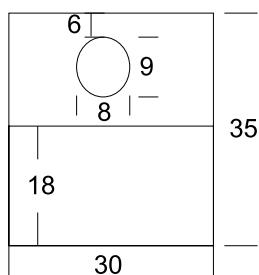
foto: Dejan Bordjan

2// Zaradi zapletene gradbene in prevzemne dokumentacije delavci žal niso mogli pustiti obstoječih lukenj pod streho, zato smo se odločili za namestitev lesenih gnezdilnic na okoliška drevesa cerkve. V januarju in februarju smo člani pomurske sekcije izdelali in namestili 15 lesenih gnezdilnic. Les sta donirala župnija Črenšovci in Gradbeno podjetje Gomboc iz Murske Sobote. Ob nameščanju gnezdilnic smo opazovali 10 kavk, ki so se spreletavale po strehi cerkve. Upamo lahko le, da bodo sprejele ponujene gnezdilnice in da se bo vrvež okoli cerkve spomladi nadaljeval.

foto: Barbara Vidmar

3, 4// Gnezdilnice so nameščene kolikor visoko je bilo mogoče (okoli 8 metrov), razdalja med njimi je vsaj 2 metra. Pritrdili smo jih s pomočjo jeklene žice. Na dnu vsake gnezdilnice smo razprostrli za dobro pest tankih vejic.

foto: Željko Šalamun

4

Atlas ptic mesta Ljubljane

// Urša Koce in Tomaž Mihelič

Mestno okolje je prednostno namenjeno človeku, vendar v njem svoj življenjski prostor najdejo tudi ptice. Te so eden izmed kazalcev kakovosti okolja, tudi mestnega, ki jo ocenjujemo s podatki o njihovi razširjenosti, številčnosti in pestrosti. Z namenom, da bi zbrali čim več podatkov o pojavljanju ptic v mestu Ljubljana, vas vabimo, da se tudi vi po svojih možnostih vključite v popis.

Kako lahko sodelujem?

Če želite sodelovati aktivno, si lahko izberete manjšo popisno ploskev znotraj Ljubljane. V njej boste skušali odkriti čim več vrst ptic, za uspešen popis pa bo zadostovalo že nekaj obiskov te ploskve. Če niste izkušen popisovalec ptic, ne skrbite: popis je zasnovan tako, da se bolj in manj zahtevni popisi med seboj dopolnjujejo. Zato bo dobrodošel vsak vaš prispevek! Za izbor popisne ploskve ali dodatna vprašanja se obrnite na naslov tomaz.mihelic@dopps.si.

Če časa za popis ploskev nimate, pa lahko sodelujete tudi tako, da prispevate naključno zbrane podatke o pticah v Ljubljani. Dobrodošli bodo vsi podatki o pticah, ki jih boste opazovali v Ljubljani v prvi polovici leta 2010, še posebej pa podatki v času gnezditve (april-junij) in prezimovanja (januar-februar). Če imate v svojih beležkah zabeležen zanimiv podatek tudi iz preteklosti, ga bomo prav tako veseli.

Kako posredujem podatke?

Podatke najlažje vpišete prek spletnega portala www.gis.si/noags/. Ta način bolj priporočamo kakor klasični obrazec, saj omogoča natančnejši vnos lokacij.

Za vnos podatkov prek spleta boste potrebovali vstopno ime in geslo. Spletna aplikacija omogoča tudi osnovno pregledovanje podatkov, ki so jih vnesli drugi uporabniki. Sledite navodilom za vstop in uporabo spletnega portala, ki jih lahko najdete na spletni strani http://www.ptice.si/atlas_ptic_lj/.

1: Domači vrabec (*Passer domesticus*)
foto: Dragana Stanojević

2: Siva vrana (*Corvus corone cornix*)
foto: Eva Vukelič

Če vam je še vedno bolj pri srcu izpolnjevanje klasičnih obrazcev, lahko še vedno uporabite obrazec za naključna opazovanja, ki ga prav tako lahko najdete na omenjeni spletni strani. Tam si lahko ogledate tudi zemljevid, s pomočjo katerega boste poiskali lokacijo opazovanja. Na obrazcu so kratka pojasnila za izpolnjevanje, v primeru nejasnosti pa se obrnite na eno izmed kontaktnih oseb, zapisanih v nogi obrazca.

Veselim se vašega sodelovanja!

Pomlad prihaja! - Spring Alive

Na koledarju se je pomlad uradno že začela, torej je ponovno prišel čas, ko pričnemo spremljati prihod štirih znanilk pomladi v naše kraje. Ko boste letos prvič opazili belo štokljo (*Ciconia ciconia*), kmečko lastovko (*Hirundo rustica*), hudournika (*Apus apus*) ali kukavico (*Cuculus canorus*), vas vabimo, da opazovanje zabeležite na spletni strani www.springalive.net. Spletna stran vas letos pričakuje v novi preobleki, z nje pa še vedno kukajo stari hudomušni obrazi štirih znanilk pomladi.

Tudi letos ste k sodelovanju še posebej vabljeni učiteljice in učitelji ter vzgojiteljice in vzgojitelji, da z otroki sodelujete pri raziskavi o prvih prihodih znanilk pomladi v naše kraje. Na spletni strani vas čakajo opazovalni list ter drugi materiali, ki vam bodo v pomoč pri opazovanju. Ptice se že vračajo iz toplejših predelov sveta, zato se le odpravite v naravo in zabeležite svoja opazovanja o njihovem prihodu. Podatke bomo zbirali do 31. maja 2010.

1

4

2

3

Praznovanje 30. obletnice ustanovitve DOPPS

// Andrej Medved

30. obletnico ustanovitve društva smo začeli praznovati že v začetku decembra z akcijo »Ptice okoli nas«. Letak za opazovanje ptic so v okviru akcije prejeli vsi člani društva in bralci časnika Dnevnik. S prodajno verigo Merkur smo po Sloveniji opravljali promocijsko akcijo prodaje ptičjih krmilnic in hrane za ptice.

Na svečanem praznovanju se je v soboto, 12. decembra, v Grand hotelu Union zbralo veliko število članov društva, ljubiteljev ptic in društvenih simpatizerjev. Jutranjemu strokovnemu srečanju ornitologov je sledila svečana proslava. V nabito polni dvorani so se zvrstili svečani govorci: Rudolf Tekavčič, predsednik DOPPS, Karl Erjavec, minister za okolje in prostor, Zoran Janković, župan Mestne občine Ljubljana, Werner Müller in Angelo Caserta, predstavnik zveze BirdLife International, in Belizar Keršič, predstavnik družbe Mobitel.

Naj se v tem zapisu še enkrat zahvalimo zaslužnim ustanoviteljem društva: Iztoku Geistru, Daretu Šeretu in Božidarju Magajni ter vsem dosedanjim predsednikom društva Janezu Gregoriju (1979-1984), Rudolfu Tekavčiču (1984-1992), Francu Janžekoviču (1992-1996), Andreju Bibiču (1996-1997), Borutu Štumbergerju (1997-1998), Petru Trontlju (1998-2004), Slavku Polaku (2004-2006) ter Damijanu Denacu (2006-2008). Na proslavi so omenjeni prejeli zaslužene častne zahvale v upanju, da bodo tudi v prihodnje skrbeli za prenos lastnih izkušenj in bogatega znanja na mlajše. Množična navzočnost članov in ljubiteljev ptic vseh starosti na dogodku pa nam daje upanje za prihodnost!

foto: 1: Borut Mozetič, 2-4: Peter Legiša ●

NOVA KNJIGA

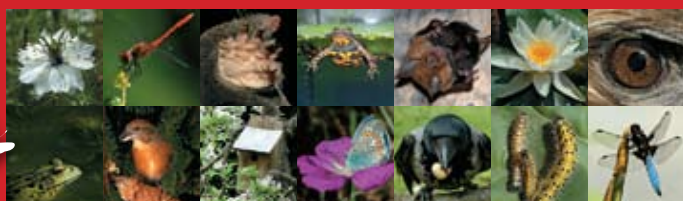
avtorja Ivana Esenka je namenjena otrokom in odraslim, ki imajo posluh za naravo ali bi ga radi pridobili, in seveda tudi ljudem, ki imajo za sporočila narave »gluha« ušesa.

Ivan Esenko

VRT, UČILNICA ŽIVLJENJA

www.oka.si | 01 425 13 62

Trda vezava, 195 x 255 mm, 252 strani

RESTAVRACIJA *Smrekarjev hram*

- več kot 40 letna tradicija gostoljubnosti,
- vrhunska klasična kuhinja z mediteransko in mednarodno obarvanimi jedmi,
- sezonska ponudba in ponudba dnevnih kosil,
- sveže sestavine in zdrav način priprave jedi,
- priznanje Quality mestne občine Ljubljane v kategoriji vrhunskih restavracij

Odperto vsak dan od 12.00 do 23.00 ure, lokacija: center Ljubljane, Nazorjeva 2, 1000 Ljubljana, tel.: 01 308 1907, e-mail: smrekarjev.hram@gh-union.si

Brezplačno parkiranje za goste restavracije v varovani garaži Grand hotela Union

→ Vabilo na akcijo Očistimo Slovenijo v enem dnevu

V soboto, 17. aprila 2010 bo potekala največja prostovoljna okoljska akcija v zgodovini Slovenije. Prostovoljci bodo očistili okolice šol, vrtcev, naselij in sprehajalnih poti ter komunalne odpadke z divjih odlagališč. Vabimo vas, da se akciji pridružite v čim večjem številu. Dodatne informacije lahko dobite na spletni strani www.ocistimo.si.

→ Postanite član DOPPS, pridružite se nam!

Želite prispevati k ohranjanju našega naravnega bogastva in k povečanju družbene veljave varstva ptic in narave? Morda želite aktivno sodelovati v ornitoloških in naravovarstvenih projektih? Ali pa si želite le prijetne družbe z drugimi ljubitelji ptic in narave?

Vse to vam prinaša članstvo v Društvu za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije.

Poleg že omenjenih možnosti se boste lahko brezplačno udeleževali številnih izobraževalnih izletov in predavanj širom Slovenije ter prejeli revijo Svet ptic, prvo slovensko poljudno revijo o pticah. Mogoče vas zanima strokovno delo in se boste odločili še za revijo Acrocephalus.

Naše poslanstvo je varovanje ptic in njihovih habitatov. Tega uresničujemo s skupnimi močmi, zato je prav vsak posameznik pomemben člen verige, v kateri lahko pripomore k varstvu narave.

Svojo namero o včlanitvi sporočite na naš naslov: **DOPPS, p.p. 2990, 1001 Ljubljana, e-pošta: dopps@dopps.si ali nas pokličite na 01/426 58 75**. Poslali vam bomo pristopni paket. Postali boste del organizacije, ki deluje v javnem interesu varstva narave in je partner svetovne zveze za varstvo ptic BirdLife International.

S tem boste storili uslugo pticam, naravi in nenazadnje tudi ljudem.

1

2

3

4

Izlet članov Planinskega društva Piran v Škocjanski zatok

//Bojana Lipej

1// Kljub temu da je bila na dan izleta pustna sobota, se je pred začasnim objektom v Škocjanskem zatoku zbralo kar precej mladih članov Planinskega društva Piran, ki so želeli spoznati in si ogledati naše največje polslano mokrišče.

2// Že na prvem opazovališču smo se razveselili pogleda na skupino beločelih gosi (*Anser albifrons*), ki so se pasle na močvirnih travnikih. Poleg njih smo na manjših vodnih površinah opazovali še kreheljce (*Anas crecca*), male ponirke (*Tachybaptus ruficollis*), mlakarice (*Anas platyrhynchos*) ter male (*Egretta garzetta*) in velike bele čaplje (*E. alba*), ki so iskale hrano.

3// Ob nadaljevanju našega druženja po krožni učni poti sta našo pozornost pritegnili dve kamarški kobili. Zato pa nam je svojo pozornost namenil boškarin Primo, predstavnik avtohtonega istrskega goveda, ki je prebivalec Škocjanskega zatoka že več kot leto dni. Kamarška konja in boškarin s pašo skrbijo za vegetacijsko ravnovesje sladkovodnega dela Škocjanskega zatoka. Bogastvo ptičjega sveta na polslani laguni smo si ogledovali iz stare opazovalnice. Na globokih vodnih površinah smo opazovali številne liske (*Fulica atra*), male ponirke, mlakarice, kreheljce, žličarice (*Anas clypeata*) in sivke (*Aythya ferina*), na obrobni (plitvejših) delih lagune pa sive (*Ardea cinerea*), male in velike bele čaplje. Količki, ki v polslani laguni nakazujejo globino vode, pa so zelo primerni kot »počivališče« za kormorane (*Phalacrocorax carbo*).

4// S člani Planinskega društva Piran smo v Škocjanskem zatoku preživeli lep in ornitološko bogat dan. Poleg opazovanja in spoznavanja različnih vrst ptic so se udeleženci izleta seznanili tudi s pomenom varovanja in ohranjanja tega pomembnega slovenskega mokrišča.

foto: vse Tamara Čelhar ●

Siva čaplja in jezerska brezzobka

// Mirko Šetina, prevod Borut Rubinič

Prvi dan aprila leta 2008 je lep pomladni dan. S prijatelji ribiči odhajam na ribnik Ribnjačarstva Grudnjak, nedaleč od Orahovice v hrvaški Podravini. Oni ribarit, jaz do kolonije sivih čapelj (*Ardea cinerea*). V gnezdih čaplje sedijo na jajcih. V tem času ribiči v matičnem ribniku opravljajo izlov matic krapov in somov, namenjenih mrestenju. Iz matičnega ribnika so že spustili skoraj vso vodo, nekaj je je le še v ribolovnem kanalu vzdolž nasipa, v katerem so odrasle školjke jezerske brezzobke *Anodonta cygnea*. Iz izkušnje vem, da lahko v ribnikih, bogatih s fito- in zooplanktonom, te školjke zrastejo znatno večje kot v bolj odprtih vodah.

Približa se mi eden izmed ribiških delavcev in mi pove, da je pri zapori na drugi strani ribnika siva čaplja, ki se je ulovila v školjko. Odpravim se do zapore in po pazljivem iskanju odkrijem čapljo, ki se je delno skrila v trsje, z desne noge pa ji visi velika školjka. Čaplji zvijem glavo pod perut in jo previdno odnesem na nasip. Prsti in del stopala so v školjki, ki se je zaprla in čvrsto drži čapljinogo. Upajoč, da bom s prsti razmaknil školjko, vtaknem prste v režo. Školjka malo popusti, jaz pa neprevidno izvlečem prste desne roke, kar školjka izkoristi in mi z vso močjo stisne prste leve roke. Z druge strani čaplja v

meni nikakor noče prepoznati rešitelja, temveč me s kljunom vztrajno poskuša zadeti v glavo. Ne preostane mi nič drugega, kot da si sežujem škorenj in vanj stlačim čapljinogo glavo. Tako končno lahko pridem do noža in presekam mišico, s katero školjka stiska obe polovici lupine, ter osvobodim svoje prste in čapljinogo. Moč školjkinega stiska se jasno vidi na gležnju čapljinoge, na katerem so ostri robovi školjkinega oklepa porezali kožo do kosti. Čaplji izvlečem glavo iz škornja. Zdaj ni več bojevita, in mislim si: ali me je vendarle spoznala za rešitelja ali pa je le omamljena od vonja škornja.

S papirnatimi robčki zaustavim krvavenje in čapljo prepustim sami sebi. Čez uro odidem do nje, a čaplja še vedno leži na nasipu, verjetno v šoku od vsega, kar se ji je pripetilo. Čez krajši čas se zravna na zdravi nogi in po nekaj kratkih skokih se ji posreči poleteti. Upam, da je preživela. Izmeril sem dolžino (21 cm) in višino (10 cm) školjke, teže pa mi žal ni uspelo izmeriti. Naknadno sem pregledal del ribolovnega kanala, v katerem je bilo sedaj več mulja kot vode, v njem pa precej priprtih velikih školjk in množica majhnih rib, ki so se preganjale sem in tja, a jim v globljo vodo ni uspelo odplavati. Jasno je, da je to obilna samopostrežna restavracija za vse, ki se hranijo z ribami, moja čaplja pa je korakajoč po tej zamuljeni vodi stopila v odprto školjko.

In za konec zgodbe – ko sem se vrnil med ribiče, so me vprašali, ali sem ji zavil vrat. Čaplja je imela srečo, da sem naletel nanjo, sicer bi zagotovo ostala brez glave. ●

1: Sivo čapljo velikokrat vidimo, kako nepremično stoji v plitki vodi. Močne mišice v vratu ji omogočajo, da lahko bliskovito zgrabi plen.
foto: Ivan Petrič

2, 3: Napačen korak, in noga sive čaplje je bila ukleščena v trdni prijem jezerske brezzobke.
foto: Mirko Šetina

avtorji:

Damijan Denac
Meta Havliček
Andrej Medved
Nataša Šalaja
Barbara Vidmar

1

2

3

fotografi:

1: Bojana Lipej
2: Meta Havliček
3: Damijan Denac
5: Tina Palja / Nikon

1// V Škocjanskem zatoku smo gostili osrednji dogodek ob svetovnem dnevu mokrišč

V sodelovanju z Ministrstvom za okolje in prostor smo ob svetovnem dnevu mokrišč, 2. februarja 2010, pripravili in v naravnem rezervatu Škocjanski zatok gostili novinarsko konferenco. S tem smo obeležili že 39. obletnico podpisa t.i. Ramsarske konvencije o varstvu mokrišč.

Osrednja tema letošnjega dogodka je bila: ohranjanje mokrišč – odgovor na podnebne spremembe. Na primeru Škocjanskega zatoka smo govorci javnosti predstavili ključni pomen mokrišč za našo prihodnost: kot potencial vode za naravo in človeka in o vodi kot nujnem pogoj za življenje živih bitij; kot ekosistem, ki ob preudarni rabi ohranja ta najpomembnejši obnovljivi vir, kot območja, ki nas varujejo pred poplavami ter skladiščijo ogljik in s tem prispevajo k blaženju podnebnih sprememb. Škocjanski zatok smo predstavili tudi kot mesto izjemne biotske raznovrstnosti ter njegovo obnovo kot izjemen uspeh v sodelovanju med okoljskim ministrstvom in DOPPS, oziroma vladnim sektorjem in nevladno organizacijo, kar je prvi primer tako uspešnega partnerstva na področju ohranjanja narave.

Članom DOPPS pa povabilo letošnjega dogodka: pozanimajte se, sodelujte, ohranjajte! Skupaj prispevajmo k preudarni rabi mokrišč! NŠ

2//»Naredi in odnesi«

Ljubljanska sekcija DOPPS vsako leto na začetku zime organizira iz-

delavo lojnih pogač v prostorih društva. Ptičja kuhinja je vedno dobro obiskana, vsako leto dodamo tudi nove recepte. Ker je treba novosti preizkusiti, loja in semen pa je vedno dovolj, nastane veliko pogač, da jih udeleženci vseh ne porabijo na svojih vrtovih in balkonih. Odločili smo se, da »viške proizvodnje« podarimo Ljubljčanom, in sicer tistim, ki so se pripravljene naučiti izdelovati pogače tudi sami.

V počastitev 30. obletnice društva smo decembra 2009 za en dan postavili stojnico na Nazorjevi ulici ob Frančiškanski cerkvi v Ljubljani, kjer smo z velikimi napisi označili, kdo smo in kaj želimo – »Naredi in odnesi« - lojno pogačo, seveda. Mimoidoče smo učili, kako se pogača naredi, s seboj pa so odnesli že narejene (tiste iz DOPPSove kuhinje). Zanimivo je, da ptice in hranjenje ptic pozimi zanima generacijo 40+ in otroke. Poslušali smo o dogodivščinah, ki so jih imeli naši obiskovalci s pticami, v zakladnico receptov smo dodali tudi nekaj novih. Pravi propagandni program so za mimoidoče pripravili otroci iz vrtca s svojimi vzgojiteljicami, ki so ob skupinskem pripravljanju pogač peli in recitali pesmi o pticah. Ivica, Ivan, Zlata, Miro in Vojko, ki so bili na stojnici od dopoldneva do večera, so obiskovalcem delili DOPPSove plakate, zloženke in revije ter jih hkrati informirali o društvu in njegovem poslanstvu. MH

3//Lagune TSO v lasti DOPPS

Zaposleni v Tovarni sladkorja pri Ormožu (danes TSO d.d. v likvida-

ciji) in ornitologi že več kot 20 let sodelujemo z namenom varstva ptic in narave. Na 55 hektarjev velikem območju bazenov TSO za odpadne vode, ki so delovali kot čistilne naprave, je v skupnih dosežkih TSO in DOPPS, kot so postavitev gnezditvenih splavov, naravovarstveno upravljanje z gladinami vode v bazenih in naravovarstvena košnja, v minulih letih nastalo žarišče ornitološke biodiverzitete v Sloveniji in pomembno jedro območja Natura 2000 Drava.

S skupnimi močmi smo omogočili gnezdenje več močno ogroženim vrstam ptic v Sloveniji in Evropi, ustvarili optimalne razmere za tisoče vodnih ptic, ki so si tukaj na selitvi nabirale novih moči, in tako dokazali, kako pomembno in uspešno je lahko sodelovanje med varstvom narave in industrijo. Po reformi sladkornega sektorja v EU in sprejeti odločitvi o zaprtju TSO je obstoj bazenov in njihove veličastne narave za hip obvisel na nitki. A ne v resnici, saj je bila ponovno naša skupna želja in vizija, da območje bazenov ohranimo kot naravni rezervat z naravovarstveno, izobraževalno in raziskovalno vlogo.

Lastnik TSO, nizozemski Royal Cosun, je zato sprejel odločitev, da območje bazenov podari DOPPS-u in tako zagotovi uresničitev vizije naravnega rezervata. Ta izjemna kulturna in pionirska gesta lastnika je veliko darilo Republiki Sloveniji in plemenito dejanje, ki presega nacionalne, tržne in osebne interese. Podpis pogodbe o neodplačnem prenosu zemljišč med TSO in DOPPS je

potekal 2. marca 2010 v Grand hotelu Union. **DD**

4//Preštejmo ptice okoli nas

Ob praznovanju 30. obletnice ustanovitve društva smo 12. in 13. decembra 2009 ponovno pripravili akcijo »Ptice okoli nas«, v kateri smo pozvali ljubitelje ptic, da v času ene ure zabeležijo največje število posameznih vrst, ki jih opazijo v svoji okolici. V ta namen smo natisnili letak s fotografijami najbolj pogostih vrst ptic, ki jih lahko v zimskem času opazujemo okoli naših domov, prejeli pa so ga vsi člani društva in bralci časnika Dnevnik. K štetju ptic smo povabili tudi nekatere šole, s katerimi sodelujemo v zadnjih nekaj letih. Štetju se je pridružilo kar 573 ljudi, ki so si vzeli čas za opazovanje ptic v roku ene ure, med njimi so bili tudi otroci devetih vrtcev in šol. Med najbolj številčnimi pticami so bili velika sinica (*Parus major*), domači (*Passer domesticus*) in poljski vrabec (*P. montanus*), siva vrana (*Corvus corone cornix*), zelenec (*Carduelis chloris*), ščinkavec (*Fringilla coelebs*), kos (*Turdus merula*), sraka (*Pica pica*), plavček (*Cyanistes caeruleus*) in taščica (*Erithacus rubecula*). Vsem, ki ste sodelovali, se za podatke najlepše zahvaljujemo, saj bomo lahko z zbranimi podatki dobili boljše sliko o pticah naše neposredne okolice. **BV**

5//Podelitev nagrade Aviana 2009 na zboru članov DOPPS

Naše društvo je na rednem zboru članov v Ljubljani dne 12. 3. 2010 podelilo tradicionalno priznanje Aviana za posebne dosežke v naravovarstvu (prejmejo ga lahko le nečlani dru-

štva). Tokrat si je priznanje prislužil Tomaž Petrovič, vdan naravovarstvenik po srcu ter izkušen in uspešen odvetnik, ki ve, kako se stvarjem streže. Našim prizadevanjem se je prostovoljno pridružil leta 2004, ko je tedanje pristojno ministrstvo za okolje z vstopom Slovenije v Evropsko unijo izrezalo Volovjo reber iz območij Nature 2000 s poskusom umestitve vetrne elektrarne. V kritičnih trenutkih nam je Tomaž Petrovič s svojim znanjem in izkušnjami pokazal pot iz zapletenih situacij. Sestavil je začetno uvodno pritožbo na Ustavno sodišče ter v nadaljnjih šestih letih skupaj z zaposlenimi v društvu še na desetine vlog, pritožb, tožb, urgenc in drugih dokumentov. V sodelovanju z njim smo se tudi veliko naučili, predvsem kar se tiče pravnega jezika in veščin, s katerimi bomo lažje in učinkoviteje ravnali tudi ob prihodnjih naravovarstvenih izzivih. V imenu DOPPS se Tomažu Petroviču vnovič iskreno zahvaljujemo za izkazani prispevek k doseganju našega poslanstva varstva ptic in njihovih življenjskih prostorov! **AM**

6//Zmagovalci fotonatečaja 2009

Za najboljšo fotografijo fotonatečaja 2009 so člani DOPPS izbrali fotografijo »Kotorna« avtorja Bora in Tomaža Miheliča. Drugo mesto je zasedla fotografija »Čebelar2« avtorja Daret Fekonej, tretje mesto pa fotografija »Vodomec1« avtorja Tomaža Benedičiča. Posebna priznanja so avtorji omenjenih fotografij prejeli na letošnjem zboru članov. Pokrovitelj fotonatečaja 2009 je bilo podjetje Nikon Slovenija, ki že od leta 1917 dokazuje

svojo daljnovidnost in uresničuje optične vizije, in je nagrajencem podarilo tudi bogate nagrade. Za prvo mesto sta si Bor in Tomaž Mihelič prislužila Nikonov Digiscoping Coolpix P5100 kit, ki je odličen komplet za takojšnje fotografiranje oddaljenih živali ter še posebej ptic na terenu. Komplet znamke Nikon zagotavlja opazovanje živali, ne da bi jih motili v njihovem naravnem življenjskem okolju, s priloženim nastavkom FSB-6 ter fotoaparatom Coolpix P5100 pa lahko že v naslednjem trenutku posnamete čudovite naravoslovne fotografije.

Vse zmagovalne fotografije in tiste v izboru, ki jih je vsak mesec v letu 2009 izbrala komisija, si lahko ogledate v Fotogaleriji na spletni strani www.ptice.si. **AM**

→ Višina članarin leta 2010

Spoštovani člani, najlepše se vam zahvaljujemo za vso podporo, ki smo je bili deležni v preteklem letu. Če redno spremljate naše delo, potem ste nedvomno opazili, da tudi z vašo pomočjo naredimo veliko dobrega za ptice in za naše okolje, v katerem živimo. Želimo si, da bi nam stali ob strani tudi v letu 2010.

Ob tem vam sporočamo, da je upravni odbor društva za leto 2010 potrdil naslednje višine članarin:

- polna z Acrocephalusom 37 EUR,
- polna brez Acrocephalusa 31 EUR,
- znižana z Acrocephalusom 25 EUR,
- znižana brez Acrocephalusa 19 EUR,
- družinska z Acrocephalusom 44 EUR,
- družinska brez Acrocephalusa 37 EUR,
- podporni člani 155 EUR.

Obnovitvena pisma vam bomo poslali v mesecu aprilu.

Vse je že na internetu.

Izberite neomejen dostop s paketom
Instant Internet neomejeno.

WWW.MOBITEL.SI

*Najmočnejše vezi so tiste,
ki jih ne vidimo.*

Paket Internet neomejeno vam, za samo 29 EUR/mesec, omogoča neomejeno uporabo paketnega prenosa podatkov v Mobilnem omrežju in brezžičnem omrežju NeowLAN. Za uporabo širokopolasnega interneta je potreben ustrezen signal Mobilne ali fiksne pogodbenih operaterjev. Dejanska hitrost prenosa podatkov je odvisna od stanja omrežja, različnih razmer in drugih dejavnikov na prenosni poti. Za povezavo na internet je potrebna aktivna naročniška SIM-kartica, ki omogoča prenos podatkov. In vzpostavljena podatkovna povezava. Dodatne informacije na www.mobitel.si ali na brezplačni številki za Mobilne uporabnike 041 700 700.